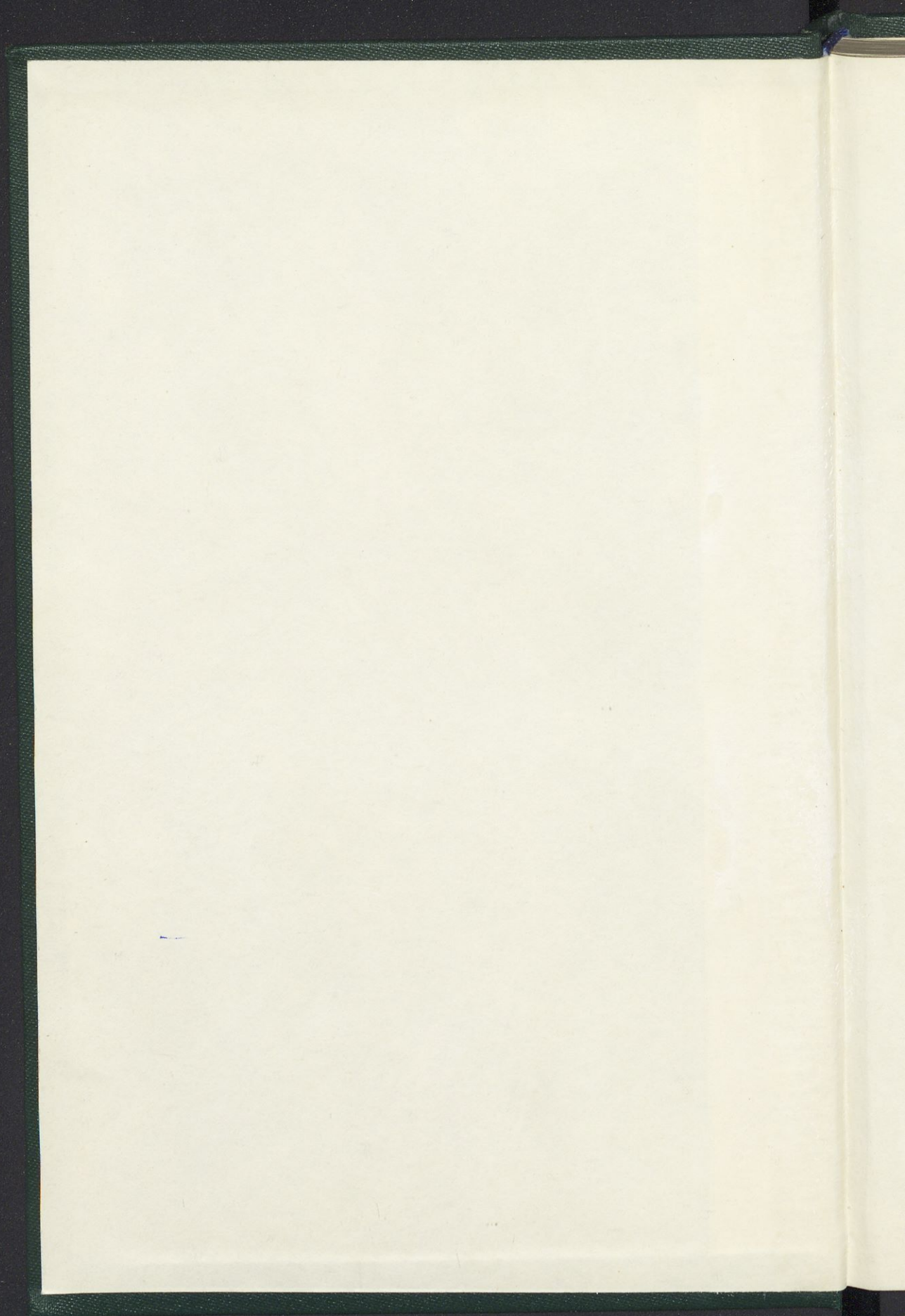

O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah.

□ □ □

Opomnje o slovenskem
glasoslovju in rabi ne-
katerih oblik in besed.

□ □ □

Spisal

dr. Karel Štrekelj.

V Ljubljani, 1911.

Založil pisatelj. — Prodaja L. Schwentner.

Cena 3 K.

O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah.

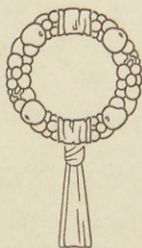
□ □ □

Opomnje o slovenskem
glasoslovju in rabi ne-
katerih oblik in besed.

□ □ □

Spisal

dr. Karel Štrekelj.

V Ljubljani, 1911.

Založil pisatelj. — Prodaja L. Schwentner.

543056

N 200207918

Natisnila Katoliška tiskarna.

Pripomnja.

Kar obsega ta knjižica, je bilo spisano že leta 1900. in 1901. ter do strani 110. tudi že objavljeno v listku ljubljanskega „Slovenca“. Mnogotera druga dela in uradni posli, še bolj pa neveselje s polemičnim tonom podobnih razprav, ki jih človek piše osorneje, kakor si sam želi, vse to mi je priskutilo nadaljevanje in priobčevanje spisa. Zlasti neprijeten mi je bil boj zoper nekatere gospode, ki s svojimi trditvami neprenehoma rinejo v ospredje, dasi nimajo za podobna dela niti potrebnega znanja niti ne priprave, včasih celo ne prave ljubezni do resnice, ampak si kaj kar naravnost izmislijo, da bi pomaglo njih teorijam k zmagi. Tudi po desetih letih ni še ta težnja izginila, skoraj bi rekel, da se je celo okrepila. Znanstveno zavrnjena mnenja spravljajo njih očetje s šoperno prešernostjo vnovič med ljudi, ravna se po Mefistovem nauku v „Faustu“: „Du mußt es dreimal sagen!“

Nekoliko sem tega sam kriv, ker svojih prigovorov nisem o svojem času objavil v publikaciji, ki bi bila širšemu občinstvu bolj dostopna od političnega dnevnika. Da vendar ne bo moj trud zastonj, jih podajem zdaj zbrane v posebnem natisku brez kakih prememb. Iz njih si vsaki lahko napravi sodbo o tem in drugem, kar se pretresa v teh listih in v spisih, zoper katere so naperjeni. Marsikaterega temperamentnega izraza bi kajpada dandanes ne rabil več. Oprosti naj mi ga občinstvo, zlasti pa tisti, ki je morda ž njim neljubo zadet. Takrat kakor danes me je vodila v vsem pisanju edino le ljubezen do jezika in naroda.

V Gradcu, meseca maja 1911.

K. Š.

Dostavki in popravki.

Str. 12⁶ p₃tek₃ (p₃teka): primerjaj zdaj, kar piše o besedi Asbóth v Archivu XXV. 576 d., in pa moje opomnje v Archivu XXVII. 72. — 13⁵ pristavi še. *jaglec (jaguc) — jagečca, mrtec (mruc) — mrečca (mruca)*. — 26₃₆ beri ali nam. als. — 27¹ beri pomen nam. namen. — 27⁵ izbriši *kakor*. — 27₃₈ beri skušal nam. skušal. — 29¹⁵ beri koledar nam. katekizem. — 34₁₂ stoj pomeni nam. *pomeni*. — 36₁₀ prost₃ ne spada h korenu *ster-, ampak *stā 'stati', prim. Prellwitz, Idg. Anz. VIII. 137, Zubatý, *st-Wurzeln in den baltischen Sprachen* 13, Walde, Lat. Et. Wtb.¹ 492 pod *probus*, in Vondrák, Sl. Gr. I. 170. — 41¹⁷ beri Notranjskem nam. Notranjem. — 82₆ *kmica* za *tmica* je izbrisati (ker *t* ni pred *l*-om). — 83₃₆ stoj *doŭ* za *doŭ*. — 84₁₂ beri domačemu nam. domačem. — 86²¹ stoj *miš₃w, rek₃w* nam. *miš₃w, re₃kw*. 87¹² stoj narečja, nam. narečja. — 87₂ stoj tvojga nam. tvoja. — 88₆ beri XIX. nam. tega. — 89⁶ stoj paripčec nam. poripčec. — 89₁₇ stoj **dětk-álj, dětk-áljica* nam. **dětk álj, *dět₃káljica*. — 90 *prefla*: izprevržbi po *metla* dela težave čak. oblika pretlica 'vitak komad drva' (Nar. pjes. istarske „Naše sloge“, slovarč. 51; vse kaže na *preť-, prăt-* (stsl. *prăt₃* 'Rute'). — 91¹⁹ stoj deminutiv nam. demin — 95₂ stoj furlansko nam. furansko. — 96²⁰ stoj *britla* za *britva* nam. *brittle* za *britve*. — 98₈ stoj *apostelj* nam. *postelj*. — 99₁₆ O besedi *vajet* primerjaj moje opomnje v Časopisu za zgodovino in narodopisje VI. 56. — 102¹² stoj **žudeo* za **žudèo*. — 102¹⁵ pristavi še: Tudi v Truberju (Cat. s 2 isl. 323) beremo *alt-manom* (dat. pl.) v pomenu n. *Hauptmann*; v Valjavčevih NP. 72 stoji *bedelija* za *bedevija* pač vsled naslombe na turški sufiks *-lija* (dugajlija, novajlija itd). S kajkavskim *malta* 'Mautner' („Biser“ 267) primerjaj zgoraj 102⁶ omenjeni sbh. *malta*. Če piše Linhart v „Matičku“ (V. 1) za germoljam, nam kaže s tem le narodni izgovor grmovlje s sekundarno epentetičnim *l*; *ov* se je štel za ozki *o*: prim. gorenjski bukovle v neki nar. posmi. Več primerov za prehajanje *u* v *l* nudijo dalmatinska narečja: Iz Gaudius, Gauzulus, Gauzellus, Gauzigna je nastalo Galçellus, Calcina (beri Galcina), Galzigna (K. Jireček, Romanen II. 37); v Arku-linu M. Držića 369 pravi Kotoranin: „Malo sam pogluh, non aldo tropo ben!“ in stra oldir 'extraaudire' navaja tudi Mussafia (DAWW, phhKl., XXII. 211). Splošno znan je v srednji latinščini pristaldus za slovanski pristav₃. — 111¹¹ za med nebniki in sičniki stoj med nebniki in med sičniki. 113₄₈ dodaj: *Mojo, tvojo* srce se govori tudi v Ščednju pri Trstu. — 116⁴: Predjotirani *o* naha-jamo tudi v bolgarščini, na Lastovu in v slovaščini.

Uvod.

Različnost v pisanju nekaterih besed in oblik je že davno vzbujala premnogim slovenskim pisateljem željo, naj bi se vendar dokončno vkrenilo in vstanovilo, kako je pisati te besede in oblike; saj je njih vedno menjavanje in mešanje tako rekoč na glas vpilo po pomočku, v katerem bi si pisavec v dvojbenih primerih izlahka poiskal sveta. Tej obče spoznani potrebi je srečno prišel v okom profesor Frančišek Levec ter izdal lani v c. k. zalogi šolskih knjig toliko pogrešani „Slovenski pravopis“. Izza Kopitarjeve dôbe je to prvi veči splošni poskus, kako bi se slovensko pravopisje spravilo v določena pravila in vstanovilo za praktično porabo. Da se je Levcu ta poskus sijajno posrečil, mora pritrditi vsak nepristranski sodnik, ki vé, da je strogo dosledna vredba sleharnega pravopisnega omahovanja — to je: na vse strani dosledno pravopisje — nekaj idealnega, česar ni dosegel niti ne doseže noben narod, noben slovničar! Kar nemogoče je, zadobiti v pravopisju popolno edinost vseh pisavcev; pravopisec mora biti že zadovoljen, če se njegovih načel poprime znatna večina pišočega naroda. Doseči pa se ne dá taka edinost zategadelj, ker se jezik sam vedno izpreminja in si niti v kratkih dôbah ne ostaja enak ni pri posameznih osebah ni pri narodu, še manj pa v slovstvu, kjer odločajo vplivni pisatelji samosilno z vspehom svojih umotvorov.

Zato je pri vseh narodih in tako tudi pri nas še vsak poskus, da bi se pravopisje vredilo, našel vselej hud odpor. Če ni nobeno človeško delo popolno, smemo li zahtevati popolnosti od nauka, ki je mnogo bolj kakor kateri koli drugi odvisen od navade ali razvade, od večne mene, od samolastnosti, od narodne etimologije, od težnje, da to, kar smo spoznali za resnico, tudi v dejanju izkazuujemo za resnico? Kedor pozná le nekoliko zgodovino jezikov, se ne bo temu čudil, ampak celo naravno se mu bo zdelo, da je tudi Levčev „Slovenski pravopis“ našel nasprotnikov. Krivi so tega ne najmanj različni nazori o knjižnem jeziku. Nekateri namreč menijo, da knjižni jezik prenaša in prebavlja brez nevarnosti hrano, ki je ni vaje in mu jo oni nabirajo, kakor sraka gnezdo, „iz vseh strani slovanske zemlje svete“. Posili ga hočejo približati hrvaščini, ruščini in — svoji slovanščini, ter pozabljajo, da je naš jezik namenjen v medsebojno porazumevanje najprej nam samim in ne drugim. Poravnati skušajo ti „jezikoslovci“ razločke, ki sta jih našemu jeziku vdarila čas in kraj, in hkratu ne pomišljajo, da je tudi to, kar sami vcepljajo in uvajajo, morda ravno tako malo slovansko, kakor naši „knjižni grehi“. Vsa drugačna pa so načela, ki se jih je držal v svojem delu Levec. Večinoma se strinjajo z načeli, katera so vodila profesorja Pleteršnika ob spisovanju slovensko-nemškega slovarja, samo da je Levec opustil naglasna in druga dijakritična znamenja Pleteršnikovega dela, ker jih v praktični pisavi lehkó pogrešamo. Pleteršnik sam je svoja načela posnel deloma iz raznih spisov patra Stanislava Škrabca. Ta najodličnejši naš jezikoslovec zastopa mnenje, da se mora knjižni jezik, ki je vendar produkt zgodovinskega razvoja, tudi nadalje razvijati na stališču, iz katerega je vzrastle in na katerem se je manj ali bolj čvrsto že razvijal do današnjega dne. To stališče pa je jezik protestantovskih pisateljev 16. stoletja, narečje dolenjsko. Seveda ne smemo popolnoma izključevati drugih narečij, iz katerih je posneti, kar imajo dobrega in lepega, zlasti v besedah; v poglavitnih stvareh pak, posebno v oblikah, se je ravnati

po dolenjščini, ki je in ostane podstava knjižnemu jeziku. Da tudi Škrabec pripušča vpliv narečij in ne stoji samo „na ribniškem stališču“, kakor se mu včasih očita, je dovolj razvidno iz teh le njegovih besed: „Kaj naj bo merodajno za knjižni jezik? Kako naj izbiramo? Jaz bi odgovoril, da blizu tako-le: Kar je od začetka našega slovstva, t. j. od 16. stoletja pa do zdaj povsod, t. j. v vseh glavnih narečjih v navadi, to je pred vsem drugim, kar se ne more in se ne sme spreminjati, dokler naša slovenščina ostane, kar je, poseben slavenski jezik. Kjer pa gredo narečja razna pota, mislim, da se bomo po pravici držali tistega, ki je dosledniše ohranilo, kar imamo skupnega sè staro slovenščino ali hervaščino, samo da pri tem seveda ne moremo iti tako daleč, da bi vvajali glasove, ki jih pri nas večina več ne pozna.“ (Cvetje XVII. teč., 7 zv., str. 3.).

Da je Škrabčevo stališče edino pravo in našemu narodu primerno, kažejo dosednji poskusi, ki so hoteli knjižni jezik razvijati po drugih načelih: vsi so se dosedaj ponesrečili. Tako se je slabo obnesla novotarija patra Marka Pohlina, ki je hotel knjižnemu jeziku dati v podstavo narečje ljubljansko. Nič ni dosegla mešanica Matije Majarja in tovarišev v dōbi ilirski. Tudi Levstikovih nepotrebnih novotarij smo se kmalu otresli. Enaka usoda čaka pač tudi najnovejšo mešanico Lamurskega in tovarišev; sami skrbé z nerazumljivostjo in samovoljnostjo a priori za to, da njih vmetelni jezik ne „poloči v nas“ domovinstva.

Levčev „Slovenski pravopis“ je našel nasprotnikov tudi zato, ker ima nekaj pravil o pravorečnosti, ki so jih njegovi kritiki krstili za — „rovtarska“. Ta prav-zaprav res ne spadajo v pravopisje; zato ne zadeva ta odpor toliko pravopisa samega, kolikor glasoslovje knjižnega jezika sploh. Ravno zoper ta Levčeva pravila se je vnel najhujši boj in strastna agitacija, ki je iznova spravila na dnevni red vprašanje o našem „parlamentarnem jeziku“. Poklicani in nepoklicani kritiki so se oglasili in nagomilili grmado očitkov, protestov, prigovorov in — priznav.

V jezikoslovnih stvareh nezvedenemu človeku je težavno in celo nemogoče spoznati, kedo trdi v tem boju resnico ali je resnici najbliži. Vredno in potrebno se mi torej zdi, si natančno ogledati in pretresti Levčev „Slovenski pravopis“ in pa vse očitke in popravke njegovih kritikov, ter po svojih močeh vstanoviti, v koliko so ti in oni pravični in podprti, v koliko pa le — prisiljeni.

Izmed ocen bom vpošteval te-le:

1. „Bravec“ ali „bralec“? Jezikoslovna razprava. Napisal R. Perušek. Pridejane so: Opombe k Levčevemu „Slovenskemu pravopisu“. V Ljubljani 1899. Založil pisatelj. Prodaja L. Schwentner. 8°, 44 str. Cena 60 h.

2. *Phylloxera philologica*, spisal Philologus. Listek „Slovenskega Naroda“ l. 1899., št. 130.

3. O slovenskom književnom jeziku, spisal I. Milčetić v zagrebškem „Viencu“ l. 1899., broj 29. str. 469—472.

4. „1“, spisal K. v tržaški „Slovenki“ III. (1899), zv. 17., str. 397—402.

5. Seveda bralec in še marsikaj, spisal Fr. Ilešič v mariborskem „Popotniku“, teč. XX. (1899), str. 194—196, 225—228, 243—245, 259—265; ta spis je izšel tudi v posebnem natisku pri Schwentnerju v Ljubljani. Cena 40 h.

6. Ocena v „Ljubljanskem Zvonu“, XIX. teč. (1899), str. 319—321, 452—455.

7. Bojni klic „bravec“ in protiklic „bralec“ v „Ljubljanskem Zvonu“, XIX. teč. (1899), str. 514—516.

8. „Bravec“ ali „bralec“? Spisal Ivan Belè, listek „Učit. tovariša“, XXXIX. teč. (1899), str. 172—176.

9. O Levčevem pravopisu. Spisal Milivoj Ivanov v tržaški „Edinosti“ 1899. leta, št. 192—194, 197—201, 203, 204, 209, 210, 212, 214, 216 (zjutranje izdanje); 218 (večerno izdanje); 222, 223, 224, 229, 230, 233, 236, 240, 241, 242 (zjutranje izdanje); 242 (večerno izdanje); 244 (zjutranje izdanje); 250 (večerno izdanje); 254, 255—257, 260 (zjutranje izdanje); 261 (več. izdanje).

10. Ocena, ki jo objavlja na platnicah „Cvetja z vertov sv. Frančiška“ p. Stanislav Škrabec od 6. zvezka XVII. teč. nadalje.

Ni se mi zdelo potrebno, da bi se oziral na osebne napade na Levca, skrite v nekaterih teh kritik, zlasti v kritikah, imenovanih zgoraj pod št. 1, 2 in 9, n. pr. na trditve, da je vlada tako rekoč podkupila Levca in Pleteršnika, na zbadanje, da je Levčevo delovanje preobširno in je Levec „slepo obožavani malik“ učiteljstva. Zoper taka očitanja naj se borita profesorja Levec in Pleteršnik sama, ako se jima zdi vredno. Dalje se nisem oziral na Ilešičev poziv v št. 137 „Slovenskega naroda“ (l. 1899.) ter na istega gospoda poročila o izjavah srednješolskih profesorjev-slovenščinarjev, iz katerih odseva včasih kaj imenitna — učenost. Na lepo najdbo, da se bodo znanstvena vprašanja odslej reševala z glasovanjem, bo vendar treba vzeti patent, da nas ne prehitijo kak — Abderit! Malo odkritosrčna se mi je tudi zdela jezica, ki jo je občutil „Slovenski narod“ nad zabavljanjem Milivoja Ivanova. Ali ni on sam sprejel spisa „Phylloxera philologica“, v katerem se je „Philologus“ ponižal do stališča „jezikoslovne ušice“, ki mu je bila vastatrix ne samo resnice, ampak tudi osebne časti? Na tako polje ne maram za njim!

Red, ki se ga hočem držati v tej oceni, se naslanja povsod na Levčev pravopis in ne na razporedbo njega kritik.

I. H glasoslovju.

§ 3. in 4.

Ti točki so nekateri kritiki grajali. Eden je zahteval, da naj se izbrišejo zgledi, kakor: *jetrnik*, *jedrnat*, *kakršen*, *ciprski*, *filistrski*, *igrski*, *metrski*, *ogrski*, *sestrski*, ker se v njih čuje pred *r*-om polglasnik (Perušek str. 27.).

Večina slovenskega naroda, zlasti pa merodajni Dolenjci govoré za stari slovanski in nekedaj splošno tudi slovenski zlogotvorni *r* (*r*) ne več *ṛ*, ampak *ʁr*, v ne-

katerih krajih po narečju in primeru tudi *er*, *ar*, *or*, *ro*. Zato je Škrabec nastavil staro pisavo *er* za edino pravopisno opravičeno, ker tudi sicer zaznamenuje sedanja ortografija nepovdarjeni in kratko povdarjeni polglasnik z *e*-jem. On tudi dosledno piše *serce*, *vert*, v nasprotju z vsemi drugimi slovenskimi pisatelji. Seveda piše potem ne samo v korenskih, ampak tudi v končniških delih dosledno samo *er*: *sesterski*, *jedernat*, *kakeršen*, *ciperski*, *igerski*, *filisterski* . . . Ta pisava (*er* za stari *r*), vstrezajoča zapadni izreki, je bila več stoletij sem do šestdesetih let sploh navadna povsod, razen v prekmurščini. Šele po veljavnosti Miklošiča, ki je rojen v kraju, kjer se še govori *r* za stari *r*, se je vmeknila pisavi s samim *r* po češkem in srbskem vzoru, ter je bila sprejeta skoraj splošno.

Doslednost je terjala (in Miklošič se je ni vstrašil), da je ta *r* pisati ne samo v korenskih, ampak tudi v končniških delih besed, ker bi sicer imeli zmes dvojne pisave: če pišem *vrt*, moram dosledno tudi pisati *sestrski*, obe besedi se glasita na zapadu bolj ali manj splošno *v^urt*, *séstrski*, na vzhodu *vrt*, *séstrski*. To potrebno doslednost poznajo v resnici pisatelji ogrskih Slovencev (Prekmurcev), ki so že davno pred Miklošičem pisali za *r* samo *r* v korenskih in v končniških delih besed. V njih spisih sicer ni najti za končniške dele mnogo zgledov, ker so take besedne tvorbe same po sebi precej redke, vendar morem iz Küzmicsa (Nouvi zákon 1817) navesti: *szrebrni* 84, 90, *szrebrne* 90, 713, *szrebrna* 604, *szrebrnár* 386; *czomprnske* (knige) 386, *czomprnije* 713, *czomprnikov* 737, *czomprnicke* 739; *gyedrno* 161, 660; *gyedrni* 596, 682; *gyedrno^ga* 515; *gyedrnoszt* 512, 514, 659; *gyedrnosztⁱ* 513, *szvekrvi* 32, *oszt^rcz* 623, za katero se sicer piše *oszt^ricz* 640 itd. Isto vidimo tudi pri Kossicsu ob času, ko še ni vplivala nanj zapadna slovenščina, n. p. v knjigi: *Krátki návuk vogrszkoga jezika* 1833, kjer se povsod piše le *vogrszki*. Tudi o Augustichu velja toisto (*Návuk vogrszkoga jezika za zacsetnike* 1876), vendar se na tega nočem opirati, ker bi kedo vtegnil reči, da je to že vpliv moderne slovenske in hrvaške ortografije. Le tu pa tam nahajamo

pisavo *er* v besedah: *mesterszki*, *paverszki*, *veterni*. Pri teh besedah se izgovarja *e* čisto; izposojen je iz imenovalnika *mešter*, *paver*, *veter*. Enako se je pregibni *e* ali *a* iz edninskega imenovalnika ali množinskega rodilnika v posameznih primerih vrnil na taka mesta tudi v češčini in hrvaščini ter mnogotero izpodrnil stare tvorbe; primerjaj č. *jadrce*, *jadrný* poleg *jadérce*, *vědrce* poleg *věđerce* itd.; ali srbsko-hrvaško *srebrn*, *Srebrnica* poleg *srebarce*, *istrski* še v 16. stoletju za današnji *istarski*, *jedrce* („u gornjem Primorju, a u nas bi kazali jêdârce“ Vuk), *jedrn*, *jadrn*, *jedrník*, *jedrniti se* poleg *jedarnica*, *jedarnji*, *jedarski* (Rječnik akad. IV., 524, 562), *nutrnji*, *vjetrni* mlin („ždrijelo navrh Lovčena, za koje se pripovijeda, da je na njemu negda bio vjetrni mlin“, Vuk), *pastrva*, *pastrma*, *pastrnjak* (pastinaca), *Grabrščak*, *Grabrk* (krajna imena od ‘grabar’ carpinus, Rječnik akad. II. 358), *ugrk* („crv, što živi ljeti u goveda ispod kože“, Vuk, slov. *ogrec*, stsl. * *agrъ*), kar pa ne spada popolnoma sem.

Tudi za ogrsko hrvaščino in kajkavščino nam nudijo narodni teksti dovolj dokazov za izgovor *r* na takih mestih. Kurelac v Jačkih piše n. p. samo *Ugrski* (287, 305), *Ugrska* (156, 291), *Ugrske* (248, 282), *Ugrsku* (246, 209), *Ugrskoj* (291), *Ugrskom* (198), *Ugrskih* (33), *srebrn* (11), *jedrnih* (260), *svekrvi* (144), vendar tudi *fraterske* (141) po imenovalniku *frater* in *fratrski* (144), kjer pa je besedo brati dvozložno, kakor terja pesemska mera; dalje *vîdarce* (295) poleg *vîdrice* (196, 295), kar kaže, da so se začele stare tvorbe že umikati. V nekem drugem pač malo znanem ogrsko-hrvaškem tekstu (Život i smrt Ivan-Gabriel Perboara, München, Seyfried) nahajam: *srebrnjakov* (19), v istega neznanega pisatelja spisu Dva Dari Jezusa ter Marie (München, Seyfried, brez letnice, najbrž 1894) pa *s-nutrnjom* (19). Za kajkavščino se nočem ozirati na Valjavčeve Pri-povjesti iz Varaždina, ker je prav Valjavec prvi nekaj let prej rabil v slovenščini *r* za zlogotvorni *ř* in bi njega kedo štel lehkó za pristranega; zato pa si rajši ogledam kajkavski opis Trebarjeva v Zborniku za narodni život i

običaje III., kjer se piše: *jedrnoga* (114), *jedrneše* (120), *jedrneša* (121), *coprnica* (124) poleg *z vedercem* (119). Iz teh zgledov, ki bi se dali zelo pomnožiti, ako bi hotel natančneje pregledati več virov, je za slovenski vzhod in za kajkavščino in pa ogrsko hrvaščino dokazano, da je v korenskih in končniških delih besed samo *r* prava izreka, *er* pa le analogija po oblikah s pregibnim *e*, nastala kakor *ar* v srbščini ali hrvaščini šele v novjšem času. Razen Miklošiča priča o izreki *r* za slovenski vzhod tudi Šuman (Lj. Zvon, 1885, str. 567) in v najnovjšem času Ilešič v Popotniku 1899, str. 264. (16.).

Če se je tedaj Levec vkljub razlogom, ki jih po pravici navaja za splošno pisavo *er* Škrabec, odločil za pisavo samega *r*-a (to je za pisavo, ki jo priporoča Miklošič in je navadna v Prekmurcih) ter je pisavo *vrt* povzdignil na prestol pravila, tedaj je doslednost zahtevala, da je to pravilo raztegnil na vse primere, kjer se na vzhodu govori *r*, na zapadu pa *er*, da piše *r* tudi v končniških delih besed pred soglasniki: *vedrce*, *rebrce*, *bedrnica*, *jedrce*, *srebrni*, *sestrski* itd. Tu se nam je tedaj odločiti ali povsod za *r*, ali pa povsod za stari *er*; polovičarstvo bi ne bilo vmestno. Ker pa je po mojem mnenju dandanes popolnoma nemogoče, zdrmati in podreti pri nas češko in srbskohrvaško pisavo samega *r*-a v korenskih zlogih, je storil Levec po Pleteršnikovem zgledu prav, da je omahovanju v pisavi *er* ali *r* v končniških delih besed napravil s svojim predpisom konec, dasi je *er* zgodovinski prav. Pred dvajsetimi leti, ko je še Stritar izdajal svoj Zvon in pisal *er*, bi bilo takrat še novo pisavo *r* lože odpraviti, kakor danes, ko so se je razen Škrabca poprijeli že vsi.

Ako se Perušek na str. 27., da bi podprl pisavo *er* v končniških delih besed, sklicuje na zgledde kakor *meterski*, *litski*, ker sklanjajo nekateri *meterja*, *literja*, bi bil moral najprej dokazati, da je sklanja *metra*, *litra*, ki jo pozna večina naroda, napačna, in da jo je nadomestiti s sklanjo *meterja*, *literja*, kakor delamo prav od *Štajer*, *Štajerja* pridevnik *štajerski*. Z obema navede-

nima besedama, dasi sta pri nas še mladi, je narod, ko jih je prevzel, ravnal tako, kakor s prej izposojenimi: *Peter, pater, puter*, v katerih je *e* samo refleks pregibnega polglasnika, ker so se te besede naslonile na domače *veter, peter*. Tudi v nemščini se drugi zlog *ter* ne izgovarja s polnim *e*, ampak s takozvanim „breznaglasnim *e*“ (tər); francoščina, od katere nam je v teh stvareh izhajati, ima le *mètre, litre* (mètr, litr, enozložno). Prav tako nimajo tudi drugi slovanski jeziki tukaj polnega *e*, n. pr. poljski *metr, litr* (enozložno), ruski *metrъ* (enozložno, poleg starejšega *litra* f.); hrvaščina ima pregibni *a*: *metar, litar* (poleg *litra* f.).

Isti kritik skuša svojo trditev, da je pisati *sesterski* (z *e*-jem za polglasnik), podpreti s staro slovenščino, češ, v besedah kakor starosl. *brъdo, zrъno* stoji neposredno za *r*-om soglasnik, v besedah *agrъskъ, jutrъn'ij* pa je med *r*-om in nastopnim soglasnikom polglasnik, kateri stopi potem pred *r*: *agrъskъ* je pravzaprav *agrъ-ъskъ*, iz tega je nastalo *agrъr-ъskъ, agrъrskъ*, *Ogèr* pa je pravzaprav *Agrъ-ъ*. Ta prigovor, ki hoče biti znanstven, nima veljave. Stara slovanščina je zahtevala, kakor kažejo staroslovenska pravila o završku besed, takozvane odprte zloge. Zatorej moramo v tvorbah, kjer je pred začetnim samoglasnikom končnice odpal končni samoglasnik debela, priklopiti začetni samoglasnik končnice k debelu, da dobimo odprt zlog: *agrъskъ, srebrъnъ, agrъka* je torej deliti v *agrъ-skъ, sre-brъ-nъ, agrъ-ka* prav tako, kakor razpada *agrinъ* v *agri-nъ*, t. j. vsak zlog se mora končati s samoglasnikom: zlogi *grъ, brъ, grъ* stojé gledé zlogovega povdarka na isti stopinji kakor *gri*: v vseh je *r* soglasnik, nositelj zlogovega povdarka pa je za njim prihajajoči samoglasnik (ъ, ъ, i). Samo kjer je *rъ, rъ* grafični izraz za *r* iz prvotnega *ъr, ъr*, neha seveda zlog s samoglasnikom *r* in je *ъ, ъ* pripisan samo za oko. To pa je vedno mogoče samó v korenskih zlogih, ne pa v končniških delih besed, ki so narejene s končnicami, imajočimi v sebi kak *r*; tukaj je vselej prihajal za *r*-om še samoglasnik, n. pr. *vě-trъ, se-stra, jutro, a-trъ, jě-drъ* itd.

Kadar pristopi k tem besedam kako novo obrazilo, katero ima na začetku vedno samoglasnik, odpade pred njim končni samoglasnik teh besed in začetni samoglasnik končnice stopi na njegovo mesto: *vč-tr_ъ-n_ъ*, *se-str_ъ-sk_ъ*, *ju-tr_ъ-n'_ъ*, *q-tr_ъ-n'_ъ*, *ję-dr_ъ-n_ъ* itd., to je, nositelj zlogovega povdarka je postal začetni samoglasnik končnice. Ščasoma sta seveda *ъ*, *ь* onemela in kjer je jezik hotel obdržati zlog kot zlog (mnogim slovanskim jezikom ni bilo nič do njega), tam je moral zlogov povdarek prevzeti *r*, to je, postati *r*, tako kakor imamo *krv* v (vzhodni) slovenščini in hrvaščini iz starosl. *kr_ъv_ъ* (izgovori *krŭ-ve*, dvozložno, prim. Leskien, Handbuch³ 29, 30), *obrvi* iz *obr_ъvi* (*o-brŭ-vi*), *brst* iz *br_ъst_ъ* (*brŭ-ste*). Po teoriji Peruškovi, da je *Oger* kar iz *Ogr_ъ*, bi morali tudi tukaj imeti *kerv*, (*k_ъrv*), *b_ъrst* (*b_ъrst*), hrv. *karv*, *barst*. Za *r* iz *r_ъ*, *r_ь* govori enako ravnanje s tistimi redkejšimi in poznejšimi primeri, kjer za *r-om* ni izpal polglasnik (*ъ*, *ь*), ampak kak drugi samoglasnik: slov. *brguše* poleg *bre-guše* (na Štajerskem), *názdrť* iz *na-vz-rit* (na Ogrskem), *trje* iz *trije* (Štaj.), *drgoč* iz *drugoč* (Štaj.), *držina* iz *družina* (Štaj.), *skrnja* poleg *skrinja* (na Hrvaškem) itd. Tudi pri teh zgledih nimajo narečja, ki poznajo *r*, nikjer *er* ali *ar* kakor v edninskem imenovalniku in množinskem rodilniku. Če torej pri posameznih besedah tipa *sestrski* res nastopi za *r* kje *er* (*ar*), si moramo iskati pojasnila za to v delovanju analogije, ki so je zvrševali edninski imenovalnik ali množinski rodilnik: *ciparski* po *cipar*, *metarski* po *metar*, *ugarski* po *ugârâ* (gen. pl.), *sestarski* po *sestârâ*, *supetarski* po *Supetar* itd. To so torej sekundarne prikazni. Oblika *pastrka*, ki jo navaja Perušek, je mimo tega nepravilna, ker stoji v nji pred *r-om* polni *e*, kateri se celo menjava z *o* (prim. Zubatý v Arhivu f. sl. Phil. XIII. 315); tudi kajkavščina pozna le *pasterka*, ne *pastrka*, *pasterek* in ne *pastrek*.

Ne manj nekritično je istega kritika počenjanje, da stavi ravnokar obravnavane primere (tipa *sestrski*) na isto stopinjo s primeri, v katerih je prišel *r* v absolutni konec besede s tem, da je za njim onemel polglasnik (*ъ*, *ь*).

Iz *větrъ* je nastalo, ko je *ъ* na koncu onemel, tako pri nas, kakor pri Bolgarih, Srbih ali Hrvatih, Čehih, Poljaki, Rusih itd., najprej *větr* (enozložno), ker se pa oblika ni podajala dobro med vse druge, ki so bile dvozložne, se ji je vrnil polglasnik, kakor v besedi *ognъ* iz *ognъ* in v drugih, tako da so se te besede formalno zenačile tistim, ki so se v imenovalniku končavale prej na polglasnik + soglasnik + polglasnik: *nogътъ*. Opraviti imamo torej tudi tukaj s tvorbami analogije, kar je razvidno že iz tega, da razni slovanski jeziki različno ravnaajo s takimi besedami. Na zapadu slovenskega ozemlja se je ta polglasnik, ki je sekundarno nastopil in se različno zaznamoval, ohranil tak kakor vsak drugi polglasnik (*větrъ*, *dobъr*), ali pa je pod težkim povdarkom kakor vsak drugi polglasnik prešel v *á* (*vihár* iz starega *vihrъ*); na vzhodu imamo zanj v povdarjenih in nepovdarjenih zlogih *e* (*dober*, *veter*, *vihér*), v hrvaščini pa povsod *a* (*dobar*, *vjetar*, *vihar*). Slovenci torej nikjer ne govoré *dobrъ*, *Ciprъ*, *filistrъ*, *metrъ*; namesto *r*-a imamo na zapadu *ъr* (na Beneškem *ar*: *sviedar*, *dobar*, Klodič 9, 11), na vzhodu pa *er*, v katerem se nepovdarjeni *e* izgovarja tako, kakor drugi *e* v besedi *plévem*. Seveda je moralo v oblikah, kjer *r* ni bil več na koncu, izostati to prenašanje, torej roditeljski *větra*, *petra*; le nadaljno širjenje analogije nam je rodilo oblike kakor *vihárja* (pri Dalmatinu še *vihra*), kjer se je *z a*-jem iz pregibnega polglasnika ravnalo kakor *z a*-jem v končnici *arъ*. Enako se je na vzhodu *éc*, *ék* iz *ъcъ*, *ъkъ* v nekkih besedah tako okrepil, da se je ohranil v vsi sklanji, če tudi bi bil moral po pravilih o ginevanju polglasnikov onemeti (roditeljski *Cons.* + *ca*, *ka*); tudi tukaj je povdarek povod prenašanja oblik. Taki zgledi so: *Gregorèc*, *Gregoréca* (na Štajerskem), *listék* (Blatt), *pisék* 'Schreibfeder' (v razliko od *pisk* 'črka', Kűzmics 13, 625, toda vendar *podpisék* 652), *valék* 'Walze' (roditeljski *listéka*, *piséka*, *valéka*, na Ogrskem). Pri teh zadnjih zgledih je mislil Miklošič na končnico *ěkъ* (Vergl. Gramm. II. 246); za njim je isto sodil Valjavec v Radu XLVII, 8, ali že zgledi, ki jih sam navaja iz Nagya (*cvejtje pet listékov [kehl] má*, či

je valék znoutra prazen, céjv se zove), kažejo, da nimamo tu opraviti z ě-jem (b), ker bi sicer imeli v ogrski slovenščini v teh primerih povsod *ej* za *é*. Potemtakem je iz slovanskega debloslovja sploh izbrisati končnico *ěkъ*, ker tudi v besedi *člověkъ* gotovo ni te končnice (besede pač ni deliti v *člov-ěkъ*), bolg. *пѣтъ* 'steza', ki jo razen nekaterih omenjenih navaja Miklošič, pa očitvidno nima v sebi ě-ja. Besedi *peréc* 'presta' in *feljék* 'oddelitev', ki se rabita v prekmurščini in kajkavščini, ne prihajata tukaj v poštev zato, ker sta tujki iz madjarščine, torej ne sloni njih zadnji *e* na polglasniku.

Eno nedoslednost vendar po pravici očita isti kritik Levčevemu pravopisu in posredno Pleteršniku, namreč v pisavi besed, katere se v edninskem imenovalniku končujejo na soglasnik + *rec* s pregibnim *e*. V tem padežu se *e*, ki zastopa prvi *ь* v končnici *ьсѣ* in se izgublja šele v sklanji, ne sme za knjižni jezik nikedar puščati v nemar, dasi se je v navadni izreki po delovanju analogije drugih padežev že mnogotero obrusil. Če se namreč dandanes govori na zapadu *gábьrc*, je to posneto po ostalih (kosih) padežih: *gábrca*, *gábrcu* (kar se na zapadu izgovarja *gábьrca*, *gábьrcu*). Zgodilo se je tukaj nekaj enakega, kakor v literaturnih hrv. oblikah: *štioč*, *žeteoc*, *vladaoc*, *koc* namesto *štjelac* (pri ogrskih Slovencih *števec* 'bravec'), *žetelac*, *vladalac*, *kolac*. Prava je pisava *gabrec*, kar je po zapadni izreki izgovoriti *gábrьc*, po vzhodni pa *gábrec*; najbolje je to razvideti iz primerov s poudarjenim zadnjim zlogom: *čebrèc*, *stebèc*, *igrèc* (kar se izgovarja *jigr'ьc*), *rebrèc*. V imenovalniku je torej vselej pisati *rec*: *poprec*, *kebrec*, *ništrec*, *keldrec*, *połštrec*, *piskrec*, *ostrec*, *svedrec*, *vozgrec*, *vetrec*, *dobrec*, *môdrec* 'modrijan', *môdrec* 'Mieder'. Saj delamo enako pri končnici *ek*, kjer pišemo prav: *cukrek*, *fratrek*, *kebrek*, *kuštrek* itd. V sklanji se seveda izgublja ta *e* in potemtakem imamo: *čebrcà*, *stebrcà*, *igrçà*, *rebrçà*; *poprca*, *ništrca*, *vetrca* ... kakor tudi: *botrka*, *kebrka* ... Tako je pa tudi pisati: *Štajerec*, *Štajerca*, *bájerec*, *bájerca*, *áhkerec*, *áhkerca* (ako že rabimo take in enake tujke). Kar je rečeno o tvorbah na soglasnik

+ *rec* ali *rek* (iz *рькъ*, *ръкъ*), veljá o enakih tvorbah, v katerih na mestu *r*-a stoji *l*, *lj*, *n*, *nj*, *m*, samo da stopi v teh primerih, ker knjižni jezik ne pozna zlogotvornega *l*, *l'*, *n*, *n'*, *m*, zapadni izreki odgovarjajoči polglasnik v obliki *e*-ja pred *l*, *lj*, *n*, *nj*, *m*: *kozlec* — *kozeľca*, *orlec* — *oreľca*, *oslec*, — *oselca*, *krhljèc* — *krheljčà*, *žrebljèc* — *žrebeljčà*, *cofljec* — *cofeljca*, *cedljec* — *cedeljca*, *kegljec* — *kegeljca*, *pisljec* — *piseljca*, *krevljec* — *kreveljca*, *rogljec* — *rogeljca*, *punkljec* — *punkeljca*, *pušljec* — *pušeljca*, *firtljec* — *firteljca*, *mandljec* — *mandeljca*, in potemtakem tudi: *angeljec* ali *angelec* — *angeljca* ali *angelca* (hrv. *angjelac* — *angjeoca*), *agnec* — *agencja*, *jagnjec* — *jagenjca*, *jarmec* — *jaremca*, *žandarmec* — *žandaremca*. To velja potem seveda tudi za pridevnike: *angeljski*, *jaremski*, *žandaremski*.

Pisave *r*, *er* za stari zlogotvorni *r* v slovenščini se je doteknil tudi gospod Milivoj Ivanov v „Edinosti“ št. 197 (zjutranje izdanje). Z drznim vzletom fantazije je mislil dokončno in resolutno rešiti to vprašanje. Po njem je „mehki“ *r* samoglasnik („n. pr. *rdeč*, *rja*, *rkelj*, *rt*, *rž* . . . in v izvedenkah, potem med dvema soglasnikoma v glagolih in besedah, v katerih za njegovim zlogom sledi naglašen zlog, n. pr. *brzdáti*, *vrtéti*, *vrstíti*, *Trnóvec*, *tvrdó*, *Grmán* . . .“), „tvrđi“ *r* pa je soglasnik („n. pr. v končnem zlogu: *dober*, *moder*, *Ciper*, *Koper*, *Oger* in v izvedenkah *doberšen*, *moderši* [!], *ciperski* . . . potem v vseh besedah, [v] katerih ima njegov zlog naglas, in sicer nepremičen naglas po vseh pregibih, sklonih in številih, naj so jednozložne ali večzložne, n. pr. *čerkati*, *čertati*, *kerpati*, *terd*, *stern* [prav pa je strnišče], *tverdo*, *berdo* . . .“). To zares „jednostavno“ pravilo o mehkiem in trdem *r*-u (samoglasniki se lahko artikulirajo, zato so „mehki“ in *r* ž njimi, soglasniki pa se artikulirajo le s silo in težavo, zato so „trdi“!) sloni na trhlih bergljah. Gospod Ivanov je razložek povdarka prenesel na sam *r*, in sklepal, da je ž njim bistveno spojen. To je toliko prav, kakor da bi kedo o narečjih, ki poznajo *r*, trdil, da je le nepovdarjen samoglasnik *r* res samoglasnik, povdarjen pa

soglasnik! Napačnost tega nauka razvidimo najboljše iz tega premišljevanja. Gotovo se je nekedaj v slovenščini kakor v hrvaščini govoril *r* veliko bolj splošno kakor danes, zlasti tudi v začetku besed. Dandanes pa je vsem narečjem, tudi tistim, ki so ohranila *r*, nekako zoprno ravno začetni *r*. Mnoga devajo v nekaterih besedah predenj *h*, druga *a* ali *e* ali pa so si pomagala s polglasnikom za njim. To je tem bolj čudno, ker ravnaajo tako tudi vzhodnoštajerska narečja in prekmurščina, ki jim *r* ni tuj. Tako imamo v vzhodni štajersščini *hrzati* za *rzati*, *hrtalec* ‚rilec‘, *ardesen*, *ardeselj*, *ardeči*, *arja*, *zaarjaviti*, *arjavi*, *arjüti*, *arjüjem*, *arženi krüh* (prim. Ilešič, Slovenica v Archivu f. sl. Phil. XXI. 205); na Ogrskem se govori: *erja*, *erjavi*, *erděči*, *erjüje*, *erjüjouči* in zelo navadne so oblike glagola *reka*: *erkouči*, *erčemo*, *erčé*, *erčéte*, *erkli*, *erke*, kjer je *er* za *re* posnet iz imperativa *ercí* = *rci* (staroslov. *rbci*). Na zapadu seveda ni izreka *arjáv*, *brjáv* čudna, ker tam sploh ni *r*-a, izgovarja pa se tam tudi pogostoma: *redeč*, *rèja*, *rejav* (*rijav*), *rež* (*ràž*), v Ribnici *reija*. To torej, da sliši Ivanov *r* ravno tam, kjer se ga sedaj narod povsod izogiblje, nam jasno kaže, koliko se njegova najdba strinja z resnico in koliko smemo verovati njegovemu ušesu. Njegov sklep, da naj bi pred *r*-om nikjer ne izpuščali *e*-ja, s čemer se strinja s Škrabcem, izhaja tedaj iz čisto drugačnih premis kakor Škrabčev; Ivanov nam stavi v vzgled „Ruske“, katerih jezik vendar hodi v tem oziru čisto drugačno pot in nima za *r* samo „polglasnega *e*“, kakor hoče Ivanov natvezti neveščim bravcem.

Tudi pisavo *r*-a za *r* v začetku besed moramo pripisovati veljavnosti Miklošičevi; ta pisava je celó dosledneje rabljena, kakor v tipu *sestrski*, samo pri besedah *rdeč*, *rja* in *rž* se je mnogo omahovalo, pač zato, ker se te besede izrekajo na zapadu s polglasnikom za *r*-om. Toda ozir na vzhodno izreko: *hrzati*, *hrtalec*, *hrž* ... pravi, da je pisava s samim *r*, ker smo ga že sprejeli v besedah tipov *vrt* in *sestrski*, tudi tukaj najdoslednejša. Usus tyrannus je zmagal tudi pri začetnem *r*-u, dasi bi zahteval zgodovinski pravopis povsod pisavo *er* (to je *br*).

V pisavi *r-a* namesto *er-a* se je torej Levec vprl zgodovinskemu pravopisu, pač ne toliko iz ozira do vzhodnih Slovencev, kolikor iz ozira do navade, ki se je v knjižno slovenščino vkrala iz srbščine in češčine, in vendar mu pisatelj „filologične filoksere“, pa Perušek in Ivanov očitajo, da se postavlja na gorenjsko (!) stališče in noče nič vedeti o Hrvatih in drugih Slovanih!

§ 6., odstavek 2.

Tukaj graja gospod Milivoj Ivanov v št. 198 „Edinosti“ najprej obliko *germanske* ter zahteva, da bi bil moral Levec po svojem pravopisu pisati *grmanske*. Najprej moramo vprašati, je-li ime *German* sploh znano narodu. Vsakedo mora pritrditi, da ne, ker je ta beseda šele v modèrnem času zašla k nam, in to ne v narod, ampak samo v knjigo. Da bi vsak pisatelj smel prikrojiti vsako tuje imé po svoje, za to nima pravice; tudi gospod Ivanov ne bo besed *Tertulijan*, *Ferdinand*, *pergament*, *perkalj*, *permutacija*, *perfektivnost*, *hermelin* pisal brez *e-ja* pred *r-om*. Teh besed narod ne pozna, in ako jih pozna, so mu znane le v tuji obliki; ko se seznani ž njimi, naredi morda: *Frnandek*, *prkalj*. Pri Čehih in Srbih ali Hrvatih vendar tudi velja pravilo o skupini *tert* → *trt*; Šafařík pa, ki je gotovo tako dobro poznal češčino, kakor pozna gospod Ivanov slovenščino, piše le *Germanie* in *Germany*, in akademijski Rječnik, ki ga piše mož velike učenosti, Budmani, pozná tudi samo (*German*), *Germanac*, *Germânijs*, *Germanica*, *gèrmânski*, (*Germanovič*).

Še huje je v tem odstavku zbolá gospoda Ivanova Levčeva oblika *pridržímo*: „Pač pa pišemo tuje črke, kadar pridržimo tujo besedo v tuji obliki“, kar je odločno popravil v *pridržujemo*. Po moji misli ni tukaj prav nič napačnega, ker si je pisatelj mislil posamezen primer v splošnem, aorističnem pomenu: to se more dogoditi in se dogaja vselej, kadarkoli prilika nanese; *pridržujemo* bi celo pomenjalo lehkó to, kar *skušamo pridržati* (Miklošič, Vergl. Gr. IV, 772, 4). Vem, da gospod Ivanov ne bo vpošteval tega razloga, ker spada k tistim (glej „Edinost“

št. 242), ki so pobrali slovenščini aoristični in pripovedni sedanjik. Ta krivi nauk je — da rabim izraz g. Ivanova — izsesal iz mezinca Lamurski v spisu „Čuvajmo svoje prastarine“, v katerem poleg nekih resnic uči še skoraj več neresnic in bega ž njimi zlasti ljudi po Primorju, zbrane okrog „Edinosti“. K tem neresnicam spada med drugimi ta, da ima sedanjik dovršnikov *vedno* pomen bodočnosti in da je pripovedni sedanjik tuja prikazen, ki se je moramo ogibati kakor hudiča. Škrabec se je zoper ta krivi nauk postavil krepko v bran v treh tečajih „Cvetja z vertov sv. Frančiška“ (XV.—XVII.) ter ga pobil sijajno. Za vsakega, ki zna logično misliti (in je tiste spise res prebral), je dokazal Škrabec ničnost prigovorov Lamurskega in tovarišev. Po teh njegovih spisih, ki jih živo priporočam vsakemu, se mi zdi nepotrebno, nositi še nadalje sove v Atene. Da so tudi v srbščini ali hrvaščini podobne razmere, o tem se je moči podučiti sedaj ne samo iz Miklošiča, ampak posebno tudi iz Maretičeve slovnice. Ako smejo torej celo Hrvati ali Srbi, ki so vendar še ohranili aorist, rabiti aoristični in pripovedni sedanjik, zakaj bi ga mi ne smeli, ki smo zamenili aorist s sedanjikom dovršnikov že prej? Naši hrvatomanji hočejo o vsaki priliki in nepriliki našiti slovenščini kako hrvaško zaplato, v tem oziru pa so čudovito nedosledni: tukaj rujejo zoper edinost! Seveda se natura tudi vil ne boji, in zato se tem modrijanom vedno in vedno, navzlic vsi opreznosti in vsemu trudu, vrivajo prave oblike, kakoršnih jih je naučila mati. Tudi gospod Milivoj Ivanov se še ni popolnoma otresel prahu „šmarskih Rovt“ — kje so, ne vem, gotovo pa ne govorijo tam lamurščine — ker piše res med drugim zoper nauk svojega učitelja take-le, po njegovem „neslovenske“ stavke: „Kadar se takov pisatelj *vsede*, *obloži* se raznimi slovniciami, *začne* po švabski pisati (povsod sedanjik dovršnikov!) ... in nateza svoje revne možgane ter se muči; „tretjega zopet *pokliče* slovenit državni zakonik“ (ali pomenja to: wird rufen?) („Edinost“ 193); „Ob takih prilikah je v resnici sitno pravo zadeti, in tako *uide* peresu marsikaj, česar narod nema in ne pozna

(„Edinost“ 254); „da bi vlada poiskala človeka, ki bi bil kos takemu poslu, kaj takega ji še na misel ne *pride*, samo da ima povoda žaliti nas in sramotiti nas varvarami“ („Edinost“ št. 241 večerno izdanje); „Žalostna nam majka, da se v nas *dobi* ljudi“ („Edinost“ št. 194). Da, da, tudi Ivanovu včasí zadremlje njegov Homer! — Kedor piše, kakor on: „Sicer se pa vladajmo (prelepol!) po gospoda prof. Peruška navodilih, ako *nadaljujemo pisati* (!!)) kakor smo začeli“ („Edinost“ št. 197), ta pač nima pravice, očitati Levcu v brk: „Levec je pokazal vso golost svojega neznanja o glagolu in res nema o njem niti najmanjega poumja.“

Taisti kritik se sploh v svoji oceni rad drgne ob Levčev jezik; v „Edinosti“ od št. 240 nadalje je naštel nekaj „napak“, ki jih je baje zakrivil Levec v svojem spisu ali pa jih premalo ali nič grajal. Ivanovlje očitanje in pretresovanje bi vtegnilo najti kaknega vernika, ker obsega v velikem kupu plev morda tudi dve tri zrni; preden nadaljujem oceno pravopisa, se mi zdi zategadelj potrebno, da že tukaj prerešetam kritikove trditve, v kolikor se niso spotikali ob teh „napakah“ tudi drugi ocenjevalci.

Najprej očita gospod Ivanov v „Edinosti“ št. 240 do 242, da Levec ne rabi pravilno glagolnikov, ker piše poleg *mehčanje*, *stopnjevanje* samostavnike na *tev* (*sklanjatev*, *spregatev*), *ava*, *ba*, kateri so „okorni in tvrdi in kvare lepoglasje“. On zahteva za vsaki samostavnik na *tev*, *ava*, *ba* samo in edino glagolnik, naj si bo glagol nedovršen ali dovršen; torej piše tudi *odločenje*, *nadarjenje*, ‚Talent‘, *izražanje*, ‚Ausdruck‘ itd. Res je, da dela stara slovenščina in po njenem vplivu tudi ruščina glagolnike skoraj od vseh glagolov, dovršnikov kakor nedovršnikov, toda že Miklošič je v sintaksi (Vergl. Gram. IV. 878) izvrstno opazil: „Es ist mehr als wahrscheinlich, dass die meisten substantiva verbalia aus verba pft. der sprache durch die noth der übersetzer aufgezwungen wurde, da jene slavische sprachen, die sich unabhängiger entwickelt haben, dergleichen bildungen meiden.“ K tem zadnjim jezikom pa spadajo srbščina ali

hrvaščina, slovenščina in bolgarščina, dasi je ta stari slovenščini najbliža; če pa pazimo natančno na pravi narodni govor, vidimo, da so take tvorbe tudi pri drugih Slovanih precej redke in jih moramo torej šteti za izjeme od pravila. Glagolniki iz dovršnikov so večinoma cerkveni in znanstveni izrazi; narod se jih skrbno ogiblje. Rajši rabi namesto njih kak drugi samostavnik dejanja ali pa nedovršni glagolnik celó tam, kjer se zdi učenemu človeku, da bi moral rabiti dovršnik. To so tudi spoznali že nekateri pisatelji in so začeli res tako pisati: sveto pismo Wolfovo prelaga ‚in transmigratione‘ (dejanje je perfektivno) z ‚ob preselovanju‘, Küzmics ‚za vremena seljenja‘, Vuk ‚u seobi‘. Tako tudi pravi preprosti Slovenec: *darovanje, povzdigovanje, izpraševanje* za ‚Opferung, Wandlung, Prüfung‘, četudi si misli dejanje dokončano in ne gleda posebe na darovanje, povzdigovanje mesa in krvi, na izpraševanje posameznih učencev; narod véruje v *odpuščanje* grehov. „Zvernjenje, vzdignjenje, padenje, napadenje u. dgl. hört man aus dem Munde eines Slovenen, der keine fremde Sprache spricht, nie, wenn auch dgl. verbalia in altsloven. Bibeln vorkommen“, opaža resnično že Ivan Navratil v svojem „Beitrag zum Studium des slav. Zeitwortes“ str. 125. Zastran teh stvari v srbsčini ali hrvaščini primerjaj Maretićevo gramatiko, str. 329., kjer najdeš izrečno povedano, da „od savršenijeh glagola mogu imenicu imati samo neki“, kateri so tam naštetí in se od nedovršnih glagolnikov razlikujejo po naglasu, to je, kateri so sprva bili naglašeni na zadnjem zlogu. Slovencem so znani od njih ti-le: *dopuščanje, priznanje, rojenje* (roditi pa je pri nas tudi nedovršen glagol), *stvarjenje*; zadnja dva zgleda kažeta z odprtim *e*, da sta se naglašala *rojenjé, stvarjenjé*. Ako pregledamo Valjavčev spisek takih tvoreb v njegovem delu „Prinos k naglasu v (novo) slovenskom jeziku“ (Rad 56, 10—62), vidimo v resnici, da se vsi dovršni glagolniki nanašajo na cerkvene pojme ali pa na znanstvena nazivala, da niso torej narodni. Le malo jih je, o katerih bi se smelo reči, da jih narod ne pozna iz cerkve, n. p. *poštenje* (poštenjé), *spoznanje, vpra-*

šanje, poveljenje, pozdravljenje, prevzetje in pa morda še par drugih. Toda če si te besede natančno ogledamo, vidimo zopet, da ne pomenjajo več dejanja, ampak bolj učinek (prim. Perušek, Zloženske v novejši slovenščini 32). Kakor nam, je zoprni dovršni glagolnik tudi Bolgarom; pravi narodni jezik ga tam ne pozna, kar je najboljši dokaz, da so v stari slovenščini take tvorbe res nastale le zato, ker je bil prelagavec v škripcih, kako bi preložil grški samostavnik ali nedoločnik s členom. Moderna knjižna bolgarščina jih je seveda prepolna, toda kedo se bo temu čudil, ki ve, kako je vplivala in vpliva na njo ruščina? Cankof (Grammatik der bulgarischen Sprache, 1852) še uči na str. 94., da se glagolnik izvaja samo od prehodnih in neprehodnih nedovršnikov, popolnoma pa molči o dovršnikih; v njegovi knjigi sem našel le en tak zgled: *othránene*, ki je očitno novo skovan izraz za ‚Erziehung‘. Zanimivo pa je v bolgarščini to, da si tudi ona prav kakor slovenščina pomaga z nedovršnim glagolnikom, kjer bi učen človek pričakoval dovršnega: Edno *navíždane* ‚ein Besuch‘ (Cankof 117, staroslov. *navěždati, navěditi*); sméjaj li da vi natvárè sùs edno *zarùčjuvane* ‚dürfte ich Sie mit einem Auftrag belästigen‘ (120); ako pridobíjù dobró-to vi *skloněvane* ‚wenn ich mir Ihre Gewogenheit verdienen kann‘; tùj sù dūrží od skóro-to ilí ot kúsno-to *sfùršjuvane* na-ráboti-te mi ‚das hängt von dem schleunigeren oder langsameren Ausgang meiner Geschäfte ab‘ (141); Sfádbù-tù štù bùde do nedelè, početéte ni sùs *dohoždane* - to si ‚die Hochzeit wird nächste Woche sein, beehren Sie uns mit Ihrer Gegenwart‘; As prijemam sùs rádos pobrátimcko - to vi *prizovávane* ‚Ich nehme mit Vergnügen Ihre gütige Einladung an‘ (146) itd. itd. Naš gospod Ivanov bi najbrž rabil v vseh teh primerih: *obiskanje* ali *pohojenje* ali kaj enakega, *naročenje*, *sklonenje*, *zvršenje*, *dohojenje*, *prizvanje*, pred čemer se strese vsaka slovenska duša.

Slovenščina torej in pa bolgarščina si pomaga, ker nima pravega dovršne a glagolnika, z nedovršnim. Včasih se pač poslužuje tudi samostavnikov na *tva*, *ba*, *nja*, *ek*,

ljaj. Končnica *ava*, ki jo navaja Janežič, ne kaže, da služi za delanje samostavnikov dejanja (v tem trdi Ivanov resnico); *veljava* in *pisava* ne pomenjata dejanja, ampak 'Werth, Valuta, Achtung' in 'Schreibweise'; sufiks je *va*. Besede (Janežičeve) *sklanjava*, *spreminjava*, *stopnjava* bi se dale razlagati samo iz glagolov *sklanjavati*, *spreminjavati*, *stopnjavati*, *ravnava* zato celo nič ne velja; pač pa je dobro *obravnavati*, *poravnavati* od *obravnavati*, *poravnavati*. Končnica *tva* se je v novi slovenščini po analogiji *u*-jevskih debel spremenila v *tev*. Tvorbe ž njo in s končnico *ba* niso tako tuje niti našemu niti drugim slovanskim jezikom, kakor bi gospod Ivanov rad dopovedal svojim bravcem. Vsem glagolom seveda ne moremo pridevati niti ene niti druge. Gospod Ivanov „sumnja“, da bi Levec vtegnil kedaj napraviti spaki, kakor so * *skakatev* in * *živetev*, zoper kateri se on bori kakor znani španski vitez zoper mline na veter. Toda mislim, da je tudi Levcu prešlo v mozeg, da so nomina actionis na *tva* nemogoča od *neprehodnih* glagolov, in da on ne pade gledé teh tvoreb nikedar v mrežo gospoda Ivanova. Tvorbe na *tva* od *neprehodnih* glagolov nikoli ne pomenjajo in niso nikoli pomenjale kakega dejanja, ampak le kako orodje, kaj konkretnega: *statva*, *lestva*. Nomen actionis s končnico *tva* je mogoč samo od *prehodnikov*: *žetva*, *trgatva*, *kletva*, *molitva*. Samostavnik dejanja more seveda prevzemati včasih konkretni pomen, kateri dostikrat popolnoma izpodrine pomen dejanja, in tedaj smemo tak samostavnik rabiti tudi v množini: *žetva* de zvün čakanja dobra (ogrski Slov.); slabe žetve in trgatve (= huda leta, slabe letine, kar se nažanje in natrga, 'die Fechsung'); molitve 'die Gebete, Gebetformeln', toda 'po molitvi hodi spat'; *jestva* v besedi *jestvina* 'Speise' je prvotno tudi le nomen actionis 'das Essen', kakor tudi *jěd* in *jědba*, prim. r. *kušánĭe*, č. *snídání*. Mnenje Ivanova, da samostavniki na *tva* izražajo dovršeno dejanje glagolovo in da bi * *živetev* pomenjalo toliko, kakor konec življenja, to je smrt, je napačno. V resnici ne pomenjajo ni tvorbe na *tva*, ni na *ba*, ni na *nja* ni

kaka druga nomina actionis niti nedovršenega, niti dovršenega dejanja (Miklošič, Vergl. Gram. IV. 877); tako moč ima samo končnica *telj* za nomina actoris. To ravno je edini razloček med navedenimi samostavniki dejanja in med glagolnikom, kateri pa tudi mnogokrat prav tako izgubi abstraktni pojem in prevzame konkretnega: *kadenje* zažigati (Dalmatin I. Sam. II. 28), *žaganje* 'Sägespäne'; primerjaj še tvorbe, ki jih našteva L. Pintar v Letopisu Slov. Mat. 1898, str. 179, 180.

Končnica *ba*, ki se je pridevala izprva, kakor vse kaže, samo glagolom IV. vrste, se je razširila ščasoma tudi na glagole I. vrste, V. vrste, 2., 3. razreda in na brezspanske glagole: *dražba*, *himba*, *mlatba*, — *strežba*, *godba*, — *kajba* (od *kajati se*, Belostenec I. 929), *orba*, *vezba*, *berba*, — *jedba*, *zapovedba*. Seveda niso več dandanes vse take tvorbe nomina actionis, kakor tudi ne besedi *vonjba* 'fedor' pri Habdeliču in *rajtba* pri Ravnikarju (pokaže rajtbo, katero je delala, Male Pov. 9) iz glagolov V. vrste, 1. razreda, kakor vse kaže. Zakaj bi pa mi ne smeli napraviti *razdelba* od *razdeliti*, *razredba* od *razrediti*, zlasti kadar nimamo takih tvoreb od glagolov brez prefiksa, res ne vem; če smejo Srbi napraviti od *narediti* *naredba*, zakaj bi to bilo prepovedano nam? Po pravici pa je neki list grajal, da je lani izdala družba sv. Mohorja 'postrežbo bolnikom'; knjiga mora učiti, kako je bolnikom streči in ne samo (slučajno, kaj malega) postreči. Gospod Ivanov je tudi grajal Levca, ker rabi za 'Declination, konjugation' *sklanjatev* in *spregatev*. Da pa to niso prava nomina actionis, se razvidi že iz tega, ker jih lahko rabimo v množini: latinščina pozna pet sklanjatev in štiri spregatve; pet *sklanjanj*, štiri *spreganja* bi ne mogli reči, dokler te besede ne izgubé bolj pomena abstraktnosti in se ne ponižajo na stališče besede *dejanje*. Izmučeni učenec seveda reče lahko: „To večno spreganje in sklanjanje (das ewige Conjugieren und Declinieren) me spravi še ob um!“

Glagolnikov in dovršnih glagolov se izogiblremo ne samo z zgoraj omenjenimi samostavniki dejanja in nedo-

vršnim glagolnikom, ampak tudi s samostavniki na *lo* in *ost*, to zadnje zlasti tedaj, kadar ima beseda že pomen učinka: *pojasnilo* 'Erklärung', *plačilo* 'Zahlung', *opravilo* 'Geschäft' (= opravek); *navdušenost* je bolje kakor *navdušenje*: navdušenost je prevzela ves narod. V tem oziru je imel jako fin čut Levstik, ki se je skrbno varoval glagolnikov iz dovršnih glagolov.

Posebno hud je gospod Ivanov na Levca („Edinost“ št. 242) zavoljo rabe pasiva z zaimkom *se*, ker piše: „Pri-
držujejo se vse pravice, poluglasni *e* se lahko spozna“ itd. Tudi ta graja je neosnovana. Kakor znano, nima slovanščina posebne oblike za pasiv. Pomaga si zato z opisovanjem: 1) s tem, da veže trpni deležnik s pomožnimi glagoli: osajden jesi dobesedno sicer 'du bist verurtheilt', toda v pomenu 'condemnaris', vprašan sem bil, tepen boš, v šoli je bil opominjan; 2) z vezanjem zaimka *se* z aktivom: govori se, piše se, to se ve 'das versteht sich, intelligitur' (*se* ve piše tudi Ivanov sam; meni se zdi to preloga italijanskega, zlasti v Primorju toliko rabljenega *si sa*). Kajpada postane ta zadnja konstrukcija lahko dvoumna, zlasti če je osebek kaka oseba: povsod se hvališ, ti ljudje se hvalijo. V takem pomenu si moramo pomagati drugače, zlasti s tem, da prebrnemo stavek v aktivno obliko: povsod te hvalijo, te ljudi hvalijo vsi. Če pa je osebek neosebna stvar, smemo rabiti *se* z aktivom v pasivnem pomenu tudi mi. Vsi Slovani ga tako rabijo; ne vem, zakaj bi nam to bilo prepovedano. Hrvat Maretić piše: Broj jèdan sklanja se kao sâm (Gramatika 220). Srb Daničić prav tako: Oblik se u riječi zove stanje u koje ona dolazi, da bi se pokazala sveza izmegju nje i drugoga čega u misli (Oblici 1). Rus Brandt: Печатаются настоящія лекціи почти безъ дополненій противъ того, какъ они дѣйствительно читались (Лекціи по исторической грамматикѣ, предисловіе): ali se lekcije same tiskajo ali, so se same brale, gospod Ivanov? Poljak Kryński: Formy te w dzisiejszym języku nie używają się (Gramatyka języka polskiego 64). Čeh Gebauer: Podle tohoto vzoru skloňují se všeska podstatná jména rodu ženského (Mluvnice pro školy 89). Zlasti hrvaščina ali srbščina in ruščina rabita take

zveze, in sedaj prihaja g. Ivanov in pravi: Taka slovenščina je švabska! Ima li svoje bravece res za tako neumne, da se ti ne bodo poprašali, kako govore Nemci? Ali pravijo ti: Alle Rechte behalten sich vor? Die Hauptwörter declinieren sich? es spricht sich so (tako se govori)? es schreibt sich uns (piše se nam)? bei der Versammlung hat sich folgende Resolution angenommen (na zborovanju se je sprejela ta-le resolucija)? To naj je švabščina, g. Ivanov? Pristna slovanščina je, da, Rus skoraj nikoli ne dela pasiva drugači. Malorus Lewicki (Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache 122) naravnost pravi: „Das Mittelwort der gegenwärtigen Zeit leidender Form wird im gemeinen Leben fast nie, nur im höheren Style gebraucht. Man sagt nicht долѣ́тъ ему́ есть дару́емъ, sondern долѣ́тъ ему́ дару́ется; онъ называ́емъ Ива́нъ, sondern онъ называ́ется Ива́номъ er wird Johann genannt.“ Potemtakem je tudi Levec smel pisati, kakor je pisal. In vendar je nekaj resnice v graji Ivanova, samo da je ta presplošna; resnica je namreč, da se naš narod tudi tega dovoljenega pasiva ogiblje kolikor moči in da rabi rajši namesto njega aktivno konstrukcijo, zlasti kadar si more pomagati s prvo ali tretjo osebo množine ali pa z drugo osebo ednine; napačna pa zategadelj še ni zgoraj obravnavana pasivna oblika.

Aktiv s zaimkom se v pasivnem pomenu torej nismo Slovenci prevzeli iz nemščine, pač pa je nasprotno slovanščina (najbrž po čeških uradnikih) posodila starejšemu pisarniškemu stilu nemškemu slovansko konstrukcijo s se. Po nemških uradih so do nedavna pisali in deloma še pišejo stavke kakor so ti: Hiebei (diesfalls) wird sich auf den Ministerialerlaß bezogen (berufen); darnach ist sich in Zukunft zu benehmen; hievon ist sich die Überzeugung zu verschaffen; wird sich standhaft zu rechtfertigen sein; vor Allem ist sich vor Augen zu halten itd.

V „Edinosti“ št. 244 graja g. Ivanov Levcu stavek: „Kadar je lastno ime zloženo iz pridevnika in samostavnika“ ter uči, da je tukaj orodnik na pravem mestu, češ, pristni Slovenec bi rekel: „Kadar je lastno ime zloženo z dvema besedama, pridevnikom in samostavnikom.“ Zelo

dvomim, da bi kedaj narod tako govoriti mogel. Kaj bi to pomenjalo? Nemški bi se to glasilo: „Ist ein Eigennamen mit zwei Wörtern, einem Eigenschafts- und einem Hauptwort zusammengesetzt“, to je poleg dveh besed je še pridevnik in samostavnik! Res jasna definicija. „Da bi jo kokla opraskala!“ moram nehoté vsklikniti z Ivanovim, kateremu ravno tam tudi ni prav, da imajo naši pesniki v besednem redu precej prostosti, ker graja ta-le stavek: „Življenje naše je sejanje, pri katerem se poleniti ne smemo, ker čas po bliskovo hiti in vemo, *da, kdor* je len ob setvi, malo žanje.“ Po Ivanovu bi bil moral Svetličič zapeti tako: „Življenje naše je sejanje, *mej* katerim se poleniti ne smemo, ker čas po bliskovo hiti in vemo, *da malo žanje, kdor je len ob setvi.*“ Sonet brez rim torej priporoča Ivanov; morda bo vstreženo bodočim dekadentom?

Ivanov (in pred njim že Lamurski) graja v „Edinosti“ št. 244 mnogotero napačno rabo predloga *pri*, češ, da je po nemškem vzorcu, n. p. v stavku „Že najstarejši pisatelji naši so pri mehkih kakor pri trdih deblih pisali zdaj *u*, zdaj *i*“ ter zahteva, da je pisati v takem primeru *v*, ker „se različne promene vršé v samostavniku“. Mislim, da je prav in mogoče oboje. „Pri sklanjatvi“, „pri spregatvi“, kar graja Ivanov ter nadomešča z „v sklanjanju, v spreganju“, nisem našel v Levcu; vendar bi tudi to ne bilo napak, ker rabimo *pri* tudi za čas, torej „pri spregatvi“ = kadar spregamo; enako imajo Hrvati svoj *kod*: kod obsedanja Beča vrlo se osramoti Kara Mustafa (Veber, Skladnja 49). Res je pa, da se je *pri* po vplivu nemškega *bei* v nekih zvezah zelo vdomačil; povsod pa ga ni zavračati, kakor delata Ivanov in Lamurski; dostikrat je prav na mestu. Ako rečem ‚včeraj sem bil na kosilu pri grofu‘, je to toliko, kakor ‚sem kosil‘; ako pa pravim ‚pri kosilu je zbolel‘, pomenja to čas, v katerem se je to zgodilo, ‚ko je kosil‘; ‚na kosilu je zbolel‘ je dvoumno, ker bi pomenilo lahko tudi ‚zavoljo jedi, ki jih je užil na kosilu‘. Germanizem pa je *pri* v zvezi kakor ‚potrošil sem pri desetih goldinarjih‘ in v prisegah: ‚pri moji duši‘. Toda kedo bo mogel zlasti to zadnje iztrebiti, ko je prešlo

narodu že v meso in kri! Ni pa germanizem *pri* v zvezah kakor so te: 'Pri vsej bogatiji ni srečen', 'pri svojih letih je še trden videti', 'čudno je, da pri toliki množici psov ni nič slišati o steklini'. Če bi to bil germanizem, bi morali za germanizem šteti tudi srbski ali hrvaški *kod* v istem pomenu: 'Sramota bi bilo, da Turci dogju u moju kuću, pa kod tolike slave i imena moga ništa u njoj ne nagju; kod mojije pet stotina kmeta sad ja kmeta nemam nijednoga; Kako li te Turci prevariše Te svezaše kod oružja ruke; Kod oružja i kod konja tvoga Živa će te u ruke hvatiti; kod tolike braće i sve svagje pa na božić bez mesa (Daničić, Srbska Sintaksa 201, Miklošič, Vergl. Gramm. IV. 540, Maretić 534). Ta pomen (dasi) se je najbrž razvil iz temporalnega.

Po pravici graja gosp. Ivanov (v „Edinosti“ št. 244) rabo veznika *kot* v zgledih, kakoršen je ta: 'Kuković je prišel v Zagreb kot revež, a s pomočjo vladnih jaslíj je umrl kot bogatin'. V takih primerih zadostuje popolnoma samostavnik sam. Da bi bil pa tudi Levec grešil kje v pravopisu zoper to pravilo, ne vem in ne verujem. Predaleč pa je na drugi strani zašel g. Ivanov, trdé, da je *kot* pogrešen v zvezi 'Predlog iz- kot predpona pomeni'. V svoji modrosti nas podučuje tako le:

„Slovenski narod sploh ne pozna in nikdar ne rabi besede kot v pomenu švabskega als, w'e; da, niti v primerjalnih slučajih ne, kajti v teh slučajih govori narod kakor ali ko in ne drugače. Hoté ga izvajati po koti — kakoti, ali to je vse prisiljeno in proti vsem pravilom slovenskega glasoslovja, saj ni razloga, da bi baš besedi 'kakoti' spreda in zada zloge tako nenaravno odsekavali in potem oni odseček '— kot —' neprekosljivim izrazom rabili: nego v sitni zadregi je bil oni pisatelj, ki je prvi ta kot uvel, kako bi svoj als slovenski povedal, — izmislil si je (!) in nam vrnil ta povsem neopravičen kot, seda pa kotkajo, da je groza. Sloven pa tudi besede koti ne pozna, nego govori: jasno ko ribje oko, belo ko sneg —; jaz, tvoj prijatelj, ti tako svetujem —, rodil se je siromak, umerl je bogataš —, okrajni ured in sod (das bezirksamt als gericht, viši deželni in prizovni sod (das oberlandes- als berufungsgericht), . . . Tudi v vseh drugih Slovanih nikjer (!) ne nahajaš besede kot za rečeni pomen nam toliko vsiljevani, — in pa če bi bila vsaj blagoglasna besedica, ali tudi to ni, ostane gerda spaka čisto nepotrebna, tore ogibaj se je.

Vse kaj drugega je štajerski kakti, pametno skrajšan po kako-ti, in ga štajerski Sloven tako rabi za pomen švabskega wie, nigdar pa ne za švabski als, n. p. Predajam ti, moj sin, vso vlast! delaj, gospodari kakti (!) drago, ali glej, da ne razsipaš imenja! — V tem pomenu se nahaja tudi v Miklošičevih spisih.“

Nemški „als“ res dela sitnosti ne samo nam, ampak tudi drugim narodom; kako težavno se ga je prav odkrižati na primer v prelaganju iz nemščine v latinščino! Kadar nahajamo v nemščini pri apoziciji ta *als*, tedaj moramo natančno preiskati, ali je z besedico *als* pritaknjeni pristavek resnično dejanstvo (faktum) in realno svojstvo, ali pa le nekaj vmišljenega, predstavljenega, primerjanega. Samo v prvem primeru ga ne smemo sloveniti, v drugem pač. Dalje je paziti, v katerem razmerju je z besedico *als* pritaknjeni pojasnilni pristavek do osebk ali dopovedka. Ako imamo pred sabo stavek 'Ich erinnere mich, dass ich als fünfjähriger Knabe in den Fluss gefallen bin', vidimo, da je pristavek 'als fünfjähriger Knabe' pravi faktum, realno svojstvo, 'ko sem imel pet let'. Ta pristavek spada dalje k subjektu 'ich'; v tem primeru ne bomo prelagali *als* in zatorej rekli 'Spominjam se, da sem petleten deček pal v reko'; pristavek osebkov sestoji tukaj iz dveh besed, namreč iz pridevnika in samostavnika. Nekoliko druga pa je, ako je ta pristavek samo gol samostavnik, kakor v stavku 'Alexander schlug als Jüngling die Griechen bei Chaironeia'; tu mi prav za prav ne moremo izlepa reči 'Aleksander je mladenič pobil Grke pri Hajroneji'; pač pa če pristopi besedica 'še' k besedi 'mladenič'; 'še mladenič'; brez nje bi rabili dandanes že *kot* ali pa drugači opisali stavek, n. p. tako, da bi rabili namesto samostavnika pridevnik 'mlad'. Ako pa pristavek z *als* pojasnjuje dopovedek, ga moramo tedaj, kadar je realno svojstvo, prelagati brez vsakega pristavka, naj si bo iz več besed ali samo iz enega samostavnika, torej je edino prav: Kukovič je prišel v Zagreb revež; vojvoda se je vrnil zmagovavec. 'Als Freund rathe ich dir' se mora sloveniti als s 'kot prijatelj ti svetujem' ali pa si je pomagati drugači: 'Jaz, tvoj prijatelj, ti svetujem' ali 'Ker sem ti prijatelj, ti svetujem'. Pogostoma ima namreč tak pristavek z besedico

als vzročni ali pogojni namen; tedaj ga je izpremeniti v popoln postranski stavek, začet s *ker*, *kadar*, *ki*: 'ich als Vater muss für die Erziehung meiner Söhne sorgen': 'jaz, ki sem njih oče, moram skrbeti za vzgojo sinov'. V takem pomenu pa smemo tudi rabiti *ko*, *kakor*, *kot*: 'Ko prijatelj ti svetujem'. 'Kot zavezniki Čehov so glasovali Slovenci zoper predlog'. S *ko* ali *kakor* ali *kot* je sloveniti *als* tudi v pomenu 'nach Art und Weise': 'Turki niso ravnali ko zmagovavci, ampak ko razbojniki'. Nemški *als* pri naštevanju v pomenu 'zum Beispiel', slovenimo s *kot* ali pa s *kakor*: Mnoge ptice, kakor (kot) gosi, race, labodi, otve, znajo plavati. *Ko* se v ti zvezi pač ne rabi; navadno pa se v slovenščini ta *kakor* ali *kot* razširja v popoln stavek s pristavkom besedice *so*: 'kot so', 'kakor so'. V pomenu 'anstatt, für, in der Bedeutung' slovenimo *als* s predlogom *za*: 'das wurde als Wunder betrachtet', 'to so imeli za čudež', 'to so šteli za čudež'; 'ljudi so šteli za bogove'. V pomenu 'zu, unter' slovenimo *als* s predlogoma *v*, *med*: 'Das wirst du mir nicht als Fehler anrechnen' 'tega mi ne boš štel v greh' ali 'med napake', kakoršen je ravno pomen.

Po tem, kar sem tukaj navel, je torej krivična graja g. Ivanova, da je *kot* v stavku 'Predlog iz- kot predpona pomeni' napačen. Tukaj bi nemški 'als Praefix' pomenjalo 'in der Stellung eines Praefixes, wenn es ein Praefix ist': 'kadar je predlog *iz* predpona, pomenja'... V takem pomenu pa smemo brez ovire rabiti *kot* ali *ko* (redkeje *kakor*); v knjižni slovenščini je dandanes preobladal *kot*.

G. Ivanov bi sicer *ko*, *kakor* menda tudi še pri-pustil, nikedar pa ne *kot*, ker je mnenja, da je beseda izmišljena, da je tudi drugi Slovani ne poznajo, da se ne dá lepo izvajati in da je grda neblagoglasna spaka. Oglejmo si te prigovore. Da si besede *kot* ni izmislil noben pisatelj, ampak da so jo tisti, ki so jo začeli rabiti, posneli iz narodne govorice in da jo torej narod rabi, zato imamo več dokazov. Besedo nahajamo n. p. v narodnih pesmih gorenjskih, ki jih je zapisal Valjavec, in to v tistih redakcijah, v katerih je sam skušal približati jezik narodnemu

govoru, n. p.: K^ut b^u t^uja mati biwa 109, b, 8; K^ut b^u v^umad^u déte jmewa 109, 26, 29; Pa v ječi drujiga nič ni, K^ut sáme béle štir kosti 286, 23, 25; De se bom rzjokow čez njo, K^ut dete čes sojo mater 409, b, 10, 14; Ker so huj' žene k^ut možjê 530, 14 (tudi M. Ravnikar-Poženčan ima: Ko so hujši žene kot možje 531, 14) itd. To besedico nahajamo tudi v Belih Kranjcih, n. p. v Suhorju: Kot sem verval siromak jest 122, 29, 39; v Kloštru: In ogenj tako pogasi, Kot da nikoli ne gori 615, 47. itd. (Številke se nanašajo na I. zvezek narodnih pesmi moje zbirke.) Seveda poreče g. Ivanov, ta *kot* so spravili v pesmi zapisovavci iz knjig, v katerih je rabljena. Gotovo je to nemogoče, odkod naj bi se bila vtihotapila? Veznikov vendar ne narejajo pisatelji. Ivanov misli, da poznamo *kot* samo mi. Znana pa je ta besedica tudi zunaj naše domovine, ker jo pridno rabijo kajkavci, ogrski Hrvati in čakavci: ali so si jo tudi njih pisatelji izmislili? Habdelič jo že piše: ki so vsi vu nečistoče kot svinje ukaljani (Prvi otca našega Adama greh 22); piše jo Fuček: puni grehov kot šipek koščic (Historije 128), ali ne kot prvo (374). Rekel sem, da poznajo besedo tudi ogrski Hrvati; to razvidim iz knjižice „Kèrstjanszko - katolicsanski kalendar na léto 1865. po naródnjenju Krisztusevom. Od Jure Horvatha, kiszecskoga ucsitelja izdan, Drugi ték. Sapróni 1864. Stámpán kod A. Reicharda.“ Tam nahajamo brez števila zgledov za *kot*: kot to na steni viseča tabla kazaše 17, letil je kot plica 17, Ali kot su oni va svojih dušicah jednako blagoslovni ravni i bogati bili, tako nejednako bogatstvo je bilo med njimi, ča svitsko dobro naliže 19, ali kot je sada, taka još nij bila 22, 'nako š-njim baratje kot i vsakim drugim človikom 23, merzlo, kot da bi si ča zakrivili bili 24, ako ti kot njegova žena va njegov stan projdeš 26, ču ga ljubiti kot sam ga i dosle 27 itd. Pa ne samo kajkavski in ogrski Hrvati poznajo *kot*, ampak tudi čakavci. O tem se g. Ivanov lahko prepriča iz Nemanićevih „Čakavisch-Kroatische Studien“ III. (Sitzungsberichte W.A. ph. — hist. Cl. CVIII. 225), kjer je pisano: „*kòt* oder *kòti* velut“. Tudi Strohal omenja v opisu kajkavsko - čakavskega narečja

stativskega (Osobine današnjega stativskega narječja v Izvješću k. realne gimnazije v Rakovcu 1889, str. 35): „*ko*, *kot*“, latinski *ut*: i iz njega je prošla *kot* jedna golubica: koja je iste slike kot i vi; koja je tila ovako lipe dvoje ditce utopit *kot* sam ja i moja sestra.“ Hrvati poznajo še drugo obliko tega veznika v istem pomenu. Nemanić je na rečenem mestu zabeležil tudi: „*kòd* oder *kòdi* velut“. Obliko *kodi* ima tudi čakavec Mikuličić v Pripovedkah: lip kodi sunce 8; več su se sini kodi vuki pojili 18; muž se učini, kodi da j' zaspal 66. To obliko *kod* nahajamo poleg *kot* tudi že pri kajkavcu Fučku: on sud je tak strašen kod bude on občinski 132, živel je, kod da bi nigdar ne moral vumreti 145 (gl. Maretić, Veznici u slovenskijem jezicima, Rad 91, 26). Tudi zgoraj omenjeni ogrsko-hrvaški katekizem Horvathov ima poleg *kot* nekaterikrat *kod*: Kod mu je sluga naručil bil, je spravil svoju opravu 22; kod prošnje, kod se to samo od sebe razume, je svoje bogatstvo najper donašal 25; ona kod kaštigajući angjel ovde va lozi pred njim stoji 34; Zezate, kod dab koleno bilo vam zavèrto 43 itd. Samo obliko *kod* rabi troje, v ogrski hrvaščini pisanih, v Mnihovu (menda l. 1894.) pri Seyfriedu natisnjenih knjižic: „Pilj blažene divice Marije“, „Žitak in smrt blaženoga mučenika Ivan-Gabriel-Perboara“ in „Dva dari Jezuša ter Marie“. Maretić misli v zgoraj navedeni razpravi, da je čakavski *kodi*, *kod* postalo iz *kudi*, *kud*, in to po vplivu veznika *koti*, *kot*. Meni se ta razlaga ne zdi prava zato, ker veznika **kudi* ne pozna noben slovanski jezik. Čakavščina, kajkavščina in ogrska hrvaščina spadajo k jezikom, ki so predlog *ot* izpremenili v *od* deloma po analogiji drugih predlogov, ki se končujejo na *d*, nekaj pa tudi vsled sandhi-pravila, po katerem se je *t* moral pred zvonečimi soglasniki izpremeniti v *d*; ta dvojna moč je izpodrinila samostojni *ot* popolnoma. Kar se je zgodilo s predlogom *ot*, to se je zgodilo ali se še godi tudi z veznikom *kot*. Ko pa se je začelo govoriti *kod*, je prešel *d* namesto *t*-ja tudi v *kodi* za *koti*.

Iz navedenega bo pač vsak razvidel, da si veznika *kot* ni izmuzgal iz mezinca noben pisatelj, ampak si ga je naredil narod slovensko - hrvaški sam. Vprašanje je sedaj, kako? Gospod Ivanov se norčuje iz Miklošičeve razlage in jo smeši prav brez vzroka. Beseda je res nastala iz *ko* in *ti*; ta *ti* je bil v starem jeziku še samostojen veznik: dvadeseti *ti* peti *lakътъ* (suprasl 132. dvajset *in* pet lahtov). Pri nas se je ohranil le še v zvezi z drugimi vezniki: *neti*, *niti*, *kajti*, *kakti*, *net*, *nit*, v srbsčini ali v hrvaščini v *niti*, *iliti*, v češčini v: *neboť*, *aneboť* itd. (prim. Maretićevo razpravo o veznikih v Radu 89, 66). Prvi del *ko* je po Miklošičevem nauku, kateremu pritrjuje tudi Maretič (Rad 91, 17) okrajšan *kako*. Bolj kakor zgledi v Maretičevi razpravi na zadnjem navedenem mestu podpró resnico tega mnenja tile ogrsko - hrvaški, vzeti iz omenjenega Horvathovega koledarja: Ali kad je on povidal, *kako* neverna je bila Lucia, *ko* se je i Matilda plakala nad žalostjum, ku je Miško onda imati moral 40; Kad je po selu doli išla, *ko* je vsaki preseneten za njum gledal 18; ako ti *kot* njegova žena va njegov stan projdeš, *ko* će moje srce silovano biti turobno tucati, žalost ćutit do črnoga groba, *ko* ćedu moji oči silovani bit gorke suze točit do konca žitka mojega, *ko* će moja pamet silovana bit turobno spominanje imati na ditinsku sladku ljubav! 26. Ta *ko* pač ne more biti nič drugega ko *kako*; da ga rabi ta pisatelj samo v glavnih stavkih v vsikliku, to naj nas nič ne moti: saj iz takih zvez so se razvili navadno vsi podobni vezniki. Kako pa si imamo razlagati *ko* za *kako* v glasoslovnem oziru? Prvi zlog je odpal, ker je bil začetni soglasnik obeh zlogov enak, kakor imamo *koruza* iz *kukuruza*, *pagaj* iz *papagaj*, in *kukavica* iz *kukukavica*. Posebno v slovenščini, kjer se *a* prvega zloga zenačuje samoglasniku drugega zloga, je to verojetno; starejši pisatelji pišejo *koko*, *koku*.

Privesek *ti* se je priteknil tudi na neskrajšani *kako* in iz tega je nastalo *kakti* tako, kakor *nihče* iz *niktože* (po prehodni obliki * *niktže*). Iz *kako* je nastal dalje na Štajerskem in v kajkavcih v istem pomenu rabljeni *kak*,

iz *ko* na Goriškem pa tudi *koj*, kakor se je *j* tudi sicer priteknil sekundarno drugim veznikom (inoj, tedaj...) in prislovom (vekomaj...).

Da ima štajerski *kakti* samo pomen 'wie' in ne tudi 'als', kakor trdi Ivanov, ta je bosa. Dainko sam piše na str. 264. svoje slovnice „*kakti als wie*“ v istem pomenu kakor „*kak als wie*“. V zgledu „*delaj kakti drago*“, ki ga navaja Ivanov ali si ga je izmislil sam, pa *ti* ni vezniški privesek *ti*, ampak je zaimek *ti* = *tebi*, torej „*delaj, kakor ti je drago*“; v množini bi tukaj Štajerec ne rekel „*delajte kakti vam drago*“, ampak samo *kak*. V resnici rabijo vzhodnoštajerski pisatelji *kakti* v pomenih 'als', 'wie' in 'gleichsam als'. Šerf n. p. piše v knjižici „Pad no zdig človeka“: ino ga (je) v paradižno srečo, *kakti* v senco življenja postavil 13; ves toti kvar, *kakti* nesrečne posledke preloma no nepokornosti prvega človeka, no vse tote težave občutimo no terpimo mi bolečljivo 16; Moje pregrešenja... me *kakti* težka bremen težijo 16; kak bi ga nekda na kalvarski gori *kakti* hüdodelca mreti vidili 27; Jezušovo preobrazenje spominja tudi na našo prerokenje v kersti, *kakti* na pomoček k našemi zdravji 31; kak je on altarski sakrament, sveto R. telo... postavil, kerega bi se mi mogli vživati, *kakti* tretjega pomočka k' našemi zravnanji od padnenja 51; ino njemi, *kakti* krali nebeškemi, svojo čast skazalo 77; Jezuš je ali na dnešni den častivno v' Jeruzalem pohajal, *kakti* pravi obečani židoski kral no Mesiaš, *kakti* preladavec hüdobnosti sveta, hūdiča, pekla no večne smerti naše dūše 79 itd.

G. Ivanovu je besedica *kot* tudi neblagoglasna. Ta vzrok je čisto individualen, za vpravičeno rabo kake besede nima prav nobene vrednosti. Meni se zdi *kot* prav tako blagoglasen ali neblagoglasen kakor hrvaški *kod* v pomenu 'pri'; 'kot matere' mi je prav tako blagoglasno kakor 'kod matere', ker ni vsled sandhi-pravila nobenega razločka, le oko bere drugači. Nekaterim našim jeziko-slovcem in pisateljem Ivanovlje moke je vsaka beseda neblagoglasna, o kateri sumijo, da je podvržena ali tuja. Preverjen sem, da se g. Ivanovu pristudi v bodoče tudi

beseda *hip*, *hipec*, ki jo sedaj rad in po pravici rabi, ako mu namreč povem, da je tuja — *horribile auditu* — „švabska“! Schmeller - Frommann piše v Bayr. Wörterbuch I. 1038: „der *Hib*, nhd. *Hieb*: Und bricht mä' 's Herz no alli *Hieb* alle Augenblicke“. Da se pomena 'trenotek' in 'krat' izražata z besedami, ki pomenjajo 'počiti, udariti', kaže tudi slovanski *razъ*, ital. *botto*, in *un botto* 'mit einem Schlag', furlanski *bott* 'Schlag' in 'Mal'. Besedo *hip* poznajo tudi Hrvati. S tem, da sem jo razglasil za tujko, še nikomur ne odsvetujem, naj je ne rabi. Kratka je in prav pripravna.

„Grda spaka“ je gospodu Ivanovu tudi veznik *toda* za 'aber, allein, indessen, jedoch'. On pravi v „Edinosti“ št. 250: „Zaman iščeš te besede v drugih Slovanih, ne najdeš je, ne poznajo je, torej tudi pri nas ni opravičena...; čisto po nepotrebnem jo je Janežič iz mezinca izsešal in jo nam vsilil“. Po mnenju gospoda Ivanova se moramo mi ravnati vedno in povsod po drugih Slovanih, svojega ne smemo imeti nič. Da se ravno v veznikih in sploh partikulah Slovani najbolj razločujejo med sabo, to mu je neznano. Če bi sprejeli njegovo načelo, bi Hrvat ali Srb ne smela govoriti več *netom*, *dakle*, *ema*, *inako*, *tek*, *volja*, Čehi ne več *nebrž*, *abrž*, *anobrž*, *div*, *snad*, *zda*, *zdaly*, Rusi ne *neravnó*, *bude*, Bolgari ne *otdě*, *otděto*, *ala*, *nali*, *nalo*, Lužiški Srbi ne *hejzo*, *hewak* itd.! Mi bi se morali otresti še partikul *češ*, *temuč*, *anti*, *vendar* in še morda katere druge! Žalosten zares zahtevak! Beseda *toda* je prav dobra, skoval jo je narod sam gotovo že v davni dobi, če tudi ni dandanes znana vsem Slovencem; *dokler* v pomenu 'nachdem, weil, dieweil', dandanes tudi ne poznamo, pišejo pa ga skoraj vsi starejši pisatelji in jaz ne vem, zakaj bi sumili o njega narodnosti. Janežič si gotovo ni izmislil besede *toda*, ker jo ima pred njim že Metelko v slovnici na str. 158.: „*Tode* allein, aber, jedoch“; tukaj torej zopet vidimo, kako zna Ivanov slepiti, da ne rabim ostrejšega izraza. Beseda je sestavljena iz *to* in *da*; oba dela sta adverzativni partikuli, torej je zvezanima adverzativnost še povečana. V adverza-

tivnem pomenu se je *to* rabil že v stari slovenščini: vsa Ijudea isplni se blagodeňanii, to že (pa vendar) núnja pytajàť kto sii jestʹ, supr. 238. Primerjaj tudi maloruski: він тобі випустить голубів; то (toda) ти не бери ніякого голуба, in poljski: ty chcesz, żebyś szła za chłopą, robiła ciężko; to lepiéj idź za pana (Maretić, Veznici v Radu 91, 24). Pa tudi *da* je adverzativen: stsl. ne desęť li ištistišę sę? da devęť kako ne obręťą sę (*οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθ'αὐτοῦσαν; οἱ δὲ ἐννέα κτλ.*). Od tega *toda*, ki pomenja 'aber, hingegen, indessen' in stoji v priredju, je ločiti *toda* v podredju, n. p.: Dam ti, toda (samo da) mi vrneš ob pravem času, ich gebe es dir mit der Bemerkung, dass du es mir zu rechter zeit abkehrest, Metelko 270; v tem pomenu je *da* n. 'dass', torej konsekutiven. Iz vsega tega pa je razvidno, da smejo slovenski pisatelji tudi v bodoče mirno rabiti poleg *pa*, *pak*, *ali*, *no*, vendar tudi *toda*, kakor jim zveza nanese.

Prav tako neslovanski je Ivanovu naš predlog *raz* s tožilnikom, četudi mora sam priznati, da je slišal *razenj*: odejo razenj potegniti. Metelko spričuje na str. 143., da se rabi *raz* s tožilnikom še na Gorenjskem in Koroškem: padel je raz streho, raz drevo vzeti. Druge zglede glej v Pleteršnikovem slovarju. Da bi na Gorenjskem stopil na njega mesto sť s tožilnikom, kakor misli Miklošič v Vergl. Gr. IV. 441, se mi ne zdi verojetno zaradi sklona. Predlog in prefiks *raz* se je povsod pri nas spremenil v *rez*, *rъz*, kar se včasih piše tudi *riz*: riznj. Po izgubi polglasnika se je lahko tudi *r* izgubil pred naslednjim soglasnikom, ker se ni ojačil v *ř*; zdi se mi, da se je to zgodilo v več glagolih, kjer kaže pomen (auseinander, zer-) na prvotni *raz*, n. p. skrojiti (zerschneiden). Tako torej tudi 'z Belo' za 'raz Belo'; če bi to bil pravi sť, bi imeli v tej zvezi roditeljski poleg njega, kakor se včasih mimo prvega res tudi govori v domovini Valjavca in Žepiča, ki sta menda te stvari priobčila Miklošiču. V istem pomenu, kakor na Koroškem in Gorenjskem *raz*, rabijo v goriških hribih *nâz* (*nàs*) s tožilnikom, kar je Levstik v Erjavčevi „potni torbi“ (Letopis 1882/83, 216) razlagal iz *niz*; toda *a* besede *naz* govori zoper to razlago,

ker bi potem imeli k večemu *nèz* (*nès*), *něz*. Zato sem jaz mislil na zložení predlog *na-z* (= *sъ*), s čemer bi se dalo primerjati s. *proz* iz *pro-zъ*, stsl. *prězъ* iz *prě-zъ* in *prěsъ* iz *prě-sъ* (Miklošič, Vergl. Gr. IV. 197). Slovenski *navzdol* 'bergab', *navzdrs* 'bergab, steil' imata *navz* za *naz* ali *niz* samo po analogiji besed *navzgor*, *navzkriž*, *navzlic*, kjer je opravičen *vz*, ki pomenja mér kvišku.

Ako graja v istem listu g. Milivoj Ivanov besedo *ravno* v zvezi *ravno tako*, češ, da je germanizem, bi tudi ne smel sam priporočati še hujšega germanizma *lih*; če namreč spredaj odvrže zlog *ge* ali samo *g*, s tem še ne podomači nemške besede: srvn. *gelích* (gleich). Kar se tiče veznikov *akoravno*, *čeravno*, *dasiravno*, vtegnejo res biti narejeni po nemškem vzorcu *wenngleich*, *obgleich*, in narod govori v njih namesto *ravno* celo *glih*: *čeglih*, *deslih*; *akolih* jaz nisem slišal. Isto nahajamo pri lužiških Srbih, ki govoré nam enako *hač runjež*, *hdy by runje*, *lec rowno*, pa tudi samo *rownó*; tudi poljski *równak* diši po nemškem *gleichwol*. Toda potem niso nič bolje od nas ravnali bratje Hrvatje, ki so prav tako kakor mi napravili po nemškem kopitu svoj *ako prem*, *prem ako*, *či prem*, *če prem* in samo *prem* 'obgleich' pa *premda*. Kar je dovoljeno hrvaškemu *prem*, sme biti dovoljeno našemu *ravno*, ki je prevzel njegov pomen. Vendar nočem reči, da ni bolje pisati čisto domače zveze *četudi*, *dasi* in *prav tako* namesto *ravno tako*. Ne velja pa po moji misli *baš onako*, ki ga priporoča Ivanov, ker *onako* pomeni 'auf jene Weise', ne pa 'auf diese Weise'.

Ker sem že pri veznikih, ki jih graja Milivoj Ivanov, naj povem, da je zadela nemilost Lamurskega tudi veznik *tedaj*, češ, da pomenja samó 'damals' in ne 'deshalb, daher'. Če pa rabijo Slovaki *teda* poleg *tedy* in tako tudi Poljaki *tedy* v istem pomenu kakor mi, se li smemo ravnati po takem malo premišljenem ukazu in narodu zapovedavati, da ne sme več sklepati s *tedaj*, ampak samo s *torej*? Zakaj bi samo slovaški in poljski narod smel govoriti tako? Prim. slovaški: vsetko by jej dau, vsetko by jej k vuoli bou urobiu; čo *teda* za diu, že jej

svoje tajemstvo vyjaviu? Rim. pov. 36. ach čo ty nepoviedaš! *Teda* si bou na sriebrnom zámku? 44. švagor mi rozpravau, ako ste zakliati, ale prečo neznau poviedat' hovoriac, že mi to tajemstvo oznámiš; prosim t'a *teda*, rozpovedz že mi 76, in poljski: *Myślę sobie: kiedy to maść na oczy, toć warto jój spróbować, może ma jakie ukryte własności jasnowidzenia; najpierw tedy potarłem tą maścią oko lewe*, Lud VIII. 90 (Maretić, Veznici v Radu 91, 72.) — Tako torej vidimo, kako nepotrebne, bravece samo begajoče stvari spravljajo malo preišljeno na dan naši „jezikoslovci“. Kar je veljalo tisoč ali petsto let, to se takemu modrijanu naenkrat zdi krivo. Ker je on kako besedo morda slišal v malo drugačnem pomenu, se takoj vsede in napiše „učen“ spis, da se, recimo, ne sme v slovenščini rabiti *vinški trgovec*, češ, to je 'pijan, vinjen trgovec', ker je enkrat Jurčič ali kedo drugi rabil besedo *vinški* v tem pomenu. Da pri Srbih ni tako, da ves naš narod rabi besedo tudi v pomenu „na vino se nanašajoč“, to mu ni nič mari: srbski *vinški sud* 'Weingeschirr' je njemu seveda *pijan sod*, ker je včasi vina poln, ravno tako naš *vinški bratec*, ki žejen šele išče, kako bi si napolnil želodček, in kaj šele *vinska trta*, ta je že naprej pijana vina, ki ga bo dala, in tisto narodno pesem:

Vinska trta nima grla,
Da bi sama vince žrla —

to je naredil najbrž kak „švabilec“!!

Nepotrebno se mi zdi tudi zaletavanje g. Ivanova v besedo *dognati*, ki jo rabi Levec v točki 578. v pomenu 'ins Reine bringen, ergründen, ausmachen'; da se ne sme rabiti v teh pomenih, je naga trditev, ker jo narod pozna skoraj povsod. Nikakor je ni uvel Cigale prvi, kakor trdi Ivanov; že pred njim jo je zabeležil v slovarju Murko; „Dognati herbei treiben, treiben bis...; zu Ende bringen, ausmachen; še né dognáno es ist noch nicht ausgemacht; do verhá dognati zur Vollkommenheit, zu Ende bringen“. Komu bo prišlo na misel, iskati v tej besedi germanizem? Gospoda Ivanova prosim, naj mi pove dotično nemško

besedo! Zastonj bo stikal za njo po vsem Grimmu in Sandersu. Ne smemo li Slovenci imeti nič posebnega?

Izraz *zadeva*, ki ga pa Levec ne rabi, je v pomenu nemške 'Angelegenheit' grajal že Levstik v Nauku slovenskim županom; sedaj se mu je pridružil še Ivanov v „Edinosti“ št. 255, ker drugi Slovani ne poznajo te besede (češka *záležitost* je pač še hujša!) v navedenem pomenu, ampak samo v pomenu 'ovira, Hindernis'. Po Levstiku so to besedo skovali naši pisatelji ter ji dali neokretno značilo 'Angelegenheit' na podstavi nemške govorice 'was das betrifft' (Nauk 202). Po Sandersu je „Angelegenheit eine angelegene Sache; eine Sache, insofern sie Einen angeht, berührt, seine Thätigkeit in Anspruch nimmt“, torej stvar, v kolikor zadeva (berührt, betrifft) koga. *Zadevati* 'betreffen' je torej res začetek te besede. V novejšem času so začeli rabiti namesto *stvar* 'Angelegenheit' rusko besedo *дѣло* (dělo), kar ne gre, ker ima ta beseda pri nas še drugačen pomen: 'Arbeit'. Najbolje je ostati pri besedi *stvar*, s katero je vse povedano.

V istem listu je g. Ivanov podal še eno opomnjo, v kateri je vendar enkrat zadel resnico, namreč o rabi besede *star* v zvezi s številom let; govoriti moramo namreč: 'petdeset let mi je, petdeset let imam' in ne 'petdeset let sem star'.

Po Lamurskem (Čuvajmo svoje prastarine 57) uči tudi g. Ivanov („Edinost“ št. 256.), da je naš *prost* pravzaprav le ‚gemein, alltäglich, gewöhnlich‘ in nikakor ne ‚frei‘, kar je le *svoboden*. Besedo spravlja Miklošič v zvezo s korenem *ster* (Etym. Wtb. 321), kar je molčé sprejel tudi Brugmann: *prostrъ* (Vergl. Gramm. II, 1. 358); drugi *r* je potem odpal kakor v besedi *bratrъ*. Prvotni pomen besede bi torej bil ‚razprostrt, razširjen, razpuščen‘. V stari slovenščini ima beseda te-le pomene: 1. razprostrt, razpuščen, extensus, promissus ('quem sensum primarium esse putamus', Miklošič, Lexicon palaeoslovenicum): prostimi veždami; 2. preprost, simplex: oko tvoje prosto; 3. raven, rectus: stavъ na nogu prostъ; 4. navaden ('ordinär') *εὐτελής*, vilis: chlěbъ prostъ; 5. preprost

simplex = rudis: prostъ pravomъ, prostъ čelověkъ laicus; 6. svoboden liber: prostъ otъ okovъ, prostъ badeši, da prostъ badeši tьmь talantъ; 7. neprizadet, nepoškodovan 'insons'. Iz tega pregleda pomenov besede *prostъ* v stari slovenščini je razvidno, da je prvotnemu pomenu 'razpuščen, razprostrt, sebi prepuščen' najbliži pomen 6. in 7. 'svoboden, neprizadet'; iz svobode (prostosti) pa izvira šele preprostost 'simplicitas, Schlichtheit', dalje naturna sirovost, nizkost, prostaštvo. Pomen, ki ga pripisujeta besedi Lamurski in Ivanov, je torej najbolj oddaljen od prvotnega. Če sme stara slovenščina rabiti *prostъ* v pomenu 'svoboden, liber', ki je prvotnemu najbliži, kedó sme to prepovedavati nam, ki smo drugo staroslovensko besedo za 'liber', namreč *svobodъ*, *svobodьnъ* skoraj popolnoma pozabili in ji nimamo potrdila iz starejših pisateljev? To zahtevati je toliko, kakor če bi hoteli na eno oko slepemu človeku vgonobiti še drugo oko! Rus poreče takemu nepremišljencu: čelověkъ etotъ prostъ (neumen), v katerem pomenu je besedo zaznamoval tudi A. Murko. Ivanov trdi dalje, da je „preprost sehr gemein, zu gemein“ in je napak rabiti *preprost* v pomenu 'schlicht'. Toda oni pomen bi imela beseda le v najslabšem primeru z naglasom na zadnjem zlogu; navadno pa se povdarja *préprost*, *préprosta*, kar sem vedno slišal od Stritarja. Tudi Rusu je прѣпростой 'ganz einfach, simpel'; прѣпростой чelověkъ 'sehr biederer, schlichter, einfacher Mensch'. Po Ivanovu je *prosta volja* 'ein gemeiner Wille' in on hoče imeti *svobodna volja*; kaj pa je to 'ein gemeiner Wille', kedo razume to? Če volja ni zvezana, da se lahko razširja na vsako stvar, je pač tudi svoja, prosta! Levstik je hotel za Cigaletovega *prostovoljca* vpeljati besedo *radovoljec*, kar se mi zdi nesrečno ime, vsaj kar se tiče modérnega vojaškega zavoda enoletnih prostovoljcev. Tudi jaz sem bil enoletni prostovoljec, da bi ne bil prisiljen služiti tri leta; toda da sem bil *radovoljec*, o tem ne vem nič, dasi sem precej izlahka nosil puško.

Po pravici pak graja g. Ivanov („Edinost“ št. 256) besedo *izid*, ki je pa ni rabil Levec v svojem „Pravo-

pisu“. To besedo je prvi vpeljal, kolikor vem, Mat. Ravnikar v Zgodbah svetiga pisma: I. 160 njegov je vojskini *izíd*, I. 334 *izíd* imej na misli per vsim, kar počneš in vekomaj ne boš grešil. To zadnje mesto prelaga Dalmatin tako: Vsem tvojim djajni spomisli na *konèc*, taku neboš nigdar hudiga sturil. Beseda *izid* je preloga nemškega ‚Ausgang = Ende‘, kakor je tudi *iziti se* navzlic refleksivnosti preloga nemškega ‚ausgehen‘: kako se ta reč izide? *Se* je vzet od slovenskega glagola enakega pomena *končati se*; enako je nastopilo *se* tudi k *gre* v pomenu ‚es handelt sich‘. Že pred leti sem zastonj predigal, da je *za to se gre* namesto *za to gre* grd germanizem. Ako pa misli g. Ivanov nadalje, da bi bilo za *izid* prav *izhod*, je stvar le na pol resnična. *Izhod* je ‚Ausgang‘ v pomenu ‚Auszug, Weggang‘ in ‚Thür zum Weggehen‘, kar bi bilo morda bolje *izhodišče*; ne smemo pa rabiti besede *izhod* za ‚Ausgang‘ v pomenu ‚Ende‘, to je le *konec*, kakor kaže že zgoranji Dalmatinov stavek. Nekateri so začeli v novejšem času rabiti *završetek* za ‚Schluss‘, kar je zopet iz hrvaščine ali srbščine, kjer je beseda narejena po *začetak*, *početak*, kakor naš *izgubiček* po *dobiček*. Bolje je *završek*, kar poznajo tudi Hrvati ali Srbi.

G. Milivoj Ivanov se je vprl tudi tvorbam *odziv*, *priziv*, *poziv* („Edinost“ št. 257); on graja Levca, ker jih ni označil s križem, in zahteva, da naj bi namesto njih pisali *odzov*, *prizov*, *pozov*, češ, od korena ž- delamo samostavnike samo s preglasovanjem (Ablaut). To je sicer res, toda veljá samo za staro dobo; če čuti narod potrebo novega samostavnika, ga napravi, ako nima dovolj enakih tvoreb v posnemanje, tudi po drugih pravilih. Tako se mi zdé narejeni samostavniki na *-ziv* od ponavljalnih glagolov *-zivati* (*nazivati*, *pozivati*, *sezivati*, *prizivati*, *dozivati*). Prašam pa, pozna li še slovenščina take glagole na *-zivati*? Znani so ji bili gotovo v stari dobi, v dobi frizinških spomenikov, pozneje pa jih je zavrгла in zamenila z novo tvorbo *-zavati*; Valjavec v svojem „Prinosu“ ne omenja niti enega glagola na *-zivati*. Na zapadu je ta ponavljalni glagol sploh malo v rabi, in če ga kje rabijo, imajo zanj

le obliko *-zavati*: *zazávati*, *zazávam*: planinski pastir *zazáva* s hriba v hrib, da pokliče svojega druga (Letopis 1882/83, str. 270). Isto velja o vzhodu: štajerski in ogrski Slovenci imajo le *prizavati*, *pozavati*, *sezavati*, ne pa *prizivati* itd. To obliko je redko poleg ravnokar omenjenih navadnejših na *-avati* slišati še le v kajkavcih. Oblika *-zavati* se je vrinila v jezik po analogiji; mnogo rabljeni sedanjik *-zovem* s svojim *o* je zapeljal narod, da je, kakor v dvojici *bodem-zbadati*, *tonem-vtapati*, *napravil* slično *-zavati*. Prémoč zloga *zov* je razvideti tudi iz tega, da je v kajkavcih in štokavcih narejen iz njega nov glagol II. razreda *zovnuti*. Ako torej Slovenci nimamo več ponavljalnih glagolov na — *zivati*, more li kedo trditi, da so samostavniki na *živ* narejeni po njih pri nas? Pač ne, ampak tuja roba so, vzeta iz hrvaščine ali srbščine. Narediti so jih mogli samo ljudje, ki so poznali glagole *odzivati*, *dozivati*, *pozivati*, *nazivati*, *prizivati*, *sazivati*, *zazivati*. Enako so v hrvaščini ali srbščini narejeni še: *cjeliv* od *cjelivati*, *dariv* od *darivati*, *miris* od *mirisati*, *nijek* od *nijekati*, *danguba* od *dangubiti*, *zlòpata* od *zlopatiti*, *nèven* od *nevenuti* (Maretić, Gramatika 379). Od *zy*, kakor izvajata besedo Daničić (Osnove 84) in Miklošič (Vergl. Gramm. II. 5, 6) s končnico *въ*, oziroma *ѣ* ni mogoče izhajati, ker ni glagola * *zyti*; kvečemu bi bilo tako izvajati starobolg. *pokryvъ*, nsl., srb., bolg. *pokriv* (Dach, Deckel; v slov. pri Megiserju in Kűzmicu 18: predgajte na hižnom pokrivi) in gorenjesrbski *kryv*; poslednje pa je pač iz *krov* in le naslonjeno na *krycъ*. Tudi *pokryvъ* bo izvajati tako kakor *cjeliv*, namreč iz glagola *pokryvati*, in enako je pač razlagati tudi ruske samostavnike *podmyvъ* iz *podmyvatъ* *naplyvъ*, iz *naplyvatъ*, *proryvъ* iz *proryvatъ*, p. *naplyw* 'Zufluss', *wplyw* 'Einfluss', odkoder je češki *vplyv*, naš *vpliv* in hrv. *upliv*. Da je tako izpeljavanje resnično, kažejo tvorbe stsl. *ryj*, *kyj*; r. *promoj*, *vodoroj*, *voj* od podstav *ry*, *ky*, *my*, *vy* (r. *oj* je iz *yj*), kjer je „zev“ zaprta drugači, namreč z *j*-jem, če sploh smemo tu govoriti o zevi, kar danes ni več navadno v jezikoslovju; bolje je govoriti tu o sufiksu *jō* (stsl. *jъ* = *i*).

Tako je tudi v pripadal torej glagolskemu sufiksu *va*, za katerega nastopi *ja* samo v dveh glagolih: *ljajati* in *bjajati*. Da bi bil jezik v izvajanju besed od podstav na *y* rabil v zapiranje zevi sedaj *v*, sedaj *j*, je neverojetno, pač pa je *v* in *j* razumljiv, ako izvajamo te besede iz glagolov na *yvati* s sufiksom *ъ*, oziroma od glagolov na *yti* s sufiksom *jb*.

Samostavniki na *-ziv*, narejeni od glagolov na *-zivati*, so torej prešli v slovenščino iz hrvaščine ali srbsščine. Vukov slovar pozna na *-zov* samo besedo *uzov* (mi smo na uzovu [i ja sam s njime] t. j. zovemo jedan drugoga na krsno ime, Einladung, invitatio). Ta beseda je gotovo stara, kar se razvidi iz tega, da se rabi samó še v navedeni zvezi. Drugih enakih substantivov nima Vuk, in to niti na *-zov*, niti na *-ziv*. V narodni pesmi iz Budve pa nam omenja *doziv*: Ukide joj dobro jutro, a umače dobar večje, mili doziv, sladki celiv (Rječnik akad. II. 730), torej v istem verzu dvoje enako narejenih besed. Akademski Rječnik pozna tudi samo *izaziv* in ne *izazov*, ki ga hvali g. Ivanov; drugih primerov še ni v njem. Iz raznih in mnogoterih zvez pri Filipoviću in Popoviću je razvidno, da so besede na *-ziv* veliko bolj rabljene, kakor besede na *-zov*; poslednje so večinoma omejene na pravoslavne termine, kar samo po sebi kaže, da niso narodne, ampak da so jih v novem času skovali knjižniki. Da so se narodu besede na *-ziv* bolj omilile, je naturno, ker imajo ta *-ziv* poleg sebe še v nedoločniku in v vsi spregi, *zov* pa samo v oblikah iz debla *zove*. Tudi so narodu pojmi, v katerih rabijo knjižniki *-zov* (*pozov* Appellation, *odzov* Avocation, *nazov* Denomination itd.), naravnost rečemo, nepoznani. Če so torej Hrvatom ali Srbom besede na *-ziv* bolj v rabi, kakor na *-zov*, in ker so, kakor kaže *doziv* v narodni pesmi, prav tako narodne, čemu moramo mi, ki smo si jih izposodili, rabiti samo *pozov*, *odzov*, *pozovnica*, *prizov*, *prizovnica*, *prizovno*? In s spako *mirozov* ‚Zapfenstreich‘ naj bi bili zadovoljni že zato, ker tiči v nji *-zov*? Ostanimo torej le pri dosedanji pisavi in

ne delajmo nepotrebnih zdrah: če cigan ukrade konja, ne bo greh dosti večji, ako odnese tudi uzdo.

Dalje graja („Edinost“ št. 260) g. Milivoj Ivanov Levca za to, ker naši pisatelji rabijo *ugovor* za ‘Einsprache, Einrede, Einwendung’. Zakaj mora ta graja zadeti ravno Levca, ne vem; on je vendar o besedi samo v slovarčku omenil, da jo je pisati z *u*, v katerem pomenu, pa ni povedal. Graja je torej neopravičena, ker v pravopis vendar ne moremo spravljati vseh besed vsega slovarja. Sicer se kaže da je na opomnji Ivanova in Lamurskega (Čuvajmo svoje prast. 47, 48) nekaj resničnega. Jarnik besede *vgovor*, *vgovoriti*, *vgovarjati* še ne pozna, pač pa ima že Murko *vgovor* ‘Einrede’, torej je mogoče, da se beseda *vgovarjati* v pomenu ‘einwenden, einreden, govori na Štajerskem, in ker jo je Cigale, ki mu je bilo dolensko in srbsko *prigovarjanje* dobro znano, vendar sprejel v slovar, ni morda neznana tudi na Gorenjskem in Notranjem. V tem zadnjem pomenu bi bila seveda gola preloga nemške besede; toda ob enem ni pozabiti, da ima ista beseda pri raznih slovanskih narodih različen pomen in celo več različnih pomenov pri istem narodu. Slovanski jeziki in slovanska narečja niso šele od včeraj.

Toliko o prigovorih gospoda Ivanova zoper Levčev jezik in o graji, da je Levec premalo odločno zavrnil nekatere napake, ki se šopirijo v knjigi. Da bi bil hotel Levec sprejeti vse, kar zasluži, da se ga ogiblremo, bi bil moral razširiti samo slovarček na obseg vse knjige. To pa, mislim, ne spada toliko v pravopis, kolikor v slovensko stilistiko ali pa v „Brus slovenskega jezika“.

§. 8. — 12.

Največi vihar je vzbudil Levec s tem, da je skušal vstanoviti izreko *l-a* na koncu besed in pred soglasniki (§. 11.). Dasi ne spada to vprašanje v pravopis, ampak v pravorečnost, je moramo vendar natančneje preiskati, ker je bilo pri nas z ene strani obravnavano bolj s strastjo, kakor z dobro podprtimi znanstvenimi razlogi.

Po Levcu je izrekati *l* čisto, t. j. kakor srednji, ali takozvani nemški *l*, samo pred samoglasniki in pred *j-jem* v edninskem orodniku ženskih ijevskih debel. To zadnje uči Levec v §. 10., prvo pa v §. 8.; njegov §. 9. je identičen s §. 8. in ne pove nič novega, saj je tudi za soglasniki, kakor kažejo v §. 9. navedeni zgledi, *l* vedno pred samoglasniki, in je potemtakem §. 8. in 9. strniti v eno samo točko. V vseh drugih primerih pa zadene naš *l* vokalizacija ali labijalizacija (bilabijalizacija), t. j. *l* se glasi kakor *u* (*w*, *v*). Kedor pred soglasniki in na koncu besed izreka *l* čisto — izvzemši tujke (§. 13.) —, tisti se spakuje, govori tuje in prisiljeno ter dela silo narodni govorici. To je nauk Levčev.

Vprašati se moramo najprej, kaj nam je tukaj šteti za narodno izreko. Razni deli slovenskega naroda izrekajo namreč *l* pred soglasniki in na koncu besed različno. Nekateri Slovenci govoré zanj *o*, drugi zopet *a*, zopet drugi čisti srednji *l*, še drugi *u* (*w*, *v*), najmanjši gotovo del pa *ł*. Katere teh petero izrek je priporočati za šolo družbo? Imamo li ostati z Levcem pri izreki *u*?

Preden odgovorimo na to, moramo vprašati, kateri faktorji so za reševanje takih in enakih vprašanj odločilni. Pač tisti, ki so sploh odločilni v pravopisu in pravorečnosti, in ti so: zgodovina jezika, iz katere edine pač izvira sedanji „posestni stan“, in pretežna večina naroda. Ozir na „estetično lepo“ izreko in na sorodne jezike je le sekundarnega pomena.

Kaj nas uči zgodovina jezika?

Brezdvomna se mi zdi pred vsem resnica, veljajoča za vse arjoevropske jezike, da gre stalna *mér*, v kateri se stopinjema pregibljejo mesta artikulacije sploh, od zdolaj navzgor in od zadaj naprej, da se torej strinjajo z *mérjo* vsakokratne ekspiracije v izrekanju. Da je na to resnico opozoril in jo skušal podpreti z dokazi, to je nemala zasluga J. Baudouina de Courtenay, ki je pisal o tem najprej v govoru „Die Vermenschlichung der Sprache“ (Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, N. F. 193), katerega je potem l. 1899. govoril vnovič

v Krakovu in izdal pod naslovom „O pewnim stałym kierunku zmian językowych w związku z antropologją“ v poljskem „Kosmos-u“ (1899, 155—173). V njem nam bistroumno dokazuje, kako se artikulacijska dejalnost ščasoma, t. j. v zgodovinski zaporednosti prenaša iz golta v ustno votlino, v ustni votlini pa od zadnjega nje dela v sprednji del, od zadnjega dela jezika na sprednji njega del in na ustne. V starem času n. p. niso mogli izrekati Slovani goltnikov pred samoglasniki *e*, *i*, *ɛ*, spreminjali so jih v šumevce in sikavce; dandanes pa jih lahko artikulirajo tudi pred samoglasnikoma *e* in *i*, in pri Poljaki in Rusih so goltniki dandanes sploh izgubili trdost ter se prištevajo mehkim glasom.

Nekaj enakega se je zgodilo po mojem mnenju tudi glasu *l*. Že praslovanščini je pripisavati trojen *l*, namreč trdi *l* (kakor ga izgovarjajo Rusi in Poljaki), potem srednji *l* in pač tudi mehki *l'* (lj). Trdi *l* se je govoril pred samoglasniki *a*, *o*, *u*, *y*, *ą*, *ɔ*, kakor še dandanes v poljščini in ruščini, torej *la*, *lo*, *lu*, *ly*, *ła* *łb*; samo pred temi samoglasniki so smeli v starem času stati tudi goltniki. Srednji *l* so govorili Slovani pred samoglasniki *e*, *ɛ*, *ě*, *i*, *ɛ*, torej *le*, *lɛ*, *lě*, *li*, *lb*; iz starega *l-i* (pred predjotiranimi samoglasniki) pa se je razvil *l'*. Natura glasu *l* se je torej odločevala po kakovosti za njim prihajajočega glasu. Na hipotezi, da so imeli Slovani samo eden, srednjemu ali nemškemu *l-u* podoben *l*, bi nam po zgoraj navedenem pravilu in zakonu Baudouinovem nikakor ne bilo mogoče razjasniti iz njega postanek trdega *l-a*, ki se artikulira vendar bolj zadaj v ustni votlini, kakor pa *l* ali *l'*.

To prvotno „posestno stanje“ so seveda razni slovanski jeziki ščasoma izgubili več ali manj. Ker so se v ruščini, poljščini, lužiški srbščini začeli mehki samoglasniki, oziroma njih refleksi, izrekati tako omehčano, kakor da bi bili predjotirani, da se je namreč za stari *e*, *ě*, *i* itd. začelo govoriti *'e*, *'ě*, *'i*, t. j. *¹e*, *¹ě*, *¹i* itd., zato se je moral tudi prvotno srednji ali indiferentni *l* spremeniti v palatalnega, tako da imajo naštetih jeziki dandanes le dva *l-a*: *l* in *l'*. Drugi jeziki, ki mehkih vokalov ne predjotirajo,

so hodili kajpada druga pota. Češčina je imela pred XIV. stoletjem še vse tri *l-e*; v XIV. stoletju pa je začel giniti palatalni *l*, zamenil ga je srednji *l*, kateri je v novejšem času izpodrinil tudi *ł*. Kakor nam kažejo tudi romanski jeziki (prim. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen I. §. 514—518), se namreč lahko zgodi, da se v kombiniranem glasu *l'* povdari krepkeje zdaj prvi, zdaj drugi njegov komponent. V prvem primeru onemi element *j*, v drugem pa element *l*; prvo vidimo v češčini, v mnogih slovenskih narečjih in v bolgarščini, kjer se govori *pole* za *pol'e* (*polje*), drugo pa nahajamo v čakavščini in v nekaterih slovenskih narečjih, kjer se govori *kraj* za *kral'* (*kralj*). Vzrok zameni palatalnega *l'-a* z indiferentnim *l-om* je torej fizijologičen.

Kako pa je prišlo do tega, da se je *ł* pred samoglasniki zamenil z indiferentnim *l-om*, kar se je zgodilo deloma v češčini, slovenščini in bolgarščini, in popolnoma v srbščini ali hrvaščini? Mnogi jezikoslovci iščejo v tem vpliva tujih jezikov. Nemci so bajè krivi, da so Čehi začeli govoriti *la*, pri Hrvatih se misli na Lahe. Za češčino se sklicujejo jezikoslovci na poročilo Husovo v Výkladu na desatero přikázání, kjer pravi Hus: Jakož Neemiáš slyšav, ano dietky židovské mluvie odpolu azotsky a ne-umějí židovsky a proto je mrskal o bil, též nynie hodni by byli mrskánie Pražené i jiní Čechové, jenž mluvie od-poly česky a odpoly německy říekajíc *tobolka* za *tobotka*, *liko* za *łyko*", t. j. Kakor je Nehemija, ko je slišal, da govoré židovski otroci napol azotski in da ne znajo židovski, jih zato bičal in tepel, tako bi bili tudi sedaj palice vredni Pražane in drugi Čehi, ki govoré napol češki in napol nemški, izrekaje *tobolka* za *tobotka*, *liko* za *łyko* (Slav. Bibl. II. 187). Jaz mislim, da tu nikakor ne smemo misliti na nemški vpliv; Hus se je res jezil na Pražane, ker se je pri njih začelo novo izrekanje, da se pa to slučajno strinja z nemškim, zato pač še ni kriviti Nemcev. Na mnoge druge Slovane so Nemci vplivali še huje in močnejše, vendar ti niso izgubili svojega *ł-a*; v zgled so nam lahko lužiški Srbi gorenji in dolnji, ki navzlic vsemu

nemškemu nasilju še govoré ł. Isto veljá o Kašubih. Nemški vpliv je pri nas bil vendar največi na Koroškem in Gorénjskem, in vendar so ravno tamkajšnji Slovenci ohranili najboljše refleks trdega ł-a. Kedo bo trdil, da je bil med kajkavci vpliv nemščine večí, kakor med večíno štajerskih Slovencev? In vendar je med prvimi *l* bolj prodrł! Kaj pa naj je vplivalo na bolgarščino? Ako govoré ł kje Nemci, moramo reči, da so to samo ponemčeni Slovani, da je ta ł še ostanek njih starega jezika. Da bi bili tujci prinesli kakemu narodu popolnoma nov glas, ki bi ga ta potem sprejel, je nedokazana trditev. Kar se je takih mnenj spravilo na polju slovanskega glasoslovja v svet dosedaj, so pač vsa neosnovana, n. p. da je rezijanska vokalna harmonija turanska, da je bolgarski ѣ za *a* iz jezika traško-ilirskega, da je neka notranja zveza med nemškim *o-uo-u* in češkim *ó-uo-ů*, pa med nemškim *ú-au-ou* in *î-ei* in pa češkim *ú-au-ou* in *ý-ej*, da je češki naglas nastal po nemškem vplivu itd. itd. Odkod naj bi bili potem dobili svoj ł Albanci, odkod razni romanski narodi? Saj danes vendar operira tudi latinščina s trdim ł. Tuj vpliv moramo mariveč zanikati pri razvoju ł-a v *l*. Razlagati si moramo ta razvoj deloma s predrugačenimi glasovnimi zakoni, deloma s pomočjo analogije. Pozabiti ne smemo, da je za ł nastopil *l* samo pred samoglasniki; pred soglasniki in na koncu je bila njegova usoda v navedenih jezikih većinoma drugačna. Tisti *l*, ki nadomešča stari ł, torej ni tuj; Hrvati ali Srbi, Čehi, Slovenci, Bolgari so ga govorili pred *e*, *e*, *ě*, *i*, ѣ že pred tisoč in več leti. Ščasoma so pa naši prednjiki začeli mešati *y* z *i-jem*, zenačili so ѣ in ѣ v enem samem polglasniku, za oblike z *y-jem* so začele nastopati oblike z *e-jem*. Moč analogije se je potem začela širiti tudi pri *l-u* in je dobivala vedno več polja. Prelivanje se je začelo pri končnicah, pri katerih pa ni ostalo, ampak je naposled prešlo tudi v korene. Vzemimo n. p. pridevnik *běľѣ*; ko se je *y* zenačil z *i-jem*, je iz *běly* postalo *běli*, in tako tudi v vsi zloženi deklinaciji, samo da se je morda sprva ohranila dolgota *zadnjega* samoglasnika; če se je to zgodilo v množinskem imenovalniku, se je moglo zgoditi tudi

v roditelju, dajalniku, mestniku in orodniku. V tožilniku je za starejši *y* nastopil po vplivu mehkih debel *e* (iz *ę*); pred njim je prav tako *ł* napravil mesto *l*-u; isto nahajamo v množinskem imenovalniku ženskega spola: *běle*. Te oblike pa so potegnile potem za seboj še vso ednino, kar zlasti v slovenščini ni bilo težavno, bodisi že izvir našega *ega* in *emu* kakoršen koli. Če pa je *l* nadomestil *ł* skoraj povsod, je stopil naposled še pred *a*, *o*: *běla*, *bělo* za *běla*, *běto*. Isto nahajamo pri participih na *-l*: po *slišali*, *slišale* imamo tudi *slišala*, *slišalo*. Ko se je to zgodilo, ni bil potem korak od *kobił-a-kobila* do *kłada-klada* več daleč; če sme namreč *l* zastopati *ł* v končnicah, so ga začeli govoriti tudi v sprednjih zlogih besed. Ta prememba se je v slovenščini zgodila pred dobo protestantovsko, ker se je v njej, kakor spričujejo različni pisavci, govoril *ł* samo na koncu besed, in pred soglasniki: „interdum crassè efferenda, quasi sit gemina, praesertim in fine, ut débel, Crassus etc.“ (Bohorič).

To se pa ni zgodilo povsod ali v vseh narečjih našega jezika. V koroščini in gorenjščini je nastopila pred temnimi vokali labijalizacija ali bilabijalizacija *ł*-a, še preden so začele oblike z mehкими končnicami vplivati nanj; zato imamo tam *kobiwa*, *djawa*. Ko se je ta prememba zvršila, ni več mogla delovati analogija, ker je med *ł*-om in *l*-om razloček mnogo manjši, kakor med *w*-jem in *l*-om. Zato vidimo, da se tam širi mariveč *w* namesto *l*: *béwga*, *bewmu* je že tu pa tam slišati za *belga*, *belmu*.

Tudi *l* so ohranili južni slovanski jeziki in češčina v starejšem času kot *l* samo v zvezah, kjer so ga imeli v domačih besedah, to je pred mehкими samoglasniki *e*, *ę*, *ě* itd. V vseh drugih primerih pa so ga premenili prej ali v *ł* ali pa v *l'*: iz *angelus* so napravili *angeł* ali *angelj*; *apostelj*; zato imamo koroški *votam* za *lotam* 'ich löthe' (Gutsmann) *asva* za *asla* (Gutsmann), *mavar* (Maler, Gutsmann), *kandva* (Kandel, Guts.), dalje *cegeł* ('Ziegel'), *špitał* ('Spital'); *mevtra* ('Mehltrog'), *mavta* ('Malter'), *mavha* ('Malche'), *gavge* ('Galgen'), *štavt* ('Gestalt'), *vavpot* ('Waltbote'), *žavba* ('Salbe') *kevžih* ('Kehl-

sucht'), *sołdat* itd. Pred temnimi vokali je *lj* redek, ako se sploh nahaja: *šljār* 'Schleier', bolj navaden pa na koncu: *rigelj*, *kegelj*, *cegljec* itd., ker je bilo tudi precej domačih besed s končnim *l'*. Novejše tujke seveda ohranijo *l*: *goldinar*, *polpéta* (it. palpetta) itd. Ker se torej tuji *l* ohranja kot tak pri nas na vsakem mestu šele v novih izposojenkah, je to nov dokaz, da on ni mogel biti povod prelivanja *ł-a* v *l*.

Toda na stališču izreke protestantovske dôbe stoji dandanes le malo Slovencev po Notranjskem in Dolenjskem; meni se vsaj takó zdi, da je dandanes *ł* pri nas le redko slišati. Zadela ga je tudi na Dolenjskem, Notranjskem in po velikem delu Štajerskega tam, kjer se je ohranil za protestantovske dôbe, namreč na koncu besed in pred soglasniki, usoda bilabijalizacije ali vokalizacije, katera se je na Gorenjskem in Koroškem lotila tudi *ł-a* pred trdimi samoglasniki. Naše dijalektologične študije (katerim se „omikanci“ pri nas žalibog smejejo) so še premalo obširne in se ozirajo na premalo narečij, da bi se dala usoda *ł-a* natančno s črtami orisati, ne gledé na to, da moč analogije deluje tudi tukaj živo. Drugači uči o *ł-u* v svojih Otčétach II, 73 J. Baudouin de Courtenay, namreč, da večina narečij še pozna dandanes „občeslovansko strogo razločevanje trdih zlogov s soglasnikom *ł* od mehkih zlogov s soglasnikom *l'*“ (srednji *l* pripisuje tudi Baudouin tujemu vplivu), in pristavlja, da „trdi *ł* ni povsod ohranil svoje stare, prvotno slovansko-litavske izreke“; največ da je je še ohranil v notranjskih in dolenjskih narečjih. To mnenje je potem prešlo tudi v Miklošičevo slovnico, nazadnje je je Baudouin ponovil pred nedavnim časom v pismu Škrabcu, natisnjenem v „Cvetju z vertov sv. Frančiška“ XVII. 12), kjer je še pristavil, da je *ł* slišal tudi na Štajerskem in na Krasu in to ne samo na koncu besed in pred soglasniki, ampak tudi še pred trdimi samoglasniki. V taki splošnosti se meni zdi to mnenje pretirano, jaz dam veljati, da je *ł* slišati v posameznih vaseh, seliščih; velika, velika večina Dolenjcev, Notranjcev, Štajercev, Kraševcev pa *ł-a* več ne

pozna; ona govori zanj le *u* (*w*); če bi bili na Dolenjskem in Notranjskem za protestantovske dōbe slišali *dełata*, *kobiłta*, kaj naj bi potem zabranjevalo prehod v *dewawa*, *kobiwa*, ko je sedaj vendar velika večina začela govoriti *delaw*, *biw*? Zakaj bi se na Dolenjskem in Notranjskem ne bilo zgodilo isto, kar se je zgodilo na Koroškem in Gorenjskem? In vendar se to ne govori na Dolenjskem in Notranjskem nikjer, torej tudi *ł* pred trdimi samoglasniki ni verojeten. Popraševal sem ljudi iz raznih notranjskih, dolenskih in štajerskih krajev, pa izreke *dełata*, *kobiłta* z *ł*-om pred trdimi samoglasniki mi ni mogel potrditi nihče. Potrdila se mi je za neke kraje izreka *ł* na koncu besed in pred soglasniki. Tako je baje slišati na takem mestu *ł* v Begunjah pri Cerknici, s čemer se strinja poročilo Kopitarja, ki na neko opomnjo Hipolitovo, o kateri bomo še govorili, pristavlja: „Spricht wirklich irgend ein Krainer oder Winde per -*l*? Versteht sich reines *l*, kein Polnisches oder Russisches grobes, was man wohl bey Cirkniz herum zu hören bekommt“ (Grammatik str. 102). Tudi Vodnik spričuje, da izgovarjajo *l* nekod „z' jezikam zavalènim“, kateri izraz je gotovo naroden in se čudovito strinja z moravskim „obalování“, s čemer se zaznamuje „izreka *ł*-a kot glasú med *u* in *v*“. Dr. Frančišek Lampe omenja v „Dom in Svetu“ I. (1888) 44, da je „v nekem kraju na Notranjskem“ (kje?) slišal *ł*; „končni ta *l* je pa prav oni debeli *l*, kakor sem ga slišal tudi med Belimi Kranjci“. O Belih Kranjcih spričuje izreklo *ł* razen Lampeta tudi Ivan Navratil, ki piše v „Dom in Svetu“ (II. 195), da je pred petdesetimi leti v Črnomlju „še slul povsod na koncu besed takozvani poljski *ł*, da ga pa zdaj izgovarjajo le stari ljudje“. Za dolensjščino sem izvedel sicer še to, da se *ł* govori v Šentvidu pri Stičini, toda povsod le na koncu besed in pred soglasniki. In ravno ta kraj imenuje tudi Metelko str. 7.: „Die Bewohner um Johannis-thal, St. Veit, Sittich etc., die das *l* in der Aussprache immer rein hören lassen“. Kaj se pravi „rein“? Ali srednji *l* ali trdi *ł*? Ker Metelko rabi v znak *l*-a, ki se govori v množnem rodilniku (*dekel*, *del*, *kobil*), znamenje *l'*-a

(omehčanega *l*-a), ko je hotel vendar le povedati, da se tam govori srednji *l*, moramo sklepati iz tega, da je mislil pri Šentvidcih na izreko *ł*.

Enako ni popolnoma jasen tudi p. Hipolit, ki piše l. 1715. (glej Kopitarjevo Grammatik 102): „Litera *L*, licet semper scribi debeat, quandoque tamen non pronunciatur, sed illius loco pronunciatur vocalis *u*, ornate quidem, si *L* in fine dictionis, absone admodum, si in medio dictionis reperiatur; sic ornatus pronunciatur *sim biv* pro *sim bil* (fui, bin gewesen), *sim vidiv* pro *vidil* (vidi, habe gesehen), *sim pléfal* pro *plésau* (saltavi, hab getanzt), quamvis scribi debeat *bil*, *vidil*, *pléfal* (licet etiam bene exprimatur per *L*, juxta morem inferioris Carnioliae); e contra si *L* in medio dictionis reperiatur, ultra modum absone exprimitur *v* pro *l*, ut *kobiva* pro *kobila* (equa, ein Stute), *mafvu* pro *maflu* (butyrum, Schmalz), *pvatnu* pro *platnu* (tela, Leinwat), prout superioris Carnioliae incolis et Carinthianis Slavis consuetum est“, t. j.: „Črka *l* se mora sicer vselej pisati, izreka pa se ne vselej (kakor *l*), ampak na mesto njega se govori *u*, in to lepo, če je na koncu besede, zelo grdo pa, če je sredi besede; tako se lepše izreka *sim biv* kakor *sim bil*, *sim vidiv* kakor *vidil*, *sim pléfsau* kakor *pléfsal*, (dasi se to tudi dobro izraža z *l*-om po šegi Dolenjcev); če se pa *l* nahaja sredi besede, se zelo nelepo izraža z *v* za *l*, kakor *kobiva* za *kobila*, *mafvu* za *maflu*, *pvatnu* za *platnu*, kakor govore Gorenjci in koroški Slovenci.“ Da bi bil za Hipolita „mos inferioris Carnioliae“ srednji *l* in ne *ł*, bi morali sklepati, da je izreko *l* dandanes zadušila izreka *u* (*w*), kar je neverojetno in bi se dalo razložiti samo s pomočjo analogije, kakor dandanes v maloruščini *łypa* za *lipa*. Ta Hipolitova opomnja, da je *biv*, *vidiv*, *plesau* lepše (ornatius) izgovorjeno, kakor *bił*, *vidił*, *plesał*, nam kaže, da je za njegovega časa na Dolenjskem že prodrli *u*, ker bi on kot Dolenjec te izreke sicer pač ne priporočal kot „lepše“ in sebi torej ljubše.

Začetek vokalizacije ali bilabijalizacije *ł*-a zapazujemo že pri Vipavcu Krelju, bolj dosledno pa pri Alaziju

da Sommaripa, ki je živel v Devinu in pisal tamkajšnje narečje, potem precej pogostoma tudi pri Vipavcu Janezu Svetokriškem. Na Dolenjskem živeči Notranjec Matija Kastelec piše tudi že mnogotero *u* za *l*, kar brez dvoma dokazuje, da je tudi govoril *u*, in je *l* obdržal v pisavi samo iz konservatizma. Da bi zato, ker piše Kastelec v posvetilu „Velleffalski“, tudi Gorenjci za njegovega časa še govorili *l*, kakor misli Škrabec, ni verjetno; besedo rabi tam namreč Notranjec in ne Gorenjec. Dandanes je *l* na Gorenjskem po Baudouinovem spričevalu slišati še v nekih bohinjskih vaseh, toda razlikuje se od *w* tako malo, da se temu dijalektologu zdi bolje, rabiti za oba znak *w* (Otčety II. 73). Popolnoma je *u* prodrli še le v drugi polovici 18. stoletja; takrat so začeli pisavci, „ki se niso navezavali na slovnico“ (kakor pravi Škrabec), pisati zanj kar počez *u*, kakor so ga govorili, in *uk*, da je končni *l* in predsoglasniški *l* izgovarjati kakor *u*, *v*, dasi se zanj piše *l*, povdarjajo razen Dainka, ki ima o tem drugačne, tudi njegovemu narečju protivne nazore, vsi naši slovničarji, kar smo jih imeli od Hipolita do naše dōbe. Za Dainkom je šele v naši dōbi, katera vendar še ni zgodovinska, prvi vpeljal v slovnico *uk*, da je *l* izgovarjati kakor srednji *l*, pred 11 leti v šesti izdaji Janežičeve slovnice dr. J. Sket! Zagovornikom tega srednjega *l*-a seveda taka zgodovinska resnica ni po godu, za to je najprej neki *K.* v tržaški „Slovenki“ prebrskal v naglici stare slovnice in ponaredil iz njih citate, kakor so se mu ravno zdeli pripravi za svoje dokazovanje, potem pa mu je, žal, prehitro priskočil na pomoč g. Ilešič ter tega najnovejšega Hanko javno pohvalil v „Popotniku“ za ta „lepi članek“, v katerem se dokazuje, da se sme „v interesu“ „čistega izgovora zlasti končnega *l*-a“ tudi — slepiti!

Mundus vult decipi — ergo decipiatur! Tako si je mislil gospod *K.*, ko je podvrgel nič slabega ne sluteči „Slovenki“ svoj članek, v katerem se z bravcem kar naravnost norčuje. Nekaj stvari, pa ne vseh, je omenil že Škrabec. Da se odpró Slovencem oči, se mi zdi potrebno,

odkriti do cela vse ravnanje gospoda *K.* Neskladnosti tega spisa najti kajpada ni težavno, če kedo le malo pozna slovenske slovnice; zlasti če zasledi par napačnih citatov, se mu nehoté vriva misel, naj si ogleda natančneje tudi druge.

V dokaz, da je končni in predsoglasniški *l* izrekati „čisto“ (kakor srednji *l*), navaja gospod *K.* nauke dosedanjih slovničarjev. Človek bi mislil, ker se citirajo strani itd., da so ti navedki posneti natančno po originalu, toda motil bi se; ravno v glavni stvari so izprevrženi in trdé navadno ravno nasprotno temu, kar piše dotični pisatelj.

Nihče drugi kakor znani Marko Pohlin je po gospodu *K.* prvi učil, da moramo *l* na koncu in pred soglasniki izgovarjati kakor „čisti“ *l*. Gospod *K.* namreč piše:

„Uže Marko Pohlin, ki je imel precej kosmata ušesa, piše l. 1768., torej pred sto in tridesetimi leti v svoji ‚Kraynski Grammatiki‘ str. 159: ‚Es ist ein zumahl gröblicher Schnitzer, wie man es selbst hart höret: Ti Špeva, kaj si peva inu govoriva, kader se nam bva pvatnu in kobivo uzeva.‘ Tako on, ki pravi: ‚torej pišemo in govorimo (!) *vol* in ne *vov*, *pol* in ne *pu*, da ne ognjusimo svojega jezika.‘

Gospod *K.* je tukaj besede Pohlinove popolnoma izprevrgel. Podteknil mu je celo besede *in govorimo*, katerih nima Pohlin, mariveč uči ta naravnost, da moramo govoriti *v*, kajpada ne povsod, ampak samo na koncu besed in pred soglasniki. On namreč piše v resnici na str. 158—159 citirane knjige pod naslovom „*Ludi L, l*“ tako:

„Wird öfters gesetzt, wo es im Reden doch nicht gehört wird, sondern es wird in *av*, *ev*, *iv*, *ov*, *uv* verwandelt. Diess macht sich die alte, und gründlich eingeführte Schreib- und Redensart eigenthümlich, damit man mit dem Zusatz des *a* das weibliche Geschlecht, oder auch die 2. Endung machen könne. *Sem sem bal*, *pejl*, *krotil*, *diha*‘, *govoril* spricht man *sem se bav*, *pev*, *krotiv*, *dihov*, *govoruv*. Setzt man ein *a* dazu, so heisst es *sem se balla*, *pejla*, u. s. w., ich, Frau, habe mich gefürchtet, gesungen u. s. w., also auch *Osl*, der Esel, *osla* des Esels. *Kofl*, *kofla* u. d. a. m.

Die Windischen haben zeither dieser uralten crainerischen Schreibart ein grossen Schnitzer versetzt, weil ihnen einige Crainer haben nachfolgen wollen ihr selbst eigene Sprache zu verwüsten,

und anstatt des *l* allezeit das *u* zu setzen; was aber ein zumahl gröblicher Schnitzer ist, wie man es selbst hart höret, wenn man das Bauernvolk also reden höret. Ti Shpeva! Kaj se peva, inu govoriva, kader se nam bva pvatnu, inu kobivo uleva.

Also schreibt man *vol*, nicht *vov*, *pol*, nicht *pu*, weil man sagt *vólla*, *poloviza*, *popolnema* u. s. w.“

Kaj razvidimo iz p. Marka besed? Da je povsod sicer pisati končni (in predsoglasniški) *l*, da ga pa ni izrekati kakor srednji *l*, ampak kakor *v*; dalje, da nam ni posnemati Gorenjcev in Korošcev (die Windischen'), ampak pisati pred trdimi soglasniki *l* in ne *v*. Pohlin torej nikjer ne uči nič drugega, kakor Levec, samo da ta gorenjske in koroške izreke še celo niti omenja, dasi mu tudi tak nauk podmeta v „Viencu“ l. 1899. str. 471 Ivan Milčetić, ki je v naglici posnel Peruškovo brošuro in jo brez kritike podal Hrvatom. Iz tega očitka se sme sklepati, da Milčetić Levčevega pravopisa niti videl ni, ko je pisal tiste besede. Iz zgoraj omenjenega dostavka „in govorimo“ pa je vsakemu jasno, kako napačno je g. K. citiral, da je Pohlinu nekaj pripisal, česar ta ni učil, učiti ni mogel. In pri tem nauku je ostal tudi v drugi izdaji slovnice, kjer piše na str. 13. pod naslovom „Ludi, L. l.“ sicer precej izpremenjeno, toda v bistvu enako:

„Wird öfters wie *v* ausgesprochen, in der Schrift aber soll allzeit das *l* stehen. Das fordert die alte gründlich angenommene Grammatikal-Orthographie, damit man mit dem Zusatze des *a* das weibliche Geschlecht, aber auch die 2. Endung machen könne.

Sey es! man spreche: *sem se bav*, *pev*, *krotiv*, *dihov*, *govoruv*: so sollte man es doch niemals schreiben. Diess mögen die windischen Schriftsteller thun. Die Krayner, welche im Reden das *l* oft ungereimt in *v* versetzen, schimpft man mit jenen bekannten: *Ti Shpeva*, *kaj sè pozheva*, *ke se po vufhi shvopotava*, *kader se nam bva pvatnu is shishe*, *inu kobivo is shtave (!) ukradva*. Man schreibe also lieber ächt nach der Grammatik: *sèm sê bâl*, *pejl*, *krotil*, *dihal*, *govoril*, *upal*, *upyl*, *Shpeła pozheła* — *Kófl je zhes ósla: ósl zhes kósła* etc., weil man spricht und schreibt *sèm se bâla*, *peila*, *govorila* etc. So schreiben ja alle verschwesterten Sprachen.“

Razvidno je iz teh besed, da je Pohlin zahteval v pravopisu *l* zato, ker se ta zopet prikaže, če beseda naraste, potem zato, ker je to stara pisava in ker pišejo

tako tudi sorodni jeziki. Izreke same pa ni on nikakor hotel vrejati s svojim predpisom, da, popolnoma je zadovoljen, če se tak *l* izreka kakor *v*. Kedor bere iz njegovih besed to, kar trdi gospod *K.*, ta pač ne more tega dobiti drugači kakor z zavijanjem. —

Gospod *K.* hoče tudi iz Gutschmannove slovnice posneti, da je končni in predsoglasniški *l* izrekati kakor srednji *l*. Ker Gutschmann ni o izreki *l*-a povedal v prvem poglavju („Von dem Lesen und Schreiben“) nič, ampak je pristavil samo „Die andern Buchstaben klingen wie bey den Deutschen“, je gospod *K.* hitro pograbil ta stavek ter ga citira tako: „Die anderen Buchstaben, so auch das *l* klinge rein, wie bei den Deutschen.“ Pri tem je *K.* pozabil, da piše Gutschmann za *l* na koncu in pred soglasniki vselej le *u*, *v* in da torej velja pravilo, da je *l* izrekati kakor čist *l*, seveda le za tiste primere njegove knjige, kjer on sam res piše *l*. Storil pa tega ni ravno v primerih, kjer zahteva Levec izgovor *u*. V predgovoru se opravičuje, zakaj ga v takih primerih ni pisal, dasi je to terjala „Sprachähnlichkeit“, t. j., zakaj ni pisal *bil*, *gledal*, ampak *biu*, *gledau*:

„Ich musste mich schon in der Verdrängung dieses Buchstaben nach der überhandgenommenen Gewohnheit des Landes fügen, weil solcher auch die Gelehrten (t. j. Megiser, celovski jezuitje) bisher beygepflichtet und das *u* in *biu*, *gledau* beybehalten, damit ich nicht gleich Anfangs die Sprache als unkenndbar vorstellte und für einen Ketzer ausgerufen würde, da ich doch in der That ein Verbesserer genennet zu werden verdiente.“

Iz teh besed je vendar sklepati, da ravno izreka končnega *l* je toliko vplivala nanj, da je zanj vedno pisal *u*, *v* in ne, kakor je terjala etimologija, *l*. On je to delal zategadelj, ker je bil mnenja, da je tako pisati, kakor se prav govori; torej je bil zastopnik fonetičnega pravopisa, kar jasno vidimo iz desetega poglavja, kjer piše (str. 145. ns. v četrti izdaji):

„Einige (t. j. p. Hipolit, p. Marko) wollen behaupten, man müsse im Windischen anders schreiben, anders aber aussprechen. Dieser Satz ist insgemein falsch und verderblich, weil er nur dahin verleitet, dass man zwar regelmässig schreiben, im Aussprechen

aber sich nach der verderbten Gewohnheit des Pöbels richten soll. . Wer also nett windisch sprechen soll, kann seine Aussprache sicher nach der Rechtschreibung — (seveda moje knjižice) — richten, wenn er nur den ächten Gebrauch und Laut der Buchstaben beobachtet. Weil man aber in der windischen Sprache, wie in andern, bey gemeiner Rede von der Redtschreibung — (kobiva) — oft abweicht, oder selbe nicht ausdrückt, so ist es klar, dass man sich im Schreiben nicht nach der gemeinen Aussprache, sondern nach den Gründen der — (moje) — Sprachlehre zu richten habe.“

Gutsmann torej pravi dalje, da se on drži načela „govori, kakor je prav pisano“. Ker pa je za končni in predsoglasniški *l* pisal *u*, *v*, je pač tudi to izreko štel za pravilno, sicer bi je ne bil obdržal; v tem on ne vidi nič dijalektičnega, enostranskega, tako so pisali tudi njegovi prednjiki; videti ni mogel v tem nič dijalektičnega, ker je vedel, da tako govori večina Slovencev in drugih Slovanov, pišoč na str. 134.:

„Was die Verkehrung des *l* in *u* bey dem männlichen Geschlechte betrifft, kann man, wie in der Vorrede ist gemeldet worden, der überhand genommenen Gewohnheit darum desto leichter nachgeben, weil auch die Illyrier ein gleiches thun, und anstatt *l* ein *o* setzen, z. B. *vidio je*, er hat gesehen, und nicht *vidil*, was doch unstreitig das grundregelmässigste ist. Wobey man zu bemerken hat, dass die Illyrier am Ende der Wörter meistens ein *o* setzen, wo die Windischen ein *u* haben, wie es eben im berührten Beispiele geschieht, welches wir also schreiben: *vidiu je* er hat gesehen.“

Zanimivo je, da je Gutsmann v hrv. *vidio* spoznal isti pojav, kakor v našem *vidiu*; kako lepo se loči od današnjih „elavcev“, ki ravno v *l*-u vidijo približevanje (!) hrvaščini. S svojimi prednjiki pa se ni strinjal Gutsmann v neki drugi točki in to zato ne, ker se mu je dotično izrekanje zdelo premalo cenjeno, prenizko, neslano. Videl je, da večina Slovencev ne govori tako, in da je taka izreka za literaturni jezik neprimerna; saj je že tudi v Megiserjev slovar iz l. 1744. prešel iz Hipolitove slovnice uk, kako nam je slovenske črke izgovarjati, in tam je, kakor smo že videli, naravnost povedano, da je ‚ultra modum absone‘ govoriti *v* za *l* pred vokali. To svarilo je tudi Korošču Gutsmannu prešlo v kri, in on je zato svetoval, naj se opušča tak govor, prim. str. 135—137:

„Bey der nämlichen vergangenen Zeit fehlen die gemeinen Leute noch in dem, dass sie auch in dem weiblichen und ungewissen Geschlechte einfacher Zahl und in zweyf. Zahl bey dem männlichen Geschlechte ein *v* anstatt *l* brauchen und sagen z. B. *Ona je sele sazverva* sie hat das Kraut eingebrennt, anstatt *sazverla* von *sazvrem*. Bey einigen Wörtern kömmt es gar abgeschmackt heraus, wie hierinnen: *belieda je v' nami prebivava* anstatt *prebivala* das Wort hat in uns gewohnet. *Letu mošhtvu je zhuvu*, dieß Mannsbild hat gehört . . .

Nach dem *b, d, g, h, k, m, p, l, fh, s, sh, t, zh* soll man kein *u* setzen, wofern dieses mit einem darauf folgenden Selbstlauter einen falschen Doppellauter machen sollte, wie *ua, ue, uo*. Fehlerhaft wäre es aber, wenn man schriebe *buatu, megue, luova, zhuovek* etc.“

Nedosleden je Gutsmann v tem, da piše za končni *l* samo pri participih *u, v*, ne pa tudi pri samostavniki in pridevniki, dasi tudi tukaj izgovarja *u* (136: *koteu, sibeu, medeu*), zoper katerega pisavo sicer ni, pač pa mu ni prav, da se polglasnik pred njim izpreminja v *o*: *kotou, sibou*. Do tega nauka je prišel, ker je iz kosih padežev in daljših oblik prenesel *l* tudi v imenovalnik ali v moški spol.

Gutsmann torej nikakor ne podpira izreke čistega *l-a*, ker bi sicer pisal ta *l* povsod, mariveč ga izpreminja do malih izjem v *u* ravno tam, kjer predpisuje tako izreko Levčev pravopis. Res je sicer Gutsmann v predgovoru povedal, da se sme vsakdo v takih primerih posluževati „nach der Mundart fast aller andern slavischen Völker des *l*“, toda „fast alle andern slavischen Völker“ govoré *l*; ker je vedel tudi on, da se kakor med Korošci tudi med Slovaki včasih govori za (navadni, trdi) *l* (to je *l*) tudi *u, v*: *bou, znau, miuá, zuato, huava, nosiva, mvady* (Pastrnek, Beiträge zur Lautl. der slovakischen Sprache in Ungarn 140), za kar govoré drugi Slovaki *l*, zato je dopustil *l*, mené, da je iste vrednosti, kakor *l*. Glavni boj, ki ga je on bil gledé izrekanja *l-a*, je obrnjen zoper pisavo *kobiva, nosiva*; torej stoji on na istem stališču, kakor Hipolit in Pohlin; izreko končnega in predsoglasniškega *l-a* (on piše n. p. *mouzhim, mousem, touzhem* itd.) pa je tudi

on sprejel za pravilno, dasi bi bil rad pisal *l*; bal se je le, da se ne bi potem po njegovem pravopisnem načelu „čisti“ srednji *l* tudi — izrekal.

Kako more g. K. besede Kopitarjeve na str. XLIV.: „Der Kärntnerische Missionar Gutschmann (1777), der zwar wenig, aber doch nichts falsches sagt, und der Untersteirer Sellenko, der unter aller Kritik ist, haben windische Grammatiken geschrieben“ nanašati na Gutschmannove nazore o izrekanju in pisanju *l-a*, mi je nedoumno; vrhu tega je moral gospod K. tudi ta citat pokvariti tako-le: „Der kärtnische Missionär Gutschmann, sagt zwar nichts neues — aber auch nichts falsches!“ —

Neverojetno je, kako je gospod K. za svoje nazore „prepariral“ Kopitarja, češ, če tega velikana pridobimo za izrekanje „čistega“ *l-a*, potem nam je pravda dobljena. Pobral je nekaj stavkov iz Kopitarjeve slovnice, izprevrgej jih, kakor se mu je potrebno zdelo, napačno citiral stran in zmagoslavno napisal to-le:

„Drugi (!) priča naša je slavni jezikoznanec in veleum Jernej Kopitar, ki piše v svoji slovnici l. 1808. na str. 130 (!): ‚Schreibe, wie du sprichst, wäre eine Regel, die wir aufgeben müssen; denn es handelt sich nur darum, statt *l* ein *v* einzustellen, auch der Vocal, der dem *l* vorangeht, wird nicht so gesprochen. Darüber gebe es eine Menge Regeln und Ausnahmen ohne Ende, die wenn das *l* beibehalten wird, alle entbehrlich sind.‘ Temu možu, kateremu bi pač ‚spakovanja‘ ne smeli očitati, velja pravilo: ‚Gовори, како: пишеš, че пишеš književno pravilno!‘“

Zastonj iščeš v Kopitarjevi slovnici takega pravila. Ne najdeš ga niti na str. 130. niti kje drugod v njegovi slovnici. Pa tudi v tej podvrženi obliki bi besede ne pomenjale, kar hoče iz njih izluščiti g. K. „Denn es handelt sich nur darum, statt *l* ein *v* einzustellen“ pomenja vendar ravno nasprotno, kakor kar uči g. K. Tudi piše Kopitar o *l-u* na str. 179. v resnici to-le:

„Naš glas *l* je *l* drugih jezikov. Ako prihaja za njim *j*, se *l* omehča kakor v besedi *zemlja*, *ključ*, *kljun*, *mólj*.“ Potem pa pravi v opomnji: „Die männliche Flexionsendung der Participiorum perf. act. ist der einzige Fall, wo wir das *l* zwar schreiben, aber ein *v* sprechen.“ K tej

trditvi, ki je očitvidno spisana v naglici, ker navaja pozneje v pravilu za branje on sam tudi samostavnike in pridevnike: *detal*, *prijatel*, *vesel*, *gnil*, v katerih se *l* izgovarja prav tako, kakor v moških participih, pristavlja pod črto opomnjo, da šteje druge *v* za *l* v gorenjščini za nelepoglasne, toda „Die Participia spricht kein Krainer per *-l*, wenigstens nicht per *-l* purum.“ Nato skuša razjasniti, kako smo prišli do pisave *l*, ter piše (v prvih vrstah, kakor smo videli, gotovo deloma napak) tako-le:

„Unsere ersten Schreibmeister¹⁾ haben in diesem Falle das *l* theils aus der oben Seite 123 von Pagloviz angegebenen Ursache²⁾, theils weil sie nicht allein für Krainer, sondern auch für Kroaten³⁾, die das reine *l* sprechen, zu schreiben glaubten, gebraucht, und ein Blick auf die oben Seite 149 angeführte Probe⁴⁾ zeugt uns, dass es rathsamer sey, diese uns mehr irrende, und das Studium unsrer Grammatik uns selbst, bey weitem mehr noch aber den übrigen Mit-Slaven, ungemein erleichternde, kleine Abweichung von dem übrigens freylich auch herrlichen Grundgesetze: Schreibe wie du sprichst bezubehalten; denn es handelt sich nicht allein darum, statt *l* ein *v* zu schreiben, auch der Vocal, der dem *l* vorangeht, wird nicht so gesprochen, wie er da steht; darüber gäbe es denn wieder Regeln und Ausnahmen ohne Ende, die, wenn das *l* beibehalten wird, alle entbehrlich sind.“

Tukaj torej pravi Kopitar: Dasi se pri participih končni *l* izgovarja kakor *v*, je vendar po starem pisati *l*, četudi s tem prestopimo načelo „Piši kakor govoriš“; torej pišimo *l*, govorimo pa *v*. To je tembolj treba, ker je tudi izgovor samoglasnika pred *l*-om, oziroma *v*-jem različen. Pod črto pa pristavlja opomnjo:

¹⁾ t. j. protestantovski pisatelji.

²⁾ Antiquus tamen, et in omnibus usque modo publicatis Evangeliorum editionibus observatus tenor scribendi per *al*, *el*, v. g. *dial*, *shivil*, *vmerl*, etiam in hac editione ex jussu Majorum retineri debuit, et merito, quia tum ob sua derivativa formanda genus foemininum, et numerum pluralem, v. g. *diala*, *diali*; *shivela*, *shiveli*; *vmerla*, *vmerli* retineri debuit, tum quia inconveniens visum fuit, novitatem contra receptum antiquorum morem introducere etc.

³⁾ t. j. kajkavce.

⁴⁾ t. j. iz evangelijev l. 1777. (ki pišejo *shov*, *paduv*, *usdignuv*, *rekuv*... poleg *videl*, *ugledal*, *hodil*, *ulil*, *usel*) in iz Japljevega Svetega pisma 1784.

„Zwar den Dalmatinern war das: Schreib, wie du sprichst, heiliger als jede andere Rücksicht, und sie schreiben dem zu Folge *jesam vidio*, *jesam imao*, ich, Mann, habe gesehen, gehabt, wenn sie auch in *jesam vidila*, *imalla*, ich, Weib, habe gesehen, gehabt, das *l* haben, wie wir. So schreiben sie auch *dio* Theil, wiewohl sie im Genitiv *dila* sagen. Demzufolge müssten wir auch *šim vidiv*, *imov*, *dév*, u. s. w. schreiben. Der Oberkrainer käme damit schon leichter zu recht, denn er spricht *šim viduv*, *šim vidva*, *dév*, *déva* u. s. w.; aber wie würde es dann um die Annäherung der Slavischen Dialekte stehen?“

Iz navedenega je razvidno, da je g. K. podvrgel Kopitarju načelo ‚Govori, kakor pišeš, če pišeš književno pravilno‘, katerega se je pač držal fonetično pišoči Gutschmann. Da res Kopitar ni učil, da je končni *l* izrekati kakor *l*, to dokazujejo najboljše njegova pravila, kako ga je brati:

„Folgende Bemerkung kann, mit wenigen Abänderungen als Haupt-Leseregeln für das End-*l* (torej ne samo pri participih!) gelten:

a) *al* lautet wie *ov*, z. B. *détal* Baumspecht, *šim pišal*, *pléšal*, *škákal*, *ravnál*, *ropotál* lies *detov*, *pišov*, *pléšov*, *škakov*, *rovnóv*, *ropotóv*. Ausgenommen die Monosyllaba und ihre Composita, z. B. *šim dal*, *šim špal*, *šim se bal*; *šim prodál*, *sašpál*, lies *dav*, *špav*, *bav*, *prodáv*, *sašpáv*, — *šim šhal* (ich bin gegangen) soll *šhel* heißen und gehört nicht hieher, sondern zu dem folgenden.

b) Das tonlose und das geschärfte *el*, *il* lauten wie *uv*; z. B. *priatel* (Freund), *šim vidil*, *šim trpél*, lies *priatuv* oder *priatv*, *vidüv*, *terpüv*.

c) Das gedehnte *él* und *il* hingegen lassen nur statt *l* ein *v*, das *é* und *i* aber ganz bestimmt hören, z. B. *vešél*, *gníl* (froh, verfault); *šim vsél*, *vuzhíl* lies *vešév*, *gnív*, *vsév*, *vuzhív*. Ausgenommen *šim imel* ich habe gehabt, welches *imov* lautet, nach der Analogie derer in *al*, zu denen es sonst gehört...“

Iz navedenega pravila za branje razvidi vsak, da more samo ponarejavec trditi, da uči Kopitar izrekati končni *l* kakor srednji *l*; to mu podtikati, je predrzna smelost pisatelja „lepega članka“ v „Slovenki“. Da je Kopitar dobro vedel, kateri *l* se na koncu govori kot *l*, je pokazal na str. 181. v točki d), kjer opominja, da je za tako izrekani *l* pisati *lj*: *kokalj*, *kralj*... in da je taka izreka navadna v Dolenjih. Med besedami na *l* se po njem edina beseda *spol* ‚Geschlecht‘ izreka s čistim *l* tudi na Gorenjskem.

Gorenjec Kopitar se v izrekanju končnega *l*-a torej ni ločil od Pohlina in Gutsmanna; kakor Korošec Gutsman, tako se je Gorenjec Kopitar otresel samo izgovora *kobiva*, *Špeva*. Kar se tiče Kopitarjevega nauka o izrekanju samoglasnikov pred končnim *l*-om, o tem bomo govorili še pozneje. —

Tudi Valentin Vodnik mora pomagati gospodu *K.* zagovarjati elanje na koncu besed. Ta piše v „Slovenki“ str. 399. tako-le:

„Blagi Kopitarjev sodobnik, čestitljivi Valentin Vodnik, bodi nam tretja priča. Poslušajmo, kaj nam on velevala v svoji slovnici l. 1811. na strani 5! „Mi učenci pa jim berimo v šoli in veljavimo brati tako, kakor ima glas vsaka črka sama na sebi, da jih bodo vedeli pisati in da se ob enem lepega jezika in pravopisnosti navadijo“. — Menim, da je govoril dovolj jasno. On pa ni samo pesnik, pisatelj, marveč tudi vesten učitelj in govornik.“

Jaz nimam pri roki Vodnikove slovnice, vendar dvomim, da je Vodnik pisal to na strani 5. slovnice; te besede nahajamo, kakor je razvidno iz Wiesthalerjeve izdaje Vodnikovih izbranih spisov mariveč v predgovoru; tam tudi ni besed „ob enem lepega jezika“, katere je pač priteknil g. *K.* sam; tudi se tam govori o „pravopisnosti“ in ne „pravopisnosti“. Ker je g. *K.* že sprejel to mesto iz Vodnika, bi se bil moral vprašati, kako je je umeti. Da ga ni umeti tako, kakor trdi on, v to nam je najboljši dokaz drugo mesto v istem predgovoru, kjer piše ravno o izrekanju *l*-a Vodnik to-le:

„7. *Vupal*, *vpil* pišemo z *l*, zato, ki dalje pravimo: *vupali*, *vpili* smo; tudi zato, ki po več krajih ta *l* izrekajo al samo čisto, al z' jezikom zavalènim. Pomóta bi bila pisati *vpov*, temoč bolje bi bilo: *vupav*, *vpiv*.“

Vodnik piše torej *l* samo z ozirom na etimologijo, in zato, ker nekateri izgovarjajo *l* in *ł*, ne pravi pa, da je končni *l* tudi izrekati kakor *l*; prava izreka mu je *le v* in za njo je pripravljen celo popustiti historični *l*, kakor opaza dobro Škrabec, ki po pravici misli, da Vodnik pri besedah, katere navaja g. *K.*, sploh še mislil ni na *l*.

Te nauke, katere skuša g. *K.* podpreti z brezvestno popačenimi citati, je že pred devetnajstimi leti širila

„Edinost“ z dne 25. maja 1881. l. v dopisu iz sežanskega okraja, v katerem poroča, da so primorski učitelji z $\frac{2}{3}$ sko večino sklenili, vpeljati v šole novo izrekanje. Tudi tam se skuša novi nauk podpreti z enako polomljenimi citati; prim. „Cvetje z vertov sv. Frančiška“ III. 5; v koliko je „lepi članek“ gospoda K. sicer predelan za „Slovenko“ po tem dopisu, ne morem povedati, ker nimam tiste „Edinosti“ pri roki.

Glejmo dalje, kako zna g. K. „prirejati“ citate. V dokazilo svoje trditve je porabil seveda tudi Dainka, ki je v predgovoru svoje slovnice izrečno povedal, katero narečje je pisal, ter omenil, da prišteva zapadne in južne štajerske Slovence k narečju koroško-kranjskemu. On piše na str. 5:

„L, l behält immer seinen Laut, z. B. *lén* der Lein, *salo* das Rindfett, *kol* der Pflock, wie im Deutschen: Last, Geld, Zahl; nur am Ende, vorzüglich bey den Zeitwörtern sprechen es einige gerne als *a*, andere als *o* aus, z. B. *reka* oder *reko* anstatt *rekel*.“

Ta citat je g. K., ker vendar deloma govori zoper njegov nauk, skrajšal tako-le:

„L, l behält immer seinen Laut wie im Deutschen, z. B. *len*, *salo*, *kol* — Last, Geld, Zahl.“

Kakor vidimo, je Dainko prvi, kateri uči izrekati *l*, kakor srednji ali nemški *l*. Toda narečje njegove slovnice ni narečje večine Slovencev, ampak prav majhne manjšine, narečje severnovzhodno-štajersko, kjer se je v majhnem delu poleg izreke *o* in *a* razvila tudi izreka *l*; na druge Slovence se celo ni hotel ozirati, ker bi bil sicer gotovo navel izreko *u*. Misliti si moramo tudi za njegovo narečje, da se je trdi *l* prav tako, kakor na zapadu razvil najprej v *u*, iz katerega se je šele pozneje razvil *o* in pač iz tega *a*. Podoben si moramo misliti razvoj v ogrski slovenščini (prekmurščini) in v hrvaščini ali srbščini, kjer se v starih listinah za *u* piše *v*: nie pošav = pošao, oni kaštev = kašteo, ako bi mogav = mogao, biše razaslav = razaslao, e poslav = poslao, dav sam = dao sam (prim. Jagić, Gramatika jezika hèrv. 73). Za razvoj iz *u*

govori pred vsem daljni razvoj sonantnega *l*-a (*l*), ki je v hrvaščini ali srbščini in v navedenih slovenskih narečjih prešel v *u* po stopinjah *u̇l*, *u̇l̇*, *uu̇*, *u*. Dainko piše: *žuti*, *dugi*, *spuniti*, *sunce* ... Isto nahajamo v prekmurščini: *vuna*, *sunce* ... Tako se piše tudi *puna* (naj radost naša bode puna, Küzm. 678), *spuniti* (733), toda poleg tega vedno *popolni* (624, 673, 681), *popolna* (685), *popolnoga* (629, 632), *popolnêša* (625), *popolnêši* (638), *popolnost* (628, 644), česar si ne vem razložiti. Za narečje severnovzhodnoštajersko imamo pa tudi dokaz za izreko *u* v Volkmerju. V njegovi knjižici „Pesme k-tem opravili te svete meše, s-toj pesmoj pred predgoj, iz nemškega na slovensko prestavlene za fare optuiske dehantie, V Graci 1783“ nahajam v svojem precej nepopolnem izvodu (manjka mu vsa druga polovica in tudi prve nekaj) poleg oblik z *o*: *hteo*, *seo*, *razlomo*, *razdelio*, *naklono*, *posvetio*, *bio*, *vüchio*, *dobio*, *prišo*, *odišo*, *vmrò*, *odpro*, *stvoror*, *meo*, *zeo*, *grato*, *ponižo*, *približo* ... tudi oblike na *u*: *dau*, *šau* (šel), *prestau*, *ustau* in to pri teh glagolih praviloma, v kolikor se smem zanašati na pomanjkljivi izvod; piše se tam tudi *dauč*, kar se pa govori tudi na desnem bregu Drave, v Medjimurju (*davko* Vestnik I. 110), v kajkavcih (*zdauča* v Nedeljancih pri Varaždinu, Vestnik II. 16); kajkavci sami poznajo še *gauženjak* 'obešenjak' poleg *galženjak* (v Koprivnici, Vestnik I. 36). Jaz mislim, da ne smemo iskati v tem vpliva zapadnega štajerskega narečja, ampak ostanek starejše izreke, v Volkmerju se namreč *u* ponavlja dosledno pri takih glagolih, ki imajo pred končnim *l*-om povdarjen *a*. Põznejše je Volkmer — ali pač bolje rečeno, prepisovavci njegovi — rabil večinoma *a* za končni *l* in včasih se že tudi pri njem nahaja razdeljen zadnji zlog na dva zloga vsled vokalizacije soglašniškega *a*: *pija* za *piā*, *peja* za *peā* (eno-zložno). Iz Žetincev pri Radgoni imam domačo molitvico, kjer se redno piše *bija* (bil), *stora* (storil), *priporoča* (priporočil), *štea* (hotel), *stana* (stanol), *pokaza* (pokazal), *živeja* (živel), toda *šau* (šel, poleg *najša*), *dau* (dal), torej isto, kakor v Volkmerjevih „Pesmah k-tem opravili

te svete meše“. Dainko, ki je bil prav tako doma blizu Radgone, vé sicer, da govoré v Slov. goricah *a* in *o*, slišal pa je tudi *l* in mu je hotel pomoči do samovlasti. Narečja Slov. goric, ki gotovo niso vsa enaka, so še premalo preiskana, da bi mogli očrtati, kod je *a*, kod *o* in kod *l* doma. Ta narečja imajo vsa to posebnost, da so omehčani *l* (*l'*) zamenila s srednjim: *kral*, *lūdi*, *mravla*, *postela*, *žela*, *reditel*, *vüčitel*, *rogel*... Ta okolnost in druge oblike, kjer je *l* pred samoglasniki, so bile povod, da se je tudi sicer začel širiti *l* za *u*, *o*, *a*, tako da imamo po nekaterih krajih severnovzhodne štajersčine namesto **ko*u ali **ko*o že *kol*, namesto **va*u že *val* itd. Toda ta štajersčina ni ostala na tej stopinji samo pri samostavnih in pridevnih, ampak je razširila to načelo tudi na moški spol participa. In to načelo je hotel Dainko in ga hočejo današnji elavci vpeljati tudi za knjižno slovenščino. Dainko pravi namreč na strani 25.:

„Wo das gemeine Volk anstatt *l* ein *o* oder *a* spricht, halte man sich nach der reinen Schriftsprache, welche nie anstatt *l* ein *o* oder *a* spricht noch schreibt.“

Kaj pa imenuje on čisti knjižni jezik? Svoje narečje, katero se samo ž njegovim pravilom, kakor smo pokazali, nikakor ne strinja. Ali pa smé on to narečje, v katerem je pred njim pisal edini Volkmer, imenovati knjižni jezik? Z isto pravico, kakor Dainko svoje narečje, bi smel izdajati za knjižno slovenščino pisatelj „Duhoune branue“ svojo koroščino, ker je pred njim v tem narečju tudi že nekaj izšlo. Toda kedo se temu ne bo protivil? Kadar bomo začeli pisati na podlagi vzhodne štajersčine, tedaj naj zahtevajo elavci izrekanje končnega *l*-a kakor srednjega! Po pravici pa se smé taka izreka zahtevati le tam, kjer so tudi zapadna štajerska, kranjska in primorska narečja zašla na isto pot, o čemer bomo še govorili. —

Tudi Metelka je hotel g. K. porabiti v dokaz, da je *l* na koncu in pred soglasniki izrekati kakor srednji *l*. Dotični citat na strani 7. Metelkove slovnice iz l. 1825. se glasi:

„Den Fremden, die unsere Sprache lernen, wäre zu rathen, dass sie die manchmal nur aus grammatikalischer Rücksicht geschriebenen *l* sammt dem davor stehenden Vocale immer rein aussprechen sollen, so werden ihnen alle obige die Aussprache des *l* betreffende Regeln entbehrlich, und sie haben dadurch nebst vielen andern Slaven auch einige Unterkrainger auf ihrer Seite, als die Bewohner um Johannisthal, St. Veit, Sittich etc., die das *l* in der Aussprache immer rein hören lassen.“

Iz tega je napravil g. K., izpustivši zlasti podčrtane besede, to-le:

„Es wäre zu rathen, dass man das geschriebene *l* mit dem davor stehenden Vocale immer rein aussprechen solle.“

Kar je nasvetoval Metelko tujcem, to je gospod K. ročno razširil na domačine, nevedé, da je Metelkova trditev o drugih Slovanih zvita iz trte, ker velika večina drugih Slovanov ne govori *l*, ampak *ł* ali njega reflekse (*w, v, o*), in kar je, kakor sem že omenil, pač trditi tudi o navedenih krajih, zlasti Št. Vidu pri Zatičini, kjer govoré *ł*. Da se *l* „in den meisten Gegenden Krains in einigen Fällen“ izreka kakor *v*, to uči Metelko na str. 5—6 prav obširno, naštevaje te primere v dveh skupinah, katerih prva obsega končni *l*, druga pa predsoglasniški *l*. Tam uči Metelko popolnoma to, kar Levec v Pravopisu, in razlaga že prehod *l-a* v *u* s sličnim pojavom v romanščini (*Aubin* in *Albinus*). Samo gledé množnega roditelja pristavlja na strani 7. opomnjo, zanimivo zategadelj, ker označuje srednji *l* z znamenjem za *l'* (*lj*):

„Im Genit. plur. der Neutra und Feminina am Ende spricht man meistens *l'* für *l*: *dél'* für *dél* von *délo* die Arbeit, *daril'* für *daril*, von *darílo* Geschenk, *kobíl'* für *kobil*, von *kobíla* die Stutte.“

Tujcem je dal Metelko zgoraj omenjeni svét ne zavoljo *l-a*, ampak zavoljo prememb, ki jih *ł* provzročuje v izrekanju samoglasnikov, stoječih pred njim; te premembe so namreč po naturi povdarka preveč različne in zato bi jih tujec, ki povdarka še ne pozná, ne mogel prav zadeti. Metelko je dal torej ta svet iz sile; ako bi bil sam učil svoje učence tako, bi jim ne bil podal nad eno stran dolgega pravila za branje na str. 6. in nasl. —

Kaj naj pomenja citat, vzet ne vem iz katerega spisa U. Jarnika:

„Čisti *l* sem slišal na koroško-štajerski meji. Baje se je uho sosedov Nemcev in Italijanov ustrašilo čistega *l*, odtod morda pregovor: ‚Zabavljica je premenila *l* v *v*.“

mi je nedoumno: najbrž je g. K. tudi ta citat pokvaril in polomil tako, ni več ničemur podoben. „Uho sosedov Nemcev in Italijanov“ naj se je vstrašilo čistega *l*-a, katerega je vendar vedno in povsod slišalo doma!! —

Kakor Kopitarjevo mnenje, tako je pre naredil g. K. tudi mnenje Štajerca A. Murka in mu podteknil stvari, katerih Murko ne uči nikjer. Podvrgel mu je te-le besede:

„Es giebt ein reines *l* und ein moullirtes *l* = *lj*. Um uns jenen Slaven, welche das *l* aussprechen, zu nähern und uns und ihnen gegenseitig das Studium der Grammatik zu erleichtern, weichen wir hier ab vom Gesetze: Schreibe, wie du sprichst und sagen: ‚Spreche, wie du schreibst!‘“

Murko uči v drugi izdaji slovnice, na katero se g. K. naslanja, izrekanje glasu *l* na str. 6—8, in sicer pravi prav, da je *l* „čist“ samo pred samoglasniki. Vendar čisti *l* „wird zwar geschrieben, aber wie *u* gesprochen“ 1. na koncu besed, zlasti participov prošlega časa na *l*, in v nekaterih drugih besedah a) („*al* wie *av*, sprich *au*: *βim dau*, *βpau*, *piβau*; b) *el*, *il*, wie *uv*, sprich *u*: *βim tèrpu*, *wléku*, *widu*; c) *él*, *íl* wie *év* and *ív*, sprich *éu*, *iu*: *βim iméu*, *wféu*, *dobíu*“); 2. pred polglasniki: „*bolha*, *dolbsti* . . ., welche *bouha*, *doubsti* gesprochen werden.“ V opomnji omenja potem podrobnosti o izrekanju končnega *al*: „lautet in Krain, Kärnten und in den meisten Gegenden der Steiermark wie *ov*, sprich *ou*; ausgenommen die Einsylbigen und ihre Composita, in welchen es überall *av*, sprich *au* gesprochen wird.“ Potem piše dalje:

„Die Slowenen in Ungarn und ihre nächsten steierischen Nachbarn, auch einige Gegenden in Illyrien sprechen das reine *l* als männliche Flexionsendung in den angeführten Participien und als Endbuchstaben in allen andern Wörtern wie *o*: also das *-al* wie *ao*; das tonlose *-el* und *-il*, wie *eo* und *io*, durch Zusammenziehung gewöhnlich wie ein blosses *o*; das gedehnte *-el* und *-il* wie *eo*

und *io*. Es hat diese Aussprache die Analogie vieler Slawen, namentlich der Dalmatiner und Serben, für sich, welche *dao*, *spao*, *détao*, *terpo*, *vléko*, *vidio* oder *vido*, *mislio* oder *mislo*, *imeo*, *vzeo*, *dobio*, *pepeo*, *jio* etc. nicht nur sprechen, sondern auch schreiben. Wir Slowenen weichen aber in diesem Falle von dem uns übrigens heiligen Grundsatz: Schreibe, wie du sprichst¹⁾, ab: weil in der weiblichen Participialendung, z. B. *sim dala*, *spala*, *terpéla* etc. ich (Weib) habe gegeben, geschlafen, gelitten, das reine *l* wieder hervortritt, und auch als Endbuchstabe in allen übrigen Wörtern, wie z. B. in *détal*, *prijátel*, *gnil*, *vesél* etc. in mehreren Gegenden von Steiermark gesprochen wird; vorzüglich aber, um uns jenen Slawen, welche das reine *l* sprechen, zu nähern, und uns und ihnen gegenseitig das Studium der Grammatik zu erleichtern.“

Tako piše Murko in nič drugače. On nikjer ne govori, da moramo tudi končni in soglasniški *l* izrekati kakor srednji *l*, on je samo kakor njegov vzor Kopitar dovolil koncesijo, da smemo za končni in predsoglasniški *l* pisati *l*. Da pravi kje Murko: „(wir) sagen: Spreche²⁾, wie du schreibst“, to si je izmislil g. K. in z mirno, pa kosmato vestjo podteknil Murku, ki ga hočejo nekateri zaradi par novih štajerskih oblik povzdigniti v očeta nove naše slovnice. Dasi Štajerec iz krajev, kjer govore dainščino, je vendar bistrourmno spoznal, da se knjižna slovenščina ne dá preliti v nov kalup, in je zato pametno ostal pri stari izreki. Z gospodom K. bi lahko torej vskliknil tudi jaz: „Dobro ste jo pogodili, dragi Murko, in le kak jekleni (?) §. 14. bi nam to lepo navado mogel ugonobiti!“ —

Smelo in predrzno piše g. K., zazibavši svojo literarno vest v trdno spanje, dalje:

„Kratko a jedrnato se je odrezal France Malavašič, rodом Slovenec iz Kranjske, v svoji slovnici leta 1849. na strani 4. ‚Svoj pravi glas obdrži *l* na konci.‘ Tako je in tako bodi!“

Tako ni pisal Malavašič kratko nikar, ampak tako si je stvar g. K. samo — izmislil, da je neveščim ljudem nametal v oči še več peska. Malavašič je pisal mariveč

1) Glej zgoraj str. 57. skoraj iste besede Kopitarjeve.

2) Krasna nemščina! Murko bi gotovo ne bil take zblodil!

ravno nasprotno. V svoji knjigi „Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi. Po najboljših dosadanjih slovnicaх zdélana. V Ljublj. 1849.“ uči namreč na str. 3. in 4.:

Soglasnica *l* se izreče večkrat kot *v*, in sicer:

1. Na koncu mnogih imén in prilogov in posebno na koncu storivniga deležja pretekliga časa v možkim spolu.

a) *ál* se izgovarja 1. kakor *áv*, kadar je potegnjeno; pr. *kál*, *pišál*, *kovál*, *brál*; beri *káv*, *pišáv* i. t. d. 2. če je brezglasno in oestro, kakor kratko *ov*; n. pr. *prédal*, *délal*, *skákal* beri *prédov*, *délov* i. t. d.

b) *él* kakor *év*, pr. *bél*, *začél*, *plevéł*, beri *bév*, *začév* i. t. d.

c) *el* izgovarjajo nekateri kakor *ev*, drugi kakor *u*, pr. *vrél*, *tépel*, *žêlel*, beri *vrèv* ali *vru*, *tépu*, *žêlu* i. t. d.

d) polglasni *el* kakor *u*, pr. *prijatel*, *kôzel*, *orel* beri *prijatu*, *kozu*, *oru* i. t. d.

e) potegnjeni zlog *il* kakor *iv*, pr. *gníl* beri *gnív*, *píl* beri *pív* i. t. d.

f) brezglasni zlog *il* kakor *uv* ali *u* pr. *vidil*, *snúbil*, *govóril* beri: *vidu*, *snúbu*, *govóru* i. t. d.

g) *ol*, *ól*, *ul* kakor *ov*, *óv*, *uv* pr. *vol*, *stól*, *čul*, beri: *vov*, *stóv*, *čuv* i. t. d.

Ravno tako se glasi *l* v srédi beséd pred soglasniki kakor *v*, pr. *molčati*, *volk*, *polh*, *jelša*, n. pr. *movčati*, *vovk*, *jevša* i. t. d.

Svoj pravi glas obderži *l* večdél tudi na koncu imén ženskiga in srédnjiga spola v rodivnim sklonu višebroja pr. *del*, *daril*, *kobil* i. t. d. namest *dév*, *darív*, *kobiv* i. t. d.

Topljeni *lj* in *nj* se navadno izgovarja kakor samo *l* in *n*, n. p. *kralj*, *ljubim*, *vesêlje*."

Kaj naj rečemo o človeku, kateri je svoje brave vedoma tako ociganil, kakor gospod *K.* s tem citatom „Slovenko“? Da je tako ravnanje naravnost nepošteno, mora priznati vsakdo, tudi najhujši zagovornik elanja. Grdó je, prekaniti žensko v življenju, ne manj grdó in nepošteno pa je, nalagati se ji v slovstvu in javno tako, kakor je storil g. *K.* On si je pač mislil stvar malo bolj nedolžno, češ, gospodične in gospe pri „Slovenki“ so imele v roki kvečemu kako Janežičevo slovnico, v obliki „lepega članka“ jim torej lehkó natvezem nekaj izrodkov svoje fantazije, s katerimi jih vtrdim v prepričanosti, da je samo elanje edino slovensko; ker je „Slovenka“ „sovražnica preobilnim (!) philologom“ in sprejemlje samo „lepe članke“,

ne pade tudi nikomur v glavo, da si spis natančneje ogleda, in ženstvo je — pridobljeno: „Vesêli zmage se junaške!“ 1) —

Dalje navaja gospod *K.* med priporočevavci elanja *M. Cigaleta*. V „Glasniku“ 1863. l. na str. 90 in 91. je govoril namreč ta o takrat vpeljanih novih oblikah *bralec*, *volilec*, ter zahteval dokončno vstanovitev pisave *bralec* ali *bravec*. Gospod *K.* ga citira tako-le:

„Kaka zmešnjava utegne nastati, če se ne ustanovi gotovo pravilo za pisavo besed s črko *l*. Pisati in govoriti zdaj *l* zdaj *v* nikakor ne kaže.“

V resnici pa je *Cigale* pisal tako:

„Kaka zmešnjava utegne nastati, če se ne ustanovi gotovo pravilo za pisavo tacih besedí! Pisati zdaj *l* zdaj *v*, to nikamor prav ne kaže. Ostanimo torej raji pri starem!“

Cigale se je torej leta 1863. „krepko oglasil“ zoper nauk gospoda *K.* in dal svoji prepričanosti duška z besedami „Ostanimo torej raji pri starem“, katere je g. *K.* „Slovenki“ previdno zamolčal. Sicer se pak vse tam sproženo vprašanje ne tiče izrekanja *l*-a, ampak vprašanja „bravec — bralec“.

Kako more g. *K.* iz Janežičevih besed, izrečenih v opazki v Slov. slovnice 3. natisku (1864) na str. 118. pri končnici *elj*, „ta lepoglasna končnica, ki je med prostim slovenskim ljudstvom močno opešala, vendar v pisavi spet čedalje večo veljavo zadobiva“, sklepati, da Janežič priporoča s tem elanje, je meni nerazumno. Storil je pač to zato, ker Janežič z nekimi izjemami izrečno prepoveduje elanje na str. 13., kar se seveda slabo strinja z naukom gospoda *K.* Tudi citat iz pete izdaje Janežičeve slovnice, katere nimam pri roki, se mi zdi polomljen. Iz Janežičevih besed „Prosto ljudstvo *l* v breznáglasnih in predtegnjenih zlogih s predstoječim samoglasnikom vred sploh kakor *ov* ali *u* izrekuje, česar pa pravilni izreki ne kaže posnemati, n. pr. *delal* = *delov*; *terpèl* = *terpov*, *terpu*; *ljubil* = *ljubov*, *ljubu*“ (3. izd. str. 13.) se ne dá sklepati, da

1) Iz pesmi „Žensko orožje“ v Stritarjevem „Zvonu“ I. 87, ki je, kakor druga na isti strani („Solze“) pač Levstikova („Kosan“); vzprejeti pa nista v Levstikove spise.

je Janežič priporočal izrekanje čistega *l-a*, ampak zahteval je samo čisto izrekanje pred njim stoječega samoglasnika, kar je razvidno iz točke *b*) istega paragrafa, kjer pravi, da je *igràl* = *igràv*, *délal* = *délav*, *jél* = *jév*, *terpèl* = *terpèv*, *mil* = *miv*, *ljubil* = *ljubiv*. Drugi citat gospoda *K.* iz pete izdaje se mi zdi zveržen iz 2. odstavka točke *a*) v paragrafu 20. in iz zgoraj podane opomnje pri točki *b*) („Prosto ljudstvo“ itd.). Da bi bili novi izdajavci Janežičeve slovnice tako pleteničili, kakor veriži v svojem citatu gospod *K.*, pač ni verojetno.

Da je „nemilo slišati napačno izrekanje“, kakor pravi Starè v „Priročni knjigi za glediške diletante“, to verujem tudi jaz, g. *K.*, samo da je napačno izrekanje meni elanje!

Naposled je navèl gospod *K.* za svoj nauk še nekaj modernejših filologov. Od teh odpade Šuman, ker ni on v nobeni svojih slovníc postavil nauka, da je končni in predsoglasniški *l* izgovarjati kakor srednji *l*; on je samo konstatiral, kako Slovenci izgovarjajo *l̃*, in ni priporočal ne te ne druge izreke. Kajpada je gospod *K.* tudi citate iz njega „priredil“, kakor se mu je zdelo potrebno.

Ostaneta pa gospodu *K.* — dva, Marn in Sket. Prvi se je izrekel za „čisto“ izrekanje s o g l a s n i k o v v kritiki Levstikove slovnice v Jezičnika IV. letniku, str. 22., toda tako, da se ne vé, ali splošno tudi glede končnega ali predsoglasniškega *l-a*, ali pa samo pred obrazili *ec*, *en*, *nik*, *nica*, drugi pa v šesti izdaji slovnice Janežičeve (§. 12. *b*), sprva še nedoločno, določno pa v odgovoru na Lendovškovo kritiko v Ljublj. Zvonu leta 1890. str. 59. V slovnici slovenskega knjižnega jezika, slonečega na dolenjščini in notranjščini, je torej izreka končnega in predsoglasniškega *l-a* kot srednjega *l-a* stara celih — deset let! In to imenujejo nekateri — posestni stan *l-a*! Gibanje za vpeljavo take izreke je res da nekoliko starejše. Severno-vzhodnim omikanim našim Štajercem se je zdela kranjska izreka neprijetna, ker jim ni bilo dano, da bi se je bili privadili v šolah; ko so videli, da se nekod tudi pri drugih Slovanih (Čehih) izgovarja *l* zdaj čisto, so zahtevali tako

izreko kot splošno, ker bi bila kolikor toliko opravičena vsaj po njih domačem narečju. Občevanje s takimi rojaki in morda tudi s Čehi je zanesla klico take izreke tudi med zapadno slovensko mladino, ki se je šolala na vseučiliščih, po téh pa je prišla ta moderna izreka v domovino. Neenakost v izreki *l-a* po raznih krajih je že l. 1861. spodbudila Slovence, da so začeli premišljevati, kako bi se dala vpeljati edinost. V Novicah se je pisalo „o slovenskem govornem (parlamentarnem) jeziku“. Prvi, ki se je oglasil, je nastavil pravilo „govori, kakor pišeš — brez izjemkov“ (Novice 1861, 198 ns.). Toda kmalu mu je že na str. 216 odgovoril J. G., da je pravilo nevместno in da je treba tudi nam pravil o izreki, kakor jih imajo drugi narodi, posebno romanski. Ker je prvi nasvetovavec predlagal izreko *prišel* (izgovorjeno „čisto“), je potem objavil l. 1862. na str. 131. ns. „Novic“ L. Svetec (Podgorski) odgovor, v katerem zahteva eno izjemo, namreč gledé *l-a*, in to izreko *v*. Pozneje je pisal o tem še Škrabec v spisu „O glasu in naglasu našega knjižnega jezika“ in še pozneje v „Cvetju“ I. 9, 11, III. 5 — 6 itd.; dalje v „Dom in Svetu“ (I. [1888] str. 10—12, 25—27, 41—43). V. S. v spisu „Izgovarjanje končnice opisovalnega deležnika“ (poteguje se za „čisto“ izreko) in Fr. Lekše v spisu „Recimo katero o našem pravorečju!“ (ibid. 75—76, 125—126, 137—139, 152—154. 169—171), v katerem zahteva zgodovinsko izreko *u*. V srednjih šolah se je šele zadnjih trideset let začela širiti izreka „čistega“ *l-a* zlasti po profesorjih slovenščine, ki so rojeni med Muro in Dravo in katerih je razmeroma največ; toda da je ta že prodrla povsod, kakor trdé nje zagovorniki, je neresnica; to je le njih — želja! Zato je tudi smešno, govoriti tukaj „o posestnem stanju olikanega jezika“, ki je vendar tudi po izpovedbi g. Ilešiča „še nekako v teoriji“ (str. 7.), in imenovati staro izreko „novotarijo“. Naglost g. Ilešiča je namreč poleg mnogih drugih priimkov nadela zgodovinsko vtrjeni izreki, katere so se posluževali naši najboljši pisatelji Vodnik, Ravnikar, Kopitar, Prešeren, Jurčič, Erjavec in mnogi drugi, tudi priimek „novotarija“. „Novotarija“ je vendar le to, kar je šele od včeraj, kar se

še le skuša vpeljati, in ne to, kar krepko živi v narodu že stoletja! Tudi najboljša slovenska prozajika Levstik in Stritar, ki jima moramo pripisovati za lepoglasje pač toliko čuta, kakor Perušku in Ilešiču ali vrednici „Slovenke“ — ali morda ne? — sta se izrekla za staro izreko. Za Levstika nam spričuje to njegov nauk v slovenski slovnici na str. 2.; Stritar pa se je stare izreke vedno držal v vseh svojih predavanjih na Dunaju, ki so pač tudi bila „javna“ vsaj za dunajske Slovence. Ta njegov nazor pa je lahko spoznati tudi iz neke njegove opomnje v dunajskem Zvonu (II. [1876] 272), kjer graja rimo *val* — *obal* („Potoček je mim' tekkel, * V njegov sem gledal vál, * Kako, kako je hitel * Do morskih tja obál“) in piše: „Do morskih tjà obal: Ta verz nam tudi ni prav po volji; ne tolikanj zaradi malo potrebne besedice 'tjà', ki ni ravno prazno mašilo, kakor se nam zdi v III. 1 'In tja v nebo sem gledal'; takih mašil se je ogibati kolikor mogoče, dasi se tako pogosto nahajajo. Toda beseda 'obal'! *Val* — *obál* — izmed sto bralcev jih bode bralo devetindevetdeset: 'vau' in potem 'obau'? ali takó se ne smé brati ta beseda, ker je gen. plur., a kje je potem rima?“ Seveda bodo nasprotniki rekli: „To je pisal Stritar že pred 24 leti, ko smo mi morda komaj raztrgali prve hlače — in kaj je nam Stritar? Saj ga je nedavno najnovejši slovstveni zgodovinar slovenski v listu „Süden“ nevsmiljeno in resolutno vrgel med staro šaro! Slovensko slovstvo se je začelo pravzaprav šele po našem rojstvu: Kar je spisanega prej, je v jezikovnem in slovstvenem oziru — pena! Naš knjižni jezik je že izdavana zasnovan na *l-u*, ker so že petnajst let (!!) poprej prvič zahtevali tako izrekanje!“ Res, čudna starodavnost!

Zagovorniki elanja se sklicujejo na „posestno stanje“ *l-a* v šoli, v kateri so oni s svojim slabim vzgledom prebrnili domačo govorico večine učencev, in vpijejo: „Glavna reč je pri knjižnem jeziku edinost; njej se mora umikati vsa znanstvenost“ (Seveda bralec 6)! Tega pa ne pomislijo, da so oni tisti, ki so zmotili edinost, ker oni uvajajo v knjižni jezik stvari, katerih ne pozna nje-

gova zgodovina. V tem se mi zdé podobni tatu, ki se preganjan vrže med množico in vpije na vse grlo 'primite ga, primite ga', da odvrne sum od sebe. Da imajo zagovorniki elanja med šolarji in šolaricami vspeh, kedo se bo temu čudil, ki ve, kako je naš narod vnet za vse, kar je tujega, nenavadnega, zlasti če prihaja to iz ust učiteljevih. Tuje se zdi Slovencu lepo že zato, ker je tuje, in človeška natura je že taka, da nitimur in vetitum cupimusque semper negata. Ta razvada elanja, katero je po Goriškem zasejal rajni dr. Lavrič, ki je podučeval srednješolsko mladino v deklamiranju in v igranju na odru, je tam že l. 1873. neprijetno dirnila J. Baudouina de Courtenay, ki je v „Nekterih opazkah ruskega profesorja“ na str. 36. pisal o nji in nekih drugih naših napakah tako-le:

„Ta prikazen, da se Slovenci tako radi poslužujejo drugih jezikov, dokazuje mej drugim to, da, kakor potomki sužnjev, niso se še mogli odvaditi robote in hlapčevanja tujcem. — Saj celó nekteri vneti Slovanje mej Slovenci sramujejo se svojega domačega slovenskega jezika, čislajo ga za ‚gmajn špraho‘, ter, če le znajo en malo na primer, po hrvatsko, rabijo v razgovoru hrvatski jezik. Če ga pa znajo premalo zato, da bi ga mogli svobodno rabiti, vsaj mešajo v svojo slovenščino mnoge hrvatske in druge slovanske besede, izraze in forme. Drugi pa, če ne delajo nè enega nè družega, vsaj predelavajo po svoje slovenski jezik, ter si sestavljajo svoj čisto osebni jezik. To se poteguje mej drugim na te gospode, ki govorijo preveč ‚pravilno‘, izrekajo vse, ‚kakor je napisano‘, na primer *l* na koncu besedij (*rekel, delal, kozel* i. t. p.), na mesti česar navadna slovenščina ima *u* (*reku, delau, kozeu* i. t. p.).“

Elanje je torej po Baudouinu zaničevanje slovenščine, znak servilnosti. Kedor ela, fisti se sramuje domače izreke, katere ga je naučila mati, sramuje se svojega jezika in se potemtakem zaničuje sam. Kako je o takem pel Koseski, vé vsakedo.

Elanje, moderna prikazen v našem knjižnem jeziku, ki nima še niti 40 let, torej nikakor ne more veljati za

produkt zgodovinskega razvoja, kakor $\underline{u}$. Prineseno je v knjižno slovenščino iz vzhodne štajerske slovenščine. Z isto pravico, s katero zahteva Štajerec Ilešič izreko „čistega“ l -a, bi smel jaz Kraševce zahtevati od vseh Slovencev izreko $\acute{c}$: *slepič, Číci, blečíci!* Kedo se mi ne bo smijal? Celo tisti, ki vé, da smo sprva vsi Slovenci in Hrvati ali Srbi govorili tako in da smo $\acute{c}$ (iz *tj*) zamenili za $\check{c}$ šele ščasoma.

Kakor z zgodovinskega stališča, je elanje neopravičeno tudi gledé na število duš, ki je rabijo ali ga ne rabijo. Kje ela naš narod? Pred vsem elajo kajkavci, kateri pa nočejo več biti prištevani k Slovincem in se rajši učé v šolah okati po hrvaški ali srbski; ela se v majhnem, dosedaj še ne natančno določenem delu med Muro in Dravo (ali bolje nad Bočem), kjer se pa poleg l -a govori tudi $\underline{a}$, $\underline{o}$; dalje nahajamo l v Belih Kranjcih, kjer se govori poleg l -a tudi $\underline{u}$ in $\acute{x}$, in pa večinoma v Reziji. Koliko je torej približno teh Slovencev? Tako govorečih Rezijanov je okoli 3.000, Belih Kranjcev 15.000 in vzhodno-štajerskih Slovencev 134.000 (katero število pa je gledé elanja gotovo previsoko), vseh vkupe torej 152.000 duš. Tem nasproti stoji 1,148.000 duš, ki imajo izgovor $\underline{u}$ ali w ali o ali a . Kake posebne vrline krasijo prve Slovence, da bi smeli v izreki l -a zapovedovati skoraj devetkrat večji masi? Edina je morda ta, da se med seboj tako ne derejo in kavsajo, kakor ostali milijon, druge pač ni nobene.

„Posestno stanje“, osnovano na zgodovini našega knjižnega jezika, in pa pretežna večina slovenskega naroda se torej vpira elanju in zahteva odločno, da je končni in predsoglasniški l izrekati prav kakor $\underline{u}$ (w , v), ker le to je res prava narodna izreka. Odločilna faktorja govorita torej zoper elanje in ga nikakor ne dopuščata. Zagovorniki zadnjega navajajo za vtrdbo svoje teorije še nekaj drugih razlogov, katere si hočemo prav tako ogle dati, kakor smo si ogledali odločilna faktorja, dasi je za nas ž njima to vprašanje že rešeno.

Pred vsem se sklicujejo zagovorniki elanja na lepo-glasje, češ, *l* izrekati kakor *u*, *w* je 'neblagoglasno', 'go-renjsko rovtarsko', 'rustikalno', taka izreka je 'pasje la-janje', 'žabje kvakanje' itd.

Da bi bil glas *u* (*w*, *v*) na koncu besed in pred samoglasniki neblagoglasen, to je samo vmišljen razlog. Znano je, da se tam, kjer se *l* izreka ko *u*, glasi tako na enakem mestu tudi *v*. Če je torej elavcū *braw* (*brav*), *delaw* (*delav*), *mowčim* (*movčim*), *vowk* (*vovk*) itd. res neblagoglasno, mu mora biti isti glas na enakem mestu neblagoglasen tudi v besedah kakor: *kráw* (*krav* množ. rodilnik), *držáw* (*držáv* g. pl.), *gospódow* (*gospodov*), *duhownik* (*duhovnik*), *pozawčín* (*pozavčín*), *jawnost* (*javnost*) itd. Komur se ta zadnja izreka ne zdi neblago-glasna, tisti mora, če logično misli, tudi o prvi trditi, da ni neblagoglasna. Zakaj neki bi bil isti glas v enaki zvezi sedaj 'blagoglasen', sedaj 'neblagoglasen'? Ako predlagajo elavci v prvem oziru izreko čistega *l* zavoljo blagoglas-nosti, terja od njih doslednost, da bi se zavoljo 'blago-glasnosti' moralo tudi tukaj govoriti (in pisati) *král*, *držál*, *gospodol*, *duholnik*, *pozalčín*, *jálnost* itd. Komur je prvo rustikalno in rovtarsko, temu mora biti rustikalno in rovtarsko tudi zadnje, saj je glas obakrat, ne gledé na etimologičen izvir, v narodnem govoru vendar isti! — Dalje, če je neblagoglasen naš *braw*, *delaw*, *vowk* itd., zakaj ni istim elavcem neblagoglasen hrvaški ali srbski *brao*, *delao*, *vuk*? Zakaj niso Srbi ali Hrvatje imeli toliko soli v glavi, da so zavoljo prelepe blagoglasnosti zavrgli svoj *o*, *u* in ga spremenili v preblagoglasni *l*, *ol*? So-li njih ušesa tako kosmata, da ne morejo občutiti take blagoglasnosti, ko vendar vsi štejejo njih jezik za naj-blagoglasnejši v slovanskih jezikih? Zakaj g. I. Milčetić, ki tako krepko pritrjuje Perušku, svojim rojakom ne svetuje, naj zavoljo blagoglasnosti začnó vendar enkrat po kajkavsko in čakavsko govoriti *bral*, *delal* in naj vpeljejo celo novo izreko *volk*? Le naj poskusi, bomo videli, kaj doseže! — Zakaj ni Malorusom neblagoglasen njih *v*, zakaj ne Velikorusom in Poljakom njih *ł*, ki je

vendar našemu *u* (*w*, *v*) tako blizu, da ga mnogo milijonov izgovarja naravnost tako kakor mi? Zagovorniki elanja naj tem Slovanom dadé svét: „Zavoljo blagoglasnosti opustite vendar svoj *w*, *v*, *ł*!“ Ti Slovani jim porekó: „Ali se Vam v glavi meša, da nas učite izgovarjati slovanščino, kakor jo izgovarja — tujec? — Če bi torej drugi Slovani ne dopustili, da se dela ž njih jezikom tako, kakor neka sicer koristna žival z mehom, zakaj naj bi naenkrat mi morali to dopustiti zavoljo — domišljane blagoglasnosti?

Izreka *u*, *w*, *v* se imenuje dalje *gorenjska kmetavščina*. Kako napačno je tako nazivalo, ve vsak, kedor je le povrhu preštudiral slovenska narečja, v kolikor so nam znana do sedaj. Tako vendar ne govoré samo ‘gorenjski kmetavsi’, ampak tudi Benečani (razun peščice Rezijanov), vsi primorski Slovenci, vsi Kranjci (tudi Notranjci in Dolenjci do malih izjem), velika večina Štajercev in vsi Korošci. Kako se more taka izreka imenovati gorenjska, ko je vendar lastna ogromni večini tudi negorenjskega naroda? Kakor ta trditev, je napačno tudi večkrat se ponavljajoče zatrjevanje v Peruškovi brošuri, da je naš jezik osnovan na gorenjščini (28. str. itd.); vkljub mogočnemu vplivu Gorenjcev Vodnika, Kopitarja, Ravnikarja in Prešerna je in ostane naš knjižni jezik še vedno osnovan na dolenjščini in notranjščini, kar drugači tudi mogoče ni brez radikalnih prememb, katere pa ga, če se uvedó, spravijo najbrž tudi ob samostalno — življenje! Zato, ker je Levec Gorenjec, ne moremo še šteti za ‘gorenjsko’ izreke, katero predpisuje v pravopisu. Kajpada ni mogel te neopravičene graje opustiti tudi Milčetić, ki je slepo prepisoval Peruška: „opet se on postavlja na čisto slovensko stanovište, prihvaja jući ‘gorenjštinu’ (jedno kranjsko narečje) kao književni jezik sa svjema konsekvencijama (!!), t. j. on hoće da se uvede u život i izgovor toga narečja“. Kedor tako piše, tisti ali ni bral „Pravopisa“, ali ne pozna kar nič zgodovine našega knjižnega jezika, ali pa ni nikedar slišal gorenjščine: ‘quartum’ non datur! Ta opomnja velja seveda tudi pisatelju „lepega članka“, g. K.

Izreka *u w* se imenuje dalje 'rovtarska', 'rustikalna', 'gorjanska'; govore jo 'gorenjski kmetavsi, rovtarji, gorjani'! Od koga neki pa smo se dosedaj učili slovenščine, ako ne od korenine našega naroda, od kmeta? Smo se je li učili od meščanov, ki jih nismo imeli ali ki so jo sami le slabo govorili, ali pa od naše inteligencije, ki se je do najnovejše dôbe slovenščine sramovala in jo sama govorila le v sili in tudi to 'po domače'? Tako psujejo elavci (štejejo se sami za nekaj višega, odličnejšega) našega kmeta, od katerega vendar imamo svojo narodnost in svoj jezik, to, kar nas loči od sosedov in bi nam moralo biti sveto! Delajo li tako tudi Hrvati ali Srbi ali drugi Slovani? Je-li prvim izreka *brao, delao* tudi rovtarska, rustikalna, gorjanska? Zmerjajo li oni svoj narod, ki sam hrani pravi zaklad jezika, s 'kmetavsi, rovtarji, gorjani'? Ne, drugod tega ne delajo, to je le zopet najdba in zasluga naših elavcev, ki se sramujejo svojih očetov kmetov. Če je bil naš narod dosedaj rustikalen, kmetiški, tedaj je le dosledno, da je taka tudi njegova in naša, ki smo njegovi sinovi, izreka. Če pa kmeta odtrgate od grude, bojim se, da v današnji dobi le prehitro ne umre za nas in slovanstvo; edina gruda ga še priklepa na svoj jezik, svobodno preseljevanje pa, katero ga le prelehkó zanese med tujce, mu odpira le pot v narodno smrt! In govor, ki ga govori naš kmet, se drzne imenovati Perušek 'pasje lajanje' in 'žabje kva-kanje'! Res, lepi priimki, ki se jih morda poprimejo naši sovražniki, da nas bodo sramotili in blatili, češ, sami so svoj govor imenovali tako! Tako nepremišljeno pisarjenje moramo odločno zavrniti, ker takega zmerjanja ne zasluži nobeno naše narečje, tudi gorenjsko ne. Gorenjci pa naj se za lepi poklon primerno zahvalijo tenkočutnemu kritiku z njegovo 'blagoglasnostjo', katera mu vendar, kakor smo videli, nikakor ne podpira zahtevanega elanja.

Zagovorniki izreke 'čistega' *l*-a se sklicujejo dalje na to, da nas bodo drugi Slovani lože umeli, če govorimo na koncu besed in pred samoglasniki *l* 'čisto'. Tako piše Milčetić (o. c. 471): „Ako hoće Hrvat ili Srbin štokavac

da uzrazumije Slovenca, treba da ovaj prihvati izgovor onakav, kako ga predlaže prof. Perušek . . . Ako dakle Slovenci zabace ovaki neblagoglasni izgovor (t. j. *u*, *w*), izići će njihov jezik ljepši i bliži hrvatskomu.“ „Slovenka“ piše, kakor poroča v svojem „lepem članku“ gospod K., da bi se z „izreko *u* oddaljili od bratskega jezika hrvatskega“. Hrvaški ali srbski *o* je nastal iz *o* in ta iz *u*, kakor smo že omenili; kako more torej kedo trditi, da je srednji *l* bliži glasu *o*, kakor glasu *u*, iz katerega se je *o* razvil, to je meni nedoumno, ker iz *l*-a nimamo ni *u* ni *o*, ampak samo iz *l*-a. Kako bo potem Hrvat ali Srb štokavec lože razumel človeka, ki govori *braI*, kakor tistega, ki govori *brau*, torej skoraj enako kakor on sam 'brao', to je meni — skrivnost! Jaz mislim mariveč, da tisti, ki je prej sam govoril *brau*, pozneje pa se v izrekanju navadil bolj zanemarjati štiskanje usten, bo vendar prej razumel to, kar je njegovemu izgovoru podobno in skoraj enako, kakor to, kar je popolnoma neenako. Srbu ali Hrvat štokavcu bo torej naš *brau* razumnejši, ker sam izreka *brao*. Čakavec Milčetič kajpada lože razume elavca, ker je elal od mladih let in se je okanja navadil šele v šolah. Tudi „Slovenka“ je najbrž slišala le istrskega ali dalmatinskega čakavca, sicer bi ne mogla kaj takega trditi. Da kajkavci in čakavci pač lože razumejo elavce, priznam rad; tudi o večini današnjih Čehov se dá to trditi. Toda o štokavcih to ne veljá in ne bo veljalo nikedar, dokler se ne dokaže, da je štokavski *o* (iz *o*) bliži srednjemu *l*-u, kakor slovenskemu *u* (*w*, *v*)! In kar ne veljá o štokavcih, ne veljá li to o polovici Bolgarov, ne veljá li o Rusih, Poljaki in lužiških Srbih, ki izgovarjajo ali *l* ali pa *w*, *v*, prav kakor mi? Da *l* ne stoji bliže glasu *l* kakor glasu *u*, kakor mislijo naši elavci, za to imamo dovolj dokazov v raznih ruskih in poljskih slovnica. Škrabec jih je v „Cvetja z vertov sv. Franciška“ XVIII. letniku, 1. zv. nekaj naštel; dali bi se znatno pomnožiti, jaz hočem postaviti sem le eno tako spričevalo, ker je ravno za nas posebno podučno. Iván F. Hořovákij piše v knjigi „Russkaja kniga dlja

čtenija. Russisches Lesebuch, Wien 1860“ v predgovoru na str. VII. tako:

„Die Aussprache dieses harten *ł* ist ohnehin so schwierig, dass sie nur von Jugend auf angewöhnt werden kann. Ja selbst unter russischen und polnischen Kindern sind die Wenigsten, die es frischweg erlernen; die meisten müssen gewisse Phasen durchgehen, wobei dieses *ł* wie *u* oder *v* lautet. Beim geringsten Fehler des Sprachorgans oder Vernachlässigung klebt lebenslänglich statt *ł* dieses *u* oder *v* an; ja der ganze masurisch-polnische Stamm in Westgalizien spricht immer, selbst zwischen Vokalen *u* statt *ł* aus¹⁾, während der kleinrussische und südslavische Stamm dasselbe, jedoch nur im Auslaute einiger Formen thut oder wenigstens andeutet. Es mögen demnach erwachsene Deutsche, Böhmen und Südslaven sich nicht die Mühe geben, diesen Laut rein auszusprechen; die Mühe wäre vergeblich; denn wenn es ihnen auch hie und da gelänge, annäherungsweise das *ł* auszusprechen, so laufen sie Gefahr, das *ł* und *l* beständig und unbewusst zu verwechseln, und durch den sich gewöhnlich hinzugesellenden Eigendünkel, dass man sie richtig ausspricht, sich lächerlich zu machen. Der einzige Rath, den wir geben können, ist, es den russischen und polnischen Kindern nachzumachen und das harte *ł* stets wie *u* oder *v* auszusprechen; dadurch kommen sie dem wahren Laute am nächsten und natürlichsten, gewöhnen sich denselben scharf von dem weichen *l* zu markiren, und können es hierin bis zur täuschenden Reinheit bringen, wie wir dies bei russisch und polnisch lernenden Deutschen nicht selten wahrgenommen haben.“

Rusi in Poljaki nas bi torej ne razumeli, če bi elali, kakor zahtevajo Perušek in drugi zagovorniki „čistega“ izgovora. Še odločnejše zanikuje mogočnost ložega razumevanja z elanjem J. Baudouin de Courtenay, ki ga je Škrabec nalašč poprašal o tem. Odgovoril mu je v dolgem pismu („Cvetje z vertov sv. Frančiška“ XVII. 12), iz katerega posnemam te-le stavke: „Večini Slovanov (Rusom in Poljakom) bolj ustreza, to je, zdi se bolje ‘slovansko’, ako se izgovarja *vaw*, *vowk* (*vouk*) .. nego ako se izgovarja *val*, *volk* (s češkonemškim *l*). — Med Rusi (Velikorusi) ni v tem oziru (t. j. v izrekanju *ł-a*) nobenega razločka med ‘gospodo’ in ‘prostim ljudstvom’. S mešno bi se zdelo, če bi kak gospodičič, zaradi svojega ‘gospostva’, začel izrekati *l* (л) na mesti *ł* (лѣ).“ Isto velja o poljski, malo-

¹⁾ Kakor pri nas Gorenjci in Korošci.

ruski in slovaški gospodi. Baudouin (ruski Poljak) pravi, da mu je elanje med Slovenci zmirom bilo „zoperno in delalo“ nanj „vtis navlaščnega kvarjenja jezika“. Zanj „ima to neki ‘dekandetistični‘ značaj“ in ne „da se vendar ovreči, da tisti jezični dekadenti delajo mnogo škode in motijo naravne pojme.“ „Prava slovenska izreka tirja, da se v takih slučajih izgovarja u (w) in nič družega kakor u.“ Tako J. Baudouin.

Kar se torej tiče razloga, da bi nas drugi Slovani lože razumeli, ako izrekamo končni in predsoglasniški *l* čisto, je pač bolje, ako gospodje zagovorniki elanja prav previdno molčé. Veliko večje vrednosti je za nas, ako nas lože razume 90 milijonov Slovanov, kakor pa da bi mi morali svojo izreko pačiti na ljubo 10 milijonom. Kedor kaj takega zahteva, tega obzorje pač „ne seže preko meja domačeg narječja“ in tak tudi ni „čovjek široka pogleda“, da rabim besede I. Milčetića, ki to terja. Ravno zagovorniki stare izreke vemo, kaj in kje je skupnost, in vračamo gospodu Ilešiču njegov nauk (str. 7.), v katerem nam kliče: „Seveda se je človeku odreči nekoliko posebnostim svojega narečja (t. j. njemu elanja), čez ozko obzorje otroške dobe z moško daljnovidnostjo pogledati tje, kjer stoji visoko nad posameznikom — pritlikavcem, nad strankami veličastno mogočna skupnost: o vi vsi, ki ne morete sleči prirojene svoje medvedove (?) kože, da vas prevzame nje (t. j. skupnosti, pa ne medveje kože!) divni žar!“

Še en razlog je bil naveden za elanje, namreč ozir na šolo: „Zakaj bi morali baš pri *l-u* mučiti učence z naukom, da se naj ne izgovarja, kakor se piše?“ (Ilešič, Seveda bralec 7). Ta razlog se mi zdi nekoliko posiljen; z isto pravico bi učenec rekel: „Zakaj mora ravno to in to pravilo imeti izjemo, ki mi dela mnogo sitnosti? Vrag vzemi vse te slovničarje, ki so jo mladini na muko postavili v slovnico!“ Učencem na ljubo vendar ne sme biti dovoljeno, da bi se učilo po šolah kaj napačnega, neresničnega, ali da bi se izpuščal kak bistven nauk! Če se večina slovenskih učencev mora posebe navajati na to, da prav rabi tudi *lj* in *v*, ki ga v narečju navadno izreka

l ali *jl* in *u* (*w*), in če sme slovnica to učiti, zakaj bi ne smela tudi imeti pravila o izrekanju *l*-a? Brez izjem vendar ni noben pravopis, niti ne najbolj jasni italijanski in srbski. —

Vsi razlogi, kar so jih naveli zagovorniki elanja: blagoglasnost ali lepoglasje — imenuje se to tudi 'estetičnost' ali 'finesa' — dalje „približevanje drugim Slovanom“, „prihrana pri delu“ (!) — vsi stojé torej na slabih nogah in ne morejo podpreti elanja, kateremu se protivi zlasti „posestno stanje“ zgodovinskega razvoja in pretežna večina naroda. Levec je torej prav storil, da se je potegnil za staro izreko in da ga ni zmotila izreka drobckene manjšine, katero imenuje gospod Ilešič po krivici, četudi poetično, „borne ostanke krepke ladje, ki so jo valovi zagnali na obrežje“, — po krivici zato, ker se je ta *l* razvil šele v novejšem času po delovanju analogije in ne po fiziološki potu, ter ni bil nikedar splošen, nikedar naroden, nikedar slovanski!

Vendar moramo priznati, da je tudi to pravilo, ki je pred 200 leti gotovo bilo splošno v odločilnem delu našega naroda, moč analogije na različnih krajih prevrtala in s tem provzročila več izjem, ki so dandanes izpodrinile prvotno izreko. Zgodilo se je pri nas isto, kar pri Hrvatih ali Srbih, ki morajo v svojih pravopisnih naukih in slovnicaх take izjeme posebe navajati. Levec je te nove prestopke svojega sicer dobrega pravila popolnoma pustil v nemar, dasi jih večinoma navaja Pleteršnik. Samo zdi se mi, da je tudi ta še obdržal včasih stari izgovor, ko je, kolikor jaz vem, že slišati novega s srednjim *l*-om, izvzemši morda v kakem posameznem narečju. Ker ni več mogoče, ko začne analogija tako čvrsto delovati kakor tukaj, rešiti pogube stari izgovor ali ga celó obuditi v novo življenje, je pač najbolje, da računimo z danimi faktorji in jih vpoštevamo, t. j. da mi prav tako kakor Hrvati ali Srbi postavimo v pravopis in slovnico tiste primere, ki so pravilo prodrli in se mu nečejo več vklanjati. Take izjeme, v katerih govorimo namesto *u* (*w*) že srednji *l*, so te-le:

1. V množinskem rodilniku samostavnikov na *la* in *lo* se govori dandanes večinoma „čisti“ *l*. Že Metelko je na str. 7. svoje slovnice, kakor smo videli, opozoril na to in uči, da se tam izgovarja srednji *l*, ki ga on zaznamuje z znakom za mehki *l*: *dekel*, *kobil*, *del*, *daril*. Ta izgovor je posnet po srednjem *l*-u drugih padežev: če so vsi drugi padeži imeli *l*, se ne moremo čuditi, da se je tudi v množnem rodilniku *u* (*w*) moral vmekniti srednjemu *l*-u. Izza Metelkovih časov se je ta nagon pač še bolj vtrdil. Stritarju se zdi rima *val-obal*, kakor smo videli, nemogoča, ker se bere prva beseda *vau*, druga pa (vzeta iz hrvaščine) *obal* (s srednjim *l*-om). V večini v poštev prihajajočih narečij so se ohranile oblike s staro izreko samo v stalnih zvezah: *do taw*, *od taw*. Celo odločena prekmurščina se precej strinja v tem oziru z zapadnimi narečji: tam beremo poleg starega *teo*, *miseo*, *dekéo* že tudi *tel*, *dejl* (delo), *tejl* (telo), *koul* (kolo). Da so oblike *dekel*, *kobil*, *del*, *daril* „delane sproti“ po analogiji drugih padežev, to jim ne more jemati veljave, če se jih je narod res poprijel namesto starih; s tem je samo konstatirana sprememba v izgovarjanju.

2. Drugi padeži odločujejo izrekanje srednjega *l*-a tudi pri samostavnikih na *al*, *ol*, *ul*, *el*, *il* v množnem orodniku s končnico *mi*: z *valmi*, z *volmi*, z *ulmi*, s *cepélmi*, z *druhálmi* itd. Edninski imenovalnik, v katerem se je še ohranil izgovor *u* (*w*), ni imel dovolj moči, da bi bil zabranil to asimilacijo z vsemi drugimi padeži.

3. Srednji *l* se govori v besedah, izpeljanih iz debel na *la*, *lo*, *li*, *le*, kadar stoji pred to končnico samoglasnik in pripada *l* h korenu ali se vsaj dandanes občuti, kakor bi pripadal h korenu. Mnoge oblike, v katerih je *l* zaprt, to je, v katerih stoji pred samoglasniki, so povzročile tako izrekanje. Sem spadajo na primer:

a) izpeljanke iz ženskih in srednjih prvotno dvo-zložnih samostavnikov:

a) *la*: *hvala* — hvalen, pohvalen, samohvalen (ž. hvalna, pohvalna, samohvalna); *jela* — jelka, jelva; *pila* — pilen, pilnik; *šala* — šalen, šalnost, šalnica; *štula* —

štulec (Spitzhut); *vila* — vilec (Zauberer); *vile* (pl. f.) — vilen; *žila* — žilnast.

β) *lo*: *delo* — brezdelnik, hudodelnik, hudodelstvo, samodelen; *čelo* — čelnica, načelen, priček (g. pričelka); *đulo* — dulec, nadulec; *grlo* — belogrl, grlnjak; *kolo* — kolčast, zakolek, samokolen; *krilo* — zlatokril, zlatokrilec (g. zlatokrilca), ravnokrilec; *motovilo* — motovilec; *salo* — debelosalec; *selo* — selski, naselnik, izselnik; *šestovilo* — šestovilec (Tölpel); *šilo* — šilnast, šilek, šilec; *tulo* — tulek, tulnica; *žalo*, *želo* — žalec.

b) izpeljanke iz prvotno v nedoločniku trozložnih glagolov:

a) na *-liti*; *buliti* — bulec (Ochs); *deliti* — razdelba, razdelek; *dovoliti* — dovolba (napak *dovoljba* pisano); *guliti* — gulec (Schinder); *huliti* hulba, bogohulec; *hvaliti* — hvalec, samohvalec; *kruliti* — krul, krulec, krulba; *liliti* — lilek; *moliti* — molec, molba (prej so pisali *moljec*, *moljba*; prim. Moljcov truma tod ne tava; Brez svetlobe kviško pota Vesta moljba i ljubav, Ravnikar-Poženčan v Jezičniku XVI. 22); *piliti* — pilec, opilek; *paliti* — pal, opalek, palek, samopalen; *puliti* — opulek (Charpie); *seliti* — selec, selba; *naseliti* — naselba; *streliti* — strelec; *šaliti* — šalec; *štuliti se* — štulec (aufdringlicher Mensch); *taliti* — talba, talent, talnost, brzotalek, telek (talog); *tuliti* — tulec (Heuler); *valiti* — obal, obalek, obalec; *žuliti* — žulec, žulka (Semmel).

β) na *-lati*: *delati* — pridelek, podelek, zadelek, izdelek.

γ) na *-lěti*: *veleti* — povelek; *želeti* — pozelek, zaželek.

4. Srednji *l* se dalje govori v diminutivih od samostavnikov na *lo* in to ne samo od tistih, ki so omenjeni zgoraj pod št. 3. a), β) in katerih *l* spada v resnici ali navidežno h korenu, ampak tudi od drugih, pri katerih spada *lo*, oziroma *ilo*, *elo*, očitvidno h končnici:

a) delce, čelce, grlce, kolce, krilce, motovilce, salce, šilce, žalce, želce;

b) bodalce, bodilce, čiselce, darilce, držalce, jedilce, kadalce, kosilce, pokosilce, krdelce, krepelce, mahalce, malce (od malo), mazilce, nosilce, odihalce, oduhalce, opravilce, prelce, puhalce, rezalce, spokalce, torilce, vezilce, vrzilce. Pri besedah te skupine (b) je vendar še precej čvrsto tudi slišati *u* (*w*), zlasti *stebelce*.

5. Srednji *l* se kajpada govori v tujkah (glej 'Pravopisa' točko 13.). Teh tujek je nekaj vzetih iz slovanskih jezikov v novi dobi, večina pa jih je iz tujih jezikov, n. p.:

a) iz slovanskih jezikov: bivol, bivolka, bivolski; bogomil, bogomilski; glagol; glagolščak, glagolski; pomol, pomolek; pravilni, pravilnik; razkol, razkolnik; talec, talba, talnik; velmož.

Beseda *svila*, *svilen* je znana samo vzhodnim Slovencem. Da je med naštetimi toliko besed na *ol*, prihaja od tod, ker se v hrvaščini ali srbščini končni in pred-soglasniški *l* za samoglasnikom *o* ne vokalizira rad, ampak se večinoma ohrani neizpremenjen ali bolje rečeno, je iz kosih padežev na novo pristopil; od tod tudi *stolni*. V besedi *kolek*, katero imamo iz češčine, je nevednost štela *e* drugega zloga za star *e* in ne za pregiben *e*, zato se je tudi vtihotapila izreka: *kolekovati* za *kolkovati*. Podstava češki besedi je *kůl*, slov. *kol*; torej nima, dasi pečat vdarjamo na kako stvar, nič opraviť s slovenskimi besedami *koľč* = *koľčaj* (Büschel Flachs) in 'Stössel'; *koľča* 'Büschel, Schopf, Quaste'; *koľčaj*, *koľčast* 'schopfig', *koľče* 'Butterfasstempel', *koľček* 'Klopfer an der Thüre: (kuček), *koľčevnica* 'Werg', kar je vse nastalo iz glagola *tlči* 'schlagen' v dobi, ko se iz *l*-a še ni pri nas razvil *ol*, *u*. Iz pozne oblike *tolči* je nemogoče razlagati *kolči*, pač pa gre to iz *tlči*; pred *l*-om se *t* spreminja v *k*: prim. na *tla* — na *kla*, *klačiti* za *tlačiti*; *kmica* za *tmica*. Enako si imamo razlagati prekmurski *kusto* 'dicht, dick' iz *tlsto*. Prehajanje *t*-ja pred *l*-om v *k* je torej starejši pojav kakor razvoj sonantnega *l*-a v *ol*, *u*. Morda nam to pravilo pomore etimologično razložiti besedo *tolmun*, poleg katerega se govori tudi *komun*.

b) iz tujih jezikov: alt, barilček, bolta, bolvan, cokol, col (colen), čol, dulda, jal (jalen, jalnost), jelce (helce), kolba, lelek, pilek, pilka, piltalice, pilpah, rusalščak, sutel (?), šolen, tolmač, tulec (Tölpel, n. dulle) itd. itd.; dalje izpeljanke: od *bula*: bulnik, bulko, bulnica, bulnjak; od *culo*, culce; od *čebula*: čebulni; od *mula*, *mulo*: mulec, mulček, mulka; od *šola*: šolnik, šolni, šolnina, šolski, šolstvo; od *kamela* (*gomila*): kamelski (gomilski) itd.

6. Srednji *l* je tudi sicer slišati v nekih posameznih primerih, ki se ne dajo spraviti v zgoraj omenjene točke 1.—5. ali so vsaj temni, še nerazvozlani; sploh se govori s srednjim *l*-om povsod beseda *spol* in nje izpeljanke: *spolni*, *ospolek*, rod. *ospolka*; dalje se v razliko od padežev besede *volk* 'Wolf' govori *volek* 'Öchslein' rod. *volka* itd.; tako tudi v razliko od besede *kol̕k* 'Hüfte' beseda *kolek* 'Pfahl', rod. *kolka*. Dalje imamo srednji *l* v etimologično bolj ali manj nejasnih pesedah: *čulek*, *ilmovec* (najbrž je *l* napak za *lj*, tudi poljščina in ruščina ima mehak *l*), *polča*, *polčnik* (morda *poljičnik*), *ščulec*, *zavolek*. Pred končnico *ski*, *stvo*, se sedaj že govori *l* v besedah na *la*: *deželski* od *dežela*; tudi *deželni* je že v rabi.

To so pa pač vsi primeri, kjer je naša narodna govorica začela rabiti srednji *l* za *u* (*w*); kakor je razvidno, so ti primeri omejeni na tvorbe, narejene po nekem določenem načinu, v katerih ima veliko moč analogija, in pa na tujke; tudi so vrhu tega v pravem narodnem govoru dotične tvorbe zelo redke, in so ravno zavaljo tega lehkó zdrsnile s poti pravilnega izrekanja. Mimo tega se pri nekaterih še sliši stara izreka, ki bije z novo boj brez upa zmage. Sicer pak se je vselej trdno ohranila stara izreka; tudi v nastavku *lnica* (ali redkoma *lna*) v označenju mesta, kjer je kaj, in pa v pridevnikih od samostavnikov na *lo* se *l* izgovarja še kakor *u* (*w*) izvzemši zgoraj navedene posamezne primere. Toréj nam je tudi v bodoče govoriti *mil* kakor *miu*, *do̕l* kakor *do̕u*, *podel* kakor *podeu*, *obil* kakor *obiu*, *obilen* kakor *obiu̕n*, *nagel* kakor *nag̕u̕*, *zibel* kakor *zibeu*, *kopel* kakor *kope̕u*, *pogibel*

kakor *pogibeu*, *sokol* kakor *sokóu*, *topol* kakor *topou*, *tkalca* kakor *tkauca*, *belca* kakor *beuca*, *delca* kakor *deuca*, *gostilnica* kakor *gostiunica*, *gostilen* kakor *gostiuen*, *hranilnica* kakor *hraniunica*, *posojilnica* kakor *posojiunica*. Namesto *stolno mesto* v pomenu 'Hauptstadt' pa sploh pišimo in govorimo rajši 'glavno mesto'; Ljubljana je glavno mesto kranjske dežele, pa ni *stolno mesto* 'Residenzstadt'; *stolna cerkev* pa je prav, ker ima tam svoj *stol* škof; *stolna* z srednjim *l*-om pa izgovarjamo zato, ker je, kakor je zgoraj povedano, beseda v tem pomenu tujka iz hrvaščine; tudi odprti *o* jo izkazuje za tujko. Ravno v tem, domačem jeziku nasprotujočem izrekanju so se pri mnogih tujkah iz sorodnih jezikov ohranili edini znaki, ki nam kažejo pot, po kateri so one došle k nam, in ki nam pričajo, da se še vedno niso mogle vdomaćiti, dasi so vzete iz najbolj sorodnega jezika.

Levec uči v točki 11. tudi, kako se izreka: 1) *l* pred polglasnim in pregibnim *e* (ʋ) in 2) končnica *el* v tvorno-prošlem deležniku prvih štirih razredov prve vrste in v samostavniki in pridevniki s pripono *l* in pregibnim *e*-jem pred njo. V prvem primeru je izrekat *l* kakor *v*, v drugem pa *el* kakor kratek *u*, torej 1) *pogorelec* kakor *pogorevec*, *tkalec* kakor *tkavec*, 2) pa *grebel* kakor *grebu*, *misel* kakor *misu*, *topel* kakor *topu*.

Kritikom (gl. Ilesič 9) je prva izreka „gorenjsko-rovtarska“, češ, to je vendar ista izreka *l*-a, kakor če pravim „kobiwa je piwa“; saj stoji *l* vendar le pred temnim samoglasnikom (ʋ)! To zadnje je za pisane besede sicer res, toda v njih je *e* (ʋ) samo za oko; v narodnem govoru v resnici ni več slišati dotičnega temnega samoglasnika, ker se te besede izgovorjajo *pogoreuc*, *tkauc* brez kakega polglasnika. Zakaj je ta izginil, ali zato, ker je bil premalo težak in nestanovit, ali pa, naslonivši se na druge številnejše oblike, ki ga nimajo, to je v našem primeru popolnoma irelevantno; glavno je, da ga ni več, in ker ga ni, ni moglo v narodnem govoru iz *pogorelc*, *tkalc* postati nič drugega kakor *pogoreuc*,

tkauc, kar se je pisalo *pogorevc* ali *pogoreuc* itd. Tradicija zgodovinske pisave pa s svoje strani zahteva, da se tudi v teh besedah piše pregibni *e*, ker ga pišemo v enako in podobno narejenih besedah tudi sicer; če pišemo poleg *delavca*, *delavcu* itd., v imenovalniku *delavec*, je sklepati tukaj slično, čeravno ni primer popolnoma isti. Dalje se v omikanem izrekanju pregibnega polglasnika ravnamo po rabi šestnajstega in sedemnajstega stoletja, ki je še ohranilo ta polglasnik, zato ga zahteva knjižna izreka tudi tukaj, in to za *v-jem*, ki nam sedaj nadomestuje *u* (*w*) za *ĭ*. Če pa ostanemo na stališču slovenščine šestnajstega in sedemnajstega stoletja gledé izrekanja polglasnika v končnicah *lec*, *len*, nas sili doslednost, da sprejmemo isto stališče tudi za polglasnik v sredi med samoglasnikom in pa končnim *l-om*, da torej izrekamo: *greb^hw*, *mis^hw*, *top^hw*, kateri izreki je seveda v Pravopisu predpisana izreka *grebu*, *misu*, *topu* zelo blizu, pa se vendar ne strinja popolnoma ž njo. Knjižna izreka zahteva, da z ozirom na starejšo dobo izgovarjamo v taki zvezi čisto in ne skrajšano tudi *a*, *i*, *ě*, da torej pravimo: *delaw* ne *delow*, *hvali^hw* ne *hvalu*, *videw* ne *vidu*; zakaj bi potem tudi ne smeli zahtevati „čistega“ polglasnika, za katerega so neka slovenska narečja ohranila *e*?

Izreki *misu*, *topu*, *grebu* se je uprl, seveda ne iz ozira na zgodovino našega jezika, ampak iz ozira na domače narečje, že Gutschmann, ki piše o tem v svoji slovnici (četrta izdaja, str. 134) tako-le:

„Der grösste Fehler besteht aber in der Aussprache desjenigen Buchstaben, der vor dem *u* steht. Dieser ist in der 1. Abwandlung das *a*, in der 2. das *e*, in der 3. das *i*. Aus diesen wird besonders das *e*, auch bisweilen das *i* bey einigen Zeitwörtern mit Rechte viel verschlucket, oder doch stumm ausgesprochen; soll aber niemals in einen andern Buchstaben verwandelt werden. Z. B. *Tliezhem*, ich stosse, *fem tlieku*, nicht *tliekuv*; weil ja nur ein kurzes und stummes *e*, wie dergleichen bey den Haupt- und Beywörtern geschieht, in der fernern Abwandlung pflegt ausgelassen zu werden, wie *tliekla*, *tliekli* etc. sonst müsste man sagen *tliekula*. Also auch *ſkerbim*, ich Sorge, *fem ſkerbeu*: spreche man aber nicht *ſkerbou*: denn das *e* ist charakteristisch, wie aus der fernern Abwandlung erhellet: *fem ſkerbela*, *fmo ſkerbeli*, *ſkerbeti*. Ingleichen

shliſhim, ich höre, hat sem *shliſhau*, smo *shliſhali*, *shliſhati*. Bei dem gemeinen Manne aber wird man es also verderbt hören: sem *shliſhuv* oder *shliſhou*, smo *shliſheli*."

Dalje pravi Gutschmann na str. 136, da je sam včas iz navade sicer postavil *v* za *l*, in nadaljuje:

"doch solle man solche Gewohnheit nicht verschlimmern, und nicht mehr Buchstaben sammt dem Klange verderben, wie es einige thun, die z. B. schreiben: *Kosou* oder *kosuv* anstatt *kosel* oder doch *koseu*, ein Bock. *Miluv* anstatt *milel* oder *mileu*, Gedanken: wo doch unstreitig ein *e* anstatt *o* oder *u* seyn muss."

Gutschmannovo pravilo o izrekanju samoglasnikov pred končnim *l*-om je sprejel potem v slovnico tudi Janežič, pišoč (Slov. slovnica, 3. nat. 1864, str. 13):

"Prosto ljudstvo *l* v breznáglasnih in predtegnjenih zlogih s predstoječim samoglasnikom vred sploh kakor *ov* ali *u* izrekuje, česar pa pravilni izreki ne kaže posnemati, n. pr. *delal* = *delov*; *terpel* = *terpov*, *terpu*; *ljubil* = *ljubov*, *ljubu*."

Ker zahteva knjižna izreka polglasnik v zvezah *truden*, *prazen*, *veter*, ne smemo drugači ravnati z besedami, kakor *osel*, *misel*, *rekel*, ampak izgovarjati polglasnik tudi tukaj: *osɛw*, *miɛw*, *reɛkw*; le tako dosežemo sklad z zahtevami zgodovine našega jezika (Ilešič 6.)

Perušek graja (na str. 37) Levca, da je nedosleden v pisavi besed na *l* in *lj*, na *la* in *lja*. Ta graja kajpada ne zadeva Levca samega, ampak vse slovenske slovničarje. Določba, kedaj je pisati *l* in kedaj *lj*, kedaj *la* in kedaj *lja*, ni namreč lahka. Narod sam govori včas poleg *w* tudi *l'* (*l*), n. pr.: *hmelj* — *hmew*, *molj* — *mow*, *žrebelj* — *žrebew*, na Cerkljanskem tudi *priégu* za *pregelj*, *rèku* za *rekelj* (rajtelj), *špèw* za *špílj*, pri katerih besedah se v genetivu pokaže zopet *lj*: *priégle*, *rèkle*, *špìle*; na Koroškem *posteljka* in *posteuka* 'Nachgeburt' (Gutschmann), isto velja o besedi *angelj* in *angew*, *angljec* in *angłec*, (prim. hrvaški ali srbski *angjeo*, *angjeoski* itd.).

Primerjanje z drugimi slovanskimi jeziki nam kaže isto omahovanje, n. pr. *bula* iz stvn. *bullā* kaže v češčini *l'* (*boule*), v poljščini pa *ł* (*bułā*). Naši starejši pisatelji nam v tem oziru ne morejo pomagati, ker so sami nestanovitni v zaznamenanju omehčanega (palatalnega) *l*-a

in pišejo zanj večkrat samo *l*. Večina današnjih narečij pa je že izgubila razloček med mehkim in srednjim *l*-om; ohranil se je *l'* čist, izrekan tako, kakor v srbščini ali hrvaščini in kakor bi ga bilo izrekati tudi v knjižni slovenščini, le v malo narečjih, med njimi n. p. v kraškem. Toda tudi v tem ne povsod, ker ga nadomešča na gotovih mestih srednji *l* (pred *y*, *ie*, *ń*, *ć* v naslednjem zlogu in v bližini glasu *j*, bodisi spredaj ali zadaj: *dla-bleńe*, *palčji* od *paljek* [pajek], *krèlić* od *král'* in po tem tudi *kràl'ьk*; *lýbi*, toda *l'ebiězn*). Pomagati nam morejo v tem vprašanju v dvomnih primerih najbolje starejša kaj-kavščina, ki loči skoraj dosledno *l* in *lj*, in pa narečja ki izpreminjajo za palatalnimi soglasniki *a* v *e*, deloma tudi tista, ki izgovarjajo *la* kakor *va*, *wa*. K prvim spadajo nekatera dolenjska in notranjska (Podkogel, Begunje, Truberjeva domovina), potem cerkljansko-idrijska in deloma vipavska, k drugim pa gorenjska in koroška narečja. Žalibog so skoraj vsa ta narečja v leksikalnem oziru slabo ali celo ne preiskana.

Koroški in gorenjski *va* kaže navadno na *la*: *asva* dá v knjigi *asla*, *jágva* dá *jagla* (Breikern), *piva* dá *pila*, *šuva* pa *šula*, *šola*, *Špeva* dá *Špela*. Tudi izgovor *dečva* kaže, da je pisati *dečla* in ne *dečlja*. Besede sploh ni lahko razložiti; da je v zvezi z *děťe*, *děček*, to se meni zdi gotovo, pa kako jo je izvajati iz te podstave? *Deček* si jaz razlagam iz *detiček*, kakor kmečki iz *kmetiški*, *kmetičski*; *detiček* se nam je neskrajšan ohranil samo kot lastno ime na Štajerskem. Štajersščina pa pozna tudi še osnovo, iz katere izhaja *detiček*, namreč besedo *detič* v pomenu 'Knecht' (Kres V. 573, iz Središča). *Detič* odgovarja stsl. *dětišťь*, 'infans', čak. *detič* 'puellus', vse iz podstave **děťь*, iz katere izhaja tudi *děťe*. Glede razvoja pomenov 'Knecht' — 'Knabe' primerjaj pri Dalmatinu *hlapec* (diminutiv od *hlap* v pomenu 'Knecht', kakor danes sploh, torej na isti stopinji kakor *detič*) in *hlapčič* 'Knabe', *hlapčiček* 'Knäblein' (torej na isti stopinji kakor *detiček*), n. p.: Sa tiga volo pufti tvoja Hlapza le tukaj na tiga Hlapzhizha mejlti ostati (I. Mos. XLIV. 39). Težav-

nejša je razlaga besede *dečla*. Soglasnika *č* si drugači ne moremo razložiti, kakor da je na osnovo *detič* pristopil sufiks *la*, ki ga nahajamo tudi v tvorbi *dekla*. Iz *detič* moramo izhajati tudi pri drugih tvorbah, ki imajo *č*, n. p. *dečarec*, *dečaric*, t. j. **dětičarec*, *dětičaric*, *dečec* iz **dětičec*, *dečák* iz *dětičák*, in iz tega *dečačic*. Kako pa je z besedo *dekla*? Da bi bil sufiks *la* nastopil neposredno na osnovo *dět* in bi torej *k* stal namesto *ř* kakor v *kiklja*, *mekla*, *klaka*, *pekljar* itd., to bi se dalo sicer misliti, verjetno pa ni, ker bi se bila vendar tu pa tam, zlasti v čakavščini, pač še ohranila kaka oblika s *t*-jem. Bolj bo resnici podobno, ako izhajamo, podobno kakor pri *dečla* iz **dětičla*, tukaj od osnove *dětъkъ* (starosl. 'infans'); s sufiksom *la* dobimo **dětъkla*, po izpadu polglasnika pa **dětkla*, iz česar ne more nastati nič drugega kakor *děkla*. Iz *dekla* je s sufiksom *ica*, *ina* potem izvedeno *deklica*, *deklina*. Videli smo, da na moško osnovo *dětič* iz *dětъk* nastopi ženski sufiks *la*; to si moremo samo tako razlagati, da se v *detič* in *dětъk* na pravi spol (sexus) sploh še ni gledalo in da sta se besedi rabili tako za moške kakor za ženske otroke; pomen je bil nekako bolj nevtralen; pri nerazvitih, malih bitjih in nižih živalih se na spol ne gleda. Potem pa je mogel enako na žensko osnovo *dekla* prav lahko pristopiti moški sufiks *ič* ter tako nastati beseda *deklič* v oznamenilo ženskih bitij: je vrstna deklič (Janežič, §. 98, 2). Dvojiti o gramatičnem ženskem spolu besede *deklič* pač ni treba, kakor dvojí Budmani v Rječniku III. 333; beseda pomenja lehkó deklico in dečka. Pomniti je, da se v nekaterih jezikih arjoevropskih, ki so izgubili srednji spol, izraža ta sedaj z moškim spolom. Beseda *deklič* je prešla na Štajerskem celó med ženska *i*-debla; v nekem rokopisu „nūcnih“ molitev iz prve četrti tega stoletja se namreč piše: od ene dekličí, v Gežendorfi je bila ena deklič, je te dūh te dekličí k njemi priša. Enako kakor besedo *deklič* je presojati tudi Jambrešičev *dekličic* v pomenu „puellula“; sufiks je *ic*, ki je v kajkavščini, kakor nam spričujejo slovarji tega narečja, veliko bolj razširjen, nego bi se dalo sklepati iz Miklo-

šićeve primerjajoče slovnice II. 293. V slovarjih namreč nahajamo poleg Miklošičevega *batic* 'parva clava' in *kolobaric* 'orbiculus' tudi še: *čepic* 'vulva gutturalis, Zäpfchen', *dečacic* in *dečaric* 'puellus', *goleric* rubače 'petaguim, collare', *kipic* 'peldica, oscilla', *ključic* 'trsova grebenica, mergus', *konjic* 'poripčec, equulus', *korbačic* 'scuticula', *košic* 'corbula, cistella', *kovačic* 'liska, fulica, larus, mergus', *kozaric* 'pastorcus caprarum', *kraljic* 'regalus trochilus', *kutic* 'kraj oka, canthus oculi', *malovrednjačic* 'nebululus', *novačic* 'novellus', *nožic* 'scalpellum', *oltaric* 'arula', *mužic* (mužak) 'rusticulus, rusticellus', *mužaric* 'mortariolum', *plaščic* 'palliolum', *pednjic* 'lichas: dužina od palca do prvoga prsta', *pužicev* morskih pobirač 'murilegus', *ribaric* 'piscatorculus', *štacunic* 'tabernula', *tračic* 'versus', *žlebic* 'canaliculus' itd. itd. Toda vrnimo se zopet k besedi *dekla*. S sufiksom *čet* je narejena iz nje beseda *deklè*. Istrska čakavščina pozna še dvojje sem spadajočih besed: *dekaj* 'puer, iuvenis amatus' (Nemanić I. 48) in *dekajica* 'puella amata' (Nemanić II. 55). Ker sufiksa *aj* slovanski jeziki ne poznajo, moramo sklepati, da stoji *j* v teh besedah namesto *lj*, kar je znak prave čakavščine, in si moramo torej *dekáj*, *dekàjica* razlagati iz **dětk álj*, **dětkàljica*. Pri besedi *dečla*, *dekla* smo naveli kot sufiks *la* in ne *lja*. Naslanjali smo se pri tem na koroško in gorenjsko izgovarjanje, na drugi strani pa na to, da tudi v narečjih, ki razločujejo *l* in *lj*, stoji v teh besedah *l*, n. pr. v kajkavščini starejše dobe in v čakavščini, prim. akademični Rječnik. Res je sicer, da pozna čakavščina tudi *dečljina* 'puella' (Nemanić, II. 39) in da govore na Krasu *děkl'ε* (deklje), toda to vendar ne more omajati končnice *la* v teh besedah; reči mariveč moramo, da je namesto sufiksa *la* v nekatereh narečjih obveljal sufiks *lja*. Ali je Truberjevo *dečla* res brati *dečlja*, kakor je bere Miklošič (VG. II. 196), dvojim; se li dandanes govori na Raščici *dečle*? Ta oblika bi pač res pričala za sufiks *lja*.

Kakor pri *dekla*, *dečla* nam bodo starejša kajkavščina in gorenjska narečja pomogla določiti pravo pisavo pri besedah *švela* in *kodela*, kjer je le pisava na *lja*

prava (v Cerknem *kadejle*; s. *švelja*); pisava *švela* in *kodela* se opira le na izgovor narečij, ki ne razločajo med *l* in *lj*. Da piše Levec prav *duplja* za Miklošičevo *depla*, bi mogli zopet potrditi s kajkavščino (*duplja*, jama pod zemljum) in drugimi slovanskimi jeziki, ki poznajo samo oblike na *lja* poleg neutra *duplo*. V Miklošičevi besedi *depla*, *deplo* pač ni *e* iz starega polglasnika, ampak samo refleks nedoločno izrekanega samoglasnika *u*. Da je pisati *vadlja* tako v pomenu 'Ofenwisch' kakor v pomenu 'Wette', to nam kaže koroško *vadla*, cerkljansko *wadle*, čakavsko *vadlja* iz nemšk. *Wadel*, oziroma furl. *uàdie*. Potemtakem je na Peruškovo vprašanje: „Zakaj naj se piše *dečla* in potem *vadlja*?“ odgovoriti: Zato, ker Korošec ne govori *vadva*! Cerkljansko *budle* 'Maisbrod', kar piše Erjavec in za njim Pleteršnik *budla*, kaže s svojim *l*, da je edina prava pisava *budlja*, in potemtakem tudi *budljati*, bodisi etimologija besede kakoršna koli. Po pravici pa graja Perušek Levčevo nedoslednost v pisavi *kokla* poleg *kokljati*. Koroška *kokla* govori za pisavo *koklja*. Beseda je pač tako narejena, kakor *prelja*, t. j., ona je primarna, od glagola izpeljana tvorba, ki se je pa pri nas ohranil samó v iterativni obliki in bi se v dovršni obliki glasil **koknoti*, **kvoknoti*, **kloknoti*. Toda tudi če bi ta izpeljava ne bila resnična in bi morali besede s sufiksom *a* izvajati od *kokljati*, kar bi bilo po obliki nekak diminutiv glagola *kokati* (prim. *pihljati*, *rezljati*, *skaklja*, *trkljati* itd.), smo vendar primorani pisati *lj* tudi v tem primeru. Kar veljá o *koklja*, *kokljati*, veljá o besedi *raglja*, *ragljati*, *reglja*, *regljati* 'Ratsche, quaken, schwatzen', in vseh enakih, na onomatopoetičnih osnovah sezidanih besedah, n. p. *brzlja* (ne *brzla*, kakor piše Pleteršnik) 'die Ratsche'. Tudi pisavo *prekla*, ki jo ima Levčev pravopis po Pleteršniku in Miklošiču, graja Perušek po pravici, ker govoré Korošci *prekla*, kar kaže, da je pisati *preklja*. Izpeljavi besede dela sitnosti doljenjska oblika *pretla*; ker *k* pred *l*-om ne prehaja v *t* nikedar, pač pa nasprotno, se je pač oblika *pretla* izprevrgla po besedah kakor *metla* poleg *mekla*, *kitlja*

poleg *kiklja*, *petlja* poleg *pentlja* in iz te razumljive oblike *penklja*, katero proglašajo Miklošič za nemško (Et. Wörterb. 244), kar pač ni dognano. Besede *preklja* same pač ne bo ločiti od postave besedam: bolg. *prêčka*, *pr̥čka* 'Stange', č. *příčka* 'Querstab' itd., samo da ona ni narejena s sufiksom *ka*, ampak s sufiksom *ulja*, ker na navadni *lja* pri tej sekundarni tvorbi pač ne moremo misliti; prava pisava bi bila torej *prêkulja*, katere pa ne morem potrditi iz drugih slovanskih jezikov, ker ti sploh ne poznajo oblike s sufiksom, ki bi imel v sebi *l*. Med tvorbe na *ulja* je pač tudi šteti besedi *črnklja*, 'schwarze Stute' in *brislja* 'Handtuch', v katerih išče Miklošič (Vergleich. Gramm. II. 105) sufiks *lja*, kar ni mogoče verjeti, ker bi iz *črnka* s končnico *lja* ne dobili *črnklja*, iz *brislja* bi pa moralo nastati *brišlja*; pač pa tiči ta sufiks v slovenski besedi *brisaljška* in v kajkavski *brzikaljška* 'Spritze' (pri Habdeliču). Nasproti se da morda *brizglja* 'Spritze' izvajati od *brizg-noti* s sufiksom *lja*; **brizgaljška* bi bil demin iz **brizgalja*, kar pa ni v rabi. Tako je tudi *zarezałka* 'Einschneidesäge' pisati namesto *zarežavka* in *zarežaljška*; zadnje bi bilo pisati le tedaj, če bi Gorenjci in Korošci izgovarjali to besedo s čistim *l*.

Besedo *roglja*, navadno pl. t. *rogelje*, je šteti za skrajšano iz *rogulja*, *rogulje*, kar kaže slov. *rogulje* 'furcae genus' in r. *rogúlja* 'krumm gewachsener, ästiger Baum, hornförmig, gabelförmig, getheilter Gegenstand'; obliko *rogelje*, ki jo piše že Habdelič, imamo pač pripisovati vplivu besede *rogelj*, gen. *roglja*. Napak pa stavi Perušek na navedenem mestu naše *grablje* 'Rechen' na isto stopinjo kakor besede *volklja*, *zajklja* iz *volkulja*, *zajkulja*. Naše, kakor sploh vse slovanske *grablje* niso imele v sufiksu samoglasnika *u*, da, one sploh nimajo nikakega sufiksa z *l*-om, ampak samo sufiks *ja* (*ia*), kakor *grobľja*; *l* je samo epentetičen: nastale so naše in srbske ali hrvaške *grablje*, č. *hrabě*, p. *grabie*, r. *grabli* iz **grabja*. Ako nahajamo v srbsčini poleg oblike *grablje* tudi *grabľje*, moramo reči, da je ta oblika postala iz *grablje* po analogiji mnogih samostavnikov na *ulja*. Slovensko

češplja poleg češpa je nastalo po naslombi na besedo nešplja iz mišpulja, kakor misli Miklošič, vendar prim. tudi ital. *nespola*, kor. n. *Nöschpel*.

Sekundarna tvorba je gotovo tudi beseda *okrilja* 'Schurz'; ravno zato je nemogoče z Miklošičem (Vergl. Gramm. II. 105) iskati v nji, ako jo je sploh Megiser prav zapisal, sufiks *lja*, ker jo je deliti *o-kril-ja* in ne *o-kri-lja* ali *o-kril-lja*: „kar je ob krilu“.

Da bi *godlja* 'die Wurstsuppe, Panscherei' izhajala iz ital. *budella*, kakor misli Perušek na str. 37., se mi kratko ni malo ne zdi verojetno; zoper to razlago govori ne toliko pomen (*budella* je bolj 'črevo', nego 'klobasa'), kolikor glasoslovje; prvič je beseda naglašena na samoglasniku *e* predzadnjega zloga, čegar izpad bi nam bil popolnoma nejasen; še bolj pa je drugič neverojeten prehod soglasnika *b* v *g*, in tretjič prihaja v poštev še *lja*, ki za ital. *la* ni navaden. Filipović navaja v svojem hrvaškem slovarju besedo *gudla* 'Wurstsuppe', kar pa je gotovo iz slovenščine, ker te besede akad. Rječnik niti ne omenja. Dalo bi se misliti na izvir iz bav. *Góddlabèt* 'ein Gemisch von allerhand Dingen, namentlich Schweinefutter', katere besede sicer nima Schmeller, pa sem jo sam slišal in katero bi jaz izvajal iz latinskega *quodlibet* 'ein Allerlei'; v nemški narod je zanesena najbrž iz študentskega govora; *Quodlibet* se imenuje tudi znana študentska igra. Misel sorodnosti z navedeno nemško besedo bi podpiral sicer slovenski pomen besede *godlja* 'das flüssige Schweinefutter, der Pansch'; toda zakaj naj bi v slovenščini odpal zadnji, s postranskim povdarkom naglašeni zlog *bèt*? Poiskati si moramo zatorej druge, verojetnejše razlage. Če pomislimo na *godljo* v pomenu nečistega vina („vino še ni čisto, je še *godlja*“), dalje na glagol *godljati* 'gährend, siedend sprudeln': v trebuhi *godlja* 'es kollert im Bauche', se mi ne zdi neprimerno, izvajati besedo kar iz slovenščine od *gosti*, *godem*, od koder imamo tudi *godrnjam*; zlasti podpirajo to izpeljavo oblike z ohranjenim nosnikom: *gonda* 'dünnes, gekochtes Schweinefutter' in *gondrati* 'brummen, murren'. *Godlja* bi bil torej

sprva 'mošt, ki še vre', potem sploh kar šumé vré, n. pr. svinjska piča, kadar se kuha, dalje gošča, kakoršna je pri klobasah ali 'die aus der übrigbleibenden Wurstfülle bereitete Suppe, die Wurstbrühe' (Pleteršnik). Če pa je to tako, potem so si besedo od nas izposodili poleg Hrvatov tudi koroški Nemci; v Überfelderjevem malo znanem slovarju „Kärntnerisches Idiotikon“ (Klagenfurt 1862) nahajamo namreč zaznamovano: „*Godla* Brühwurstsuppe“ (str. 114), česar Lexer nima, ker se mu je zdelo najbrž sumljivo, kakor več drugih v Überfelderju navedenih besed. Lexer sam pa je v svojem slovarju zaznamoval na str. 117. iz slovenščine vzeti koroško-nemški glagol *goadln* 'schwätzen, unnütz reden, die ersten Sprechversuche eines Kindes'; to pač bolj odgovarja slovenskemu *godljati* (kar ni samo 'murren', kakor ima Pleteršnik, ampak tudi plappern, viel reden' [Gutsmann], 'viel und dummes Zeug reden' [Murko]), kakor li sleškemu glagolu *goedeln* 'Muthwillen treiben', na katerega se sklicuje Lexer.

Perušek se moti tudi v tem, da stavi besedo *jasla*, omenjeno na str. 102. v II. zvezku primerjajoče slovnice Miklošičeve, v isto vrsto z besedo *jasli*. Res je sicer, da beseda *jasli* prehaja v nekaterih slovenskih narečjih prav tako, kakor v srbsčini ali hrvaščini od XVI. stoletja *jasli* in *gusli*, iz *i*-debel med *a*-debla; toda beseda *jasla* na omenjeni str. 102. sploh nima z besedo *jasli* 'Futterkrippe' nič opraviti, ker je tujka in od zgoraj že imenovane besede *asla* 'apostema, tvor' samo v tem različna, da je jotirana; vzeta je iz nemščine: *assl* „der Aiss (Aəs), das Aisslein (éəssl, assl, astl) die Eiterbeule“ (Schmeller² 157, Miklosich, Et. Wtb. 4).

Pisati je pač tudi *kuzlja* 'Hündin', ne *kuzla*, ker je beseda skrajšana iz *kuzulja*, čegar podstava je *kuza*, od koder imamo tudi *kužek* in *kuzelj* 'der Hund'; prav pa je *kuzla* v drugih, v Pleteršniku navedenih pomenih iz romanske tujke *kozla*. Tako je tudi pisati *halja*, *haljina* in ne *hala*, *halina*; *štorklja* je pisati vsakakor z *lja*, bodisi da je v slovenščini na nemško podstavo *Stork* 'Storch' pridejan sufiks *ulja* ali samo *lja*; prvo je vero-

jetnejše. Tudi za *lila* 'Puppe' je z ozirom na bolg. *lělja* 'Tante' in poljski *lala, lalka* (t. j. *lělja*) 'Puppe' pisati prav *lilja*.

S tujkami ne ravna gledé končnega *la, lja* naš jezik popolnoma enako. V obče smemo reči, da dobivajo tujke iz nemščine *lja*, tujke iz italijanščine, furlanščine, latinščine in turščine pa *la*. Seveda sta analogija in čas prevrtala premnogokrat tudi to pravilo.

Tako imajo n. p. *lja* iz nemščine izposojene besede: *antvilja*, *antvelja* 'Handtuch' sgrn. *hantwehel*; *baklja* iz *Fackel* (ne *bakla*, kakor piše Levec); *burklje* pl. t. iz *Furkel* (*lja* nastavljen zato, ker imamo v Cerknem instrumental z *burklem*), potemtakem tudi *burkljati* in ne *burklati*; *čolja* 'der Hackblock' iz bav. n. *die Zollen*; *dilja* *die* 'Diele', ne *dila*, zato tudi ne *ravnodilec*, ampak *ravnodiljec*; *dromlja* *die* 'Mundtrommel'; *faglja* *die* 'Fackel'; *frajlja*; 'das Fräulein'; *grolja* 'Koralle', kor. n. *gralle*; *fulja* 'die Fülle'; *gajžlja* 'Geissel' in *gajžljati*; *hilja* 'die Eile' (kor. n. *heiln*); *kiklja* 'der Kittel'; *kruglja* 'Krug' bav. *Krugel*; *kruklja* 'Krücke' 'Krüchel'; *pilja* 'Spund' kor. *Peil*; *ruklja* 'eruca' je pač iz bav. *Ruckál, Ruckelein* in ne iz ben. *rucola*; *raglja, rahlja* (ne *rahla*) 'Stange' n. 'Rahen', 'Rachl', toda *rakla*, ker je to iz furlanščine *ràcli* 'frasca, broncone', potemtakem tudi *rageljščak* in ne *ragelščak*; *šeflja* 'Schöpflöffel'; *špriklja* 'der Spreitel'; *štaplja* 'die Staffel'; *šublja* 'die Schaufel' srgn. *schûvel*; *žveglja*, srgn. *swëgel* itd. Narečja, ki izpreminjajo *a* za palatalnimi soglasniki v *e*, imajo v teh primerih *e*, v Cerknem n. pr. govore: *ántle, bakle, čuóle, dile, drúmle, fule, kikle, šuble, šíefle, štáfle*.

Nekatere iz nemščine izposojene besede pa se temu pravilu vpirajo, n. pr.: *bula* 'die Beule', *skula* neka bolezen iz srgn. *schule* 'Maulkrankheit der Pferde' (n. ?), *špila* 'der Wurstspeiler', stgn. *spîlla*; *šula, šola* 'die Schule'; *kandla* (kor. *kandva*) 'Kandel', *kugla* (kor. *kuhva*) 'die Kugel', *perla* 'die Perle' (poleg *pereljni*), *šala* 'die Schale', *štala* 'der Stall', *zola* 'der Saal' in še morda nekaj drugih. Kaj je temu vzrok? Prve teh besed so pač stare izposojenke

in so bile sprejete v obliki *buša*, *skuša* (?), *spiša*, *šoša* itd.; ostale pa se mi zdé več ali manj vse iz novejšje dobe, ko je že začel pri nas srednji *l* stopati na mesto *ḷ*-a.

Včasih tudi ni lahko določiti, je-li beseda izposojena iz nemščine ali iz kakega drugega jezika: *coklja* je lahko iz bav. 'die *Zockel*, *Zuckel*', pa tudi iz ital. *zocolo*, kajkavski *cokol*, kakor piše Habledič; koroški izgovor *cokla* govori za pisavo *coklja*, *cokljati* in za nemščino; *bergla* (kor. *berhva*), *berla*, *ferla* iz nem. *Ferel*, lat. *ferula*, v češčini *berla* poleg *bírle* (gl. moje opomnje v Archivu XI. 460); *patrola* 'die *Patrouille*', v nemškem izgovoru 'Patrule' *pištola* n. 'Pistole', ital. *pistola* iz č. *pišťál*; *tabla* 'Tafel' in lat. 'tabula'. Za pisavo *orglje* iz n. *Orgel* govori koroški *orgle*, *orgljati*, proti nji dosledna kajkavska pisava *orgule*, kjer bi pričakovali vsled naslombe na sufiks *ulja* pisavo *orgulje*, ki je v hrvaščini pravilna; poleg kajkavske oblike govori tudi izgovor *orglati* v narečjih, kjer bi pričakovali *orglet*, za *orgle* in ne za *orglje*. Razložiti tega srednjega *l*-a za *lj* ne vem: tudi na Goriškem znana beseda *orlist* 'organist' govori za *l* ne za *lj*. Temna beseda je *perla* 'pedisequa', *pirdlja* 'Begleiterin der Braut'; v obojem tiči najbrž srgn. *verte* 'Begleiter' in bav. *Gfjært*; nastopil je pač sufiks *la*, kakor v *dekla*. Moderne tujke iz nemščine imajo seveda *la* in ne *lja*; prim. zgoraj omenjeni *zola* 'Saal'.

Druge, nenemške tujke kažejo v slovenščini večinoma *la*: *bala* 'der Ballen, die Mitgift', ital. *bala*; *barigla* 'Handfässchen' iz ital. *barile*, primerjaj *bergla* iz *berla*; *čebula* lat. *caepulla*, ital. *cipolla*, furl. *cevòle*; kajk. *fiola* iz lat. *viola*; *kamela* 'das Kameel', ital. *cammella*; *kozla*, *kuzla* 'die Schotte', furlansko *cosule*; *macola* 'Schlägel' iz ben. *mazzòla*, *mandla* 'Mandelbaum, Mandelfrucht', ital. dialekt *mandola*, furlansko *mandule*, toda *mandelj*, ker je to iz nemščine; *malovela* 'Handstange' iz italijanščine *manovella*; *mula* 'Mauleselin, Bastardin, Blutwurst', ital. *mula*, furl. *mule*; *rakla* 'Stecken', furl. *racli*; *rapla* 'kleine Traube', ital. *grappolo*, *grappo*, furansko *rapp*, ker je beseda omejena na zapad, je pač tuja in nima nič opraviiti

z besedo *rep*; *rebula*, furl. *ribuèle*; *srdela*, ital. *sardella*; *šala* 'der Saal', ital. *sala*; *šempla* 'neka posoda' iz furl. *sempile*; *škála* 'die Treppe', ital. *scala*; *škatla*, ital. *scatola* (pri Hablediču *skatula*); *štebala* iz ital. *stivale*; *štola* iz lat. *stola*; *vintla* (v Cerknem *binkla* 'Brodtruhe') iz furl. *vintole*. — Dalje *cula* (pri Dalmatinu *zulla*, t. j. *cuľa*, pri Hablediču *culce*), madž. *cula* 'Bündel, Pack'; naposled po posredovanju Srbov ali Hrvatov *lula* in *kula* iz turščine itd. itd.

Drugi slovanski jeziki nam kažejo, da moramo pisati *sablja* in ne *sabla*, nasproti pa *škodla* in *cvekla* in ne *škodlja* in *cveklja*; tako tudi *škodela*, dasi govoré nekod *škodelja*. Pisati bo tudi *brla* 'Kreisel, Knopf' in ne *brlja*, kakor piše Pleteršnik, ker beseda pač ni iz onomato-poetične osnove *br*, kakor zgoraj omenjene *koklja*, *raglja*, *brzlja*; prim. furl. *pirli* 'palè, stornello' (= Kreisel). *Bradva* odgovarja staroslov. *brady* in je torej sploh v pisati (govori se tako v Belih Kranjcih); oblika *bradla* v koroščini in gorenjščini stoji na isti stopinji kakor gorenjski *bukle* za *bukve*, *britle* za *britle*, koroški *britelca*, od koder je furl. *britola* itd. (prim. Baudouinove Otčety II. 83. 84); *bradljača* je iz *braduljača* 'koža pod vratom, v katerem pomenu se rabi navadni moški *bradelj*, narejen po vzoru nemškega *bartl*.

Večkrat se je starejši *lja* zamenil za *la* tudi v sredi besed: kjer bi pričakovali pisavo *lja*, se piše večkrat *la*, čegar je navadno kriv kak *j*, *l'* v istem ali nastopnem zlogu: *glajt* za *gljajt*, *žlajf* za *žljajf*, *flajšter* za *fljajšter*, *ladljec* za *ljadljec*, *plajbez*, *klajboz* za *pljajbez* 'Bleistift' iz n. 'Bleiweiss'; iz cerkljanskega *akles* 'Atlasstoff' je sklepati na *atljas*. Tako je za *škrlak* 'Hut' pisati *škriljak*, kakor pišejo kajkavci. Napačna je pisava *škilav*, *škilavec*, *škilavka* (Pleteršnik) namesto *škiljav* itd.; od *škileti* ali *škiliti* dobimo namreč najprej samostavnik *škilja*, od koder se šele izvajajo navedene besede. Tudi *belak* 'Eiweiss' in *celak* 'Hengsf' je napačna pisava; pri obeh imamo opraviti s sufiksom *jak*: prim. *rumenjak*, *črnjak* iz *črm̃njak* 'Eidotter'. Slovenci, ki so ohranili

lj, govore tudi za 'Villach' le *Beljak* in, kolikor vem, tudi Korošci pravijo v *Belace* in ne v *Bevace*. V besedi *bršljan* (Habdelič piše tako) imamo prav tako pisati tudi le *lj* in ne *l*.

Perušek opaza dobro, da se v drugem zvezku Miklošičeve primerjajoče slovnice sufiksi *lʼb*, *lb*, *lj*, *elj*, *ulj*, *ylj*, *ʼlb*, *ʼljʼb* vse vprek menjavajo. Marsikaj je dandanes razlagati seveda nekoliko drugači, na drugi strani pa vendar tudi ni pozabiti, da so prešle neke besede ščasoma po delovanju analogije v novo deklinacijo in spremenile za nas s tem tudi končnico. Tako si moramo razlagati *višel* (t. j. *višek*, prim. s. *višao*, č. *vyšel*, gen. *vyšla*) poleg *višelj*, kakor piše besedo Habdelič; v kajkavščini je beseda prešla med mehka debela; izposojena je najbrž iz madžarščine, kjer se glasi *vissla*, kar so Slovani šteli za femininum, in h čemur so potem, ker so pasja imena navadno moškega spola, napravili masculinum *višel* s trdim *l^{om}*, popolnoma v skladu z madžarščino, ki ima *vissla* in ne **visslya*. Pomniti je, če izvajamo besedo iz madžarščine, da so si Slovani iz tega jezika izposodili ravno mnogo imen za pse, konje, vole in krave. Miklošič hoče sicer madž. *vissla* izvajati iz slovanščine (Die slav. Elem. im Magyar. Nr. 922), toda pozabil je razložiti besedo iz našega jezika. Pomen 'Spürhund, Bürschhund', katerega ima pri nas beseda, se najlepše strinja z magy. *vissgalni* (t. j. *vissg-alni*) 'untersuchen, forschen', *visslatni* 'stöbern, herumspüren': *višel* preiskuje in išče sled divjačine.

Očividno navaja Miklošič nekaj besed pod napačnimi sufiksi. Naš *brencelj*, gen. *brenclja*, ako je res v zvezi z onomatopoetičnim korenem *brenk* (*brenčati*, *brencati*; besedo poznajo samo Slovenci in še ti ne vsi!), potem *hrakelj*, *krhelj*, *smrkelj*, *rogelj*, dalje s. *čukalj* bi bile nemogoče tvorbe, če bi njih končnica bila *ʼljʼb*; *c*, oziroma *k*, *g* bi se pred *b* morali spremeniti v šumevce: **brenčelj*, **hračelj*, **kršelj*, **rošelj* itd. Tudi beseda *recelj*, s. *rucalj* (in *rucelj* gen. *rucelja*) 'Handhabe' ne more spadati tje in je sploh temna zavoljo soglasnika *c*, ki brani, spravljati jo v zvezo z *raķa*. Enako je beseda

bodl̂ (pod sufiksom *lĵ*) nemogoča v stari slovenščini, ker bi iz tega moralo nastati *bol̂*; prava pisava je pač *bod̂l̂*, dokler se ne dokaže sufiks *l̂*. Kakor *bodl̂* stoji pod nepravim sufiksom tudi *děl̂* v *neděl̂* in *sre-broděl̂*, in pa *nedělja* in *drêvodělja*, česar ni izvajati naravnost iz korena *dě* (kakor to dela Miklošič na str. 105. in v Et. Wtb. 43 [*neděl̂*, *nedêlec*]), ampak iz *děla* s sufiksom *l̂*. Tje pa bi spadali zgoraj omenjeni samostavniki *brencelj*, *hrakelj* i. t. d. Tudi r. *máchal̂* 'Flachs in der Hechel' ne spada tje, ker je ženskega spola; druge tam omenjene ruske besede na *al̂* pa gredó pravzaprav pod sufiks *al̂*, kjer jih Miklošič našteva vnovič (*kóval̂*, *kovál̂*, *vral̂*).

Nemški diminutivni sufiks *el* (deloma iz starejšega *e-lîn*) ima v našem jeziku vselej obliko *lĵ* (s pregibnim polglasnikom) in je provzročil celo nekaj podobnih tvoreb na naših tleh: *reselj* 'Abschnittel, Stückchen', *mošicelj* 'Männchen'; ta kaže torej dvojno zmanjšavo, ker je že osnova *mošic* diminutiv. K takim tvorbam spada najbrž tudi *drobelj*. Po vplivu tujek, kjer se je v nekaterih še ohranil v deklinaciji *n* sufiksa *lîn*, so tudi te domače tvorbe sprejele v deklinaciji *n*: *drobeljna*, *mošiceljna*. Toda Miklošič bi jih vendar v primerjajoči slovnici ne bil smel naštetih pod sufiksom *elj*, ker imajo pred *lĵ*-em polglasnik, kar se razvidi zlasti tedaj, kadar se sklanjajo po domače: *droblja*, *reslja*, *mošiclja*.

Kakor z diminutivnim nemškim sufiksom *el* ravná naš jezik tudi z vsakim drugim nemškim ali ponemčenim sufiksom *el*, ki nima zmanjšavne moči, zlasti če se pri nas v deklinaciji pokaže *n*, n. p.: *mandelj*, *mandeljnovec* (ne *mandek*, *mandeknovec*, kakor piše Levec), *postelj*, *artikelj*, *rabelj*, *rabeljna*. Trd ĺ jih kaže malo: *pičel̂* 'Bütschel', kor. *pičau*, *mek̂* 'Staubmehl', *tadek̂* 'Tadel', kor. *tadeu*, potem sploh znani *cegek̂* in *špegek̂*. Če ima že podstava *lĵ*, jo mora seveda imeti tudi izpeljanka, torej *pušljec* ne *pušlec*, *cegljec* ne *ceglec* (ker se ne govori *ceguc*, kar bi bilo diminutiv od *cegek̂* 'Ziegel'), *masljec* ne *maslec* itd. Za povdarjeni *el* imamo *elĵ*, kjer *e* seveda ne namešča pol-

glasnika, v besedi *bordelj*, *bordeljnica* (pri Hablediču *burdelj*, *burdeljnica*), *befélj* (in *prefelj* iz bav. *Bevelch*).

V drugih končnicah tujih besed je postal končni *l*, če izvozamo v novejšem času izposojene besede, večinoma trdi *l*: *špitał*, *kanal*, *fosał* (it. *fossale*), *fišoł* . . . proti novim tujkam: *admiral*, *koral* . . . *škabél* (it. *scabello*). Narečja nam kažejo, da je nastopil včasi zanj tudi palatalni *l*, ki se pa je dandanes že izgubil vsled zenačbe vseh treh *l*-ov ali pa vsled vnovičnega vplivanja dotičnih tujih besed v tuji obliki s srednjim *l*-om, n. p. *aštrželj*, plur. *aštržlji*, iz n. 'Halster' in 'Síl'; *cilj* 'Ziel'; *aprilj* na Krasu. Narečje cerkljansko pozná sicer v nominativu *kapital*, *kapruól*, *prefel* 'Befehl', *pretkuól* 'Protocoll', *general*, v genetivu pa imamo *kapitale*, *kapruóle*, *prefèle*, *pretkuóle*, *generále*, oblike, ki živo spričujejo, da *l* namestuje starejši *lj*.

O nekončnem *l*-u v tujkah pred samoglasnikom *a* smo deloma že govorili pri obravnavanju končnice *lja*, *la*, kjer smo naposled omenili tudi tujek, kakor so *gljajt*, *ljadljec*; starejši *la* se je kakor v domačih besedah spremenil v *la*; *Ferljan* 'Forojuliensis' pri Hablediču je pa iz *Furlan* po naslombi na druge tvorbe s sufiksom *janinъ*, kakor *dešeljan*. V *vajet* imamo bajê še koroški *v* za *ł*: 'Leitseil' celo v knjižnem jeziku, ker je beseda s Koroškega bajê prešla k drugim Slovencem in v knjigo. Pred *e*-jem in *i*-jem imamo seveda tudi mi samo srednji *l*; pred *o*-jem je pač največkrat nastopil *ł*, ki ga je kakor v domačih besedah nadomestil srednji *l*: *plotar* (Blätter), *łoter*. Vendar imamo tudi tukaj nekaj zgledov za *lj*, za katerim se je seveda ohranil *o*, ker je v dotičnem času pravilo o zamenjavanju samoglasnika *o* z *e*-jem po palatalih že onemoglo: *fijos*, *fijosar* (Habledič). Tudi *ljuljka* (Habledič: *ljuljčen* kruh 'panis ex lolio') kaže pred samoglasnikom *u* mehak *l*, ki pa se je ščasoma pretvoril enako drugim *lj* v *l*; navadno pa je tudi pred *u*-jem bil sprva *ł*: *łušno*.

Nekončni *l* pred soglasniki je v izposojenkah največkrat prešel v naš trdi *l* (*ł*): *bałda* 'Falde, Falte'; *bałha* 'Falch, fahl'; *gałge* 'Galgen'; *jełce* srgn. *hělse*,

hilse 'Schwertgriff'; *kačmer* iz 'Galzenschneider'; *kečder* iz srgn. *keller*, *kellre* (*d* je prešel v imenovalnik iz kosih padežev, kjer je bilo sprva *kečra*, *kečru*; med *č* in *r*, ki se vkupe težavno izrekata, je v olajšavo izgovora vstopil *d*); *kečših* iz 'Kehlsucht'; *koračda* iz 'Koralle', it. *corallo* z nepojašnjenim *da*; *kočter* n. *Kolter*; *mačha* srgn. *malche*; *macočt* 'Eierfladen' z nejasnim prvim delom, v drugem tiči pač srgn. *zėlte* 'flaches Backwerk, Kuchen, Fladen'; *mečtra*, *mečtrga* iz 'Mehltruhe'; *počšter* iz 'Polster'; *štačt* iz srgn. *stalt* 'Gestalt', *štelca*, *štrečca* iz 'Stelze'; *vačpot* iz 'Waltbote', *šačba* iz 'Salbe', *šmačec* (žmawc) iz 'Schmalz'; *šulca* iz 'Sulze' (na Krasu *šiwca* z naslombo na *šiw*, ker se žulca trese in se je beseda sprva izgovarjala *šýwca*); *šočnir* iz 'soldenaere'; *šočt* iz n. 'sold', toda iz it. *soldo*, *soldato* imamo *sočd*, *sočdat* itd. itd. Tudi vsufiksu *avčt*, ki je iz nemškega *alt*, *olt*, *holt*, vidimo za nemški *l* naš trdi *č*.

Bolj redki so primeri, v katerih je nekončni *l* v izposojenkah prešel pred samoglasniki v *lj*. Sem je šteti pred vsem besede: *bičjfa* 'die bewurzelte Rebe, Würzling', temnega izvira, najbrž iz italijanščine; *fočjk* (*fučk*); *pre-felčk* 'Befelch'; *večjb* 'Wölbung'; *felčjar* 'Fedscher'; *golčdinar*; *šačdo* it. *saldo*; *štančgelčt* 'Standgeld'. V *bašilčka* 'Basilienkraut' in *prašilčka* 'Brasilienholz' je prišel *lj* pred soglasnik še le v našem jeziku; narejeni sta obe kakor *brisalčka* iz **brisalja* itd. Često je *lj* v takih primerih prešel v srednji *l*, tako da ne moremo o njih dandanes več določiti, ali imamo v njih že starejše izposojenke z *l*-om za *lj*, ali pa tujke, ki smo jih sprejeli v naš jezik še le zadnjih 150 let. Take besede so: *kočba* 'Kolben' *pulčver* 'Pulfer', *pičpoh* 'Büllpech', *pičtačice* neke rože... Pri *pulčver* bi se dalo misliti, da je pisati *lj*, ker poznajo neka narečja *purbelčj*, kar je nastalo po preskoku glasov *l* (*lj*) *r*. Ako je *pičpoh*, *pičtačice*, *kočba* navadno na Koroškem ali Gorenjskem z *l*-om in bi se dalo dokazati, da so to že starejše izposojenke, je pač pisati za *l* tudi v njih *lj*.

Teh besed nikakor ni mnogo, če odštejemo moderne izposojenke. Škrabec piše tudi za te, četudi narod iz-

govarja *l* — ako so mu znane — vendar povsod *lj*, torej *psaljem*, *psaljter*, *Daljmacija*, *normaljni*, češ, če bi bil narod sprejel te besede v šestnajstem stoletju, bi jih bil gotovo tako prepariral. Temu ni oporekati, da bi jih bil takrat narod res spremenil in bi za *l* govoril ali *ł* ali *l*, katero od obojega, pa ne moremo določiti, ker je pri starejših izposojenkah zlasti iz nemščine oboje mogoče, kakor smo videli: nekatere imajo *l*, druge *ł*. Škrabec je za *lj*, ker tudi ruščina zamenjuje sedaj tuji *l* najrajši z mehkim *l*-om. Vprašati pa moramo, ali bi ruščina, če bi imela kakor naša slovenščina trojen *l*, res tako delala? Najbrž ne; v tem mnenju me podpira hrvaščina ali srbščina, ki je prehodila že pred slovenščino pot, katero ta hodi kakih 150 let sem. Kakor mi *u*, so namreč tudi Srbi ali Hrvati začeli govoriti pred soglasniki in na koncu *o*. To je v prvi dobi te premembe veljalo seveda kakor pri nas tudi za tujke: te so morale dobiti ali *o* ali *lj*. Ker so tujke v srbščini ali hrvaščini (če se ne oziramo na kajkavščino) vzete večinoma iz madžarščine, italijanščine, latinščine, grščine in turščine, je pri njih za *l* nastopil navadno *o*, pri tujkah iz nemščine pa kakor pri nas navadno *ł* ali *lj*. Tako beremo v starih listinah dobrovniških *Paomotik* za *Palmotić*, *psaomista* za *psalmista*, *Daomacie* za *Dalmacie* (Rešetar, Die ragusanischen Urkunden, Archiv XVII. 22, 23); v primer za nemške tujke z *lj* pa nam služi *šiljbok* iz 'Schildwache'. Toda ko je *l* za starejši *ł* prodrl v srbščini ali hrvaščini tudi pred vokali, kar se je zgodilo pač davno prej kakor pri nas, se je začel namestu pričakovanega *o* rabiti *l* tudi v tujkah, pač vsled vpliva nekih določenih oblik: iz *psalm* je moralo na primer nastati v imenovalniku *psalam* in *l* je iz imenovalnika zašel tudi v kose padeže; iz moškega *falas* za ital. *falso* je *l* prestopil tudi v obliko za ženski in srednji spol, katero Vetranić še piše z *o* (*faoso*). Tako se je začela izpodbijati upornost čuta zoper neslovansko skupino *telt*, *talt* itd. Dandanes se je v tujkah staro pravilo o premenjavanju predsoglasniškega in končnega *l*-a v *o* ohranilo skoraj samo v Dobrovniku, kjer še govore *sodat* iz *sol*-

dato, *sopa* iz *salpa*, *pôma* iz *palma*, *manìgodo*, *Nacijònô* iz *Nazionale*; drugod pa je stopil, razen v adjektivih iz samostavnikov na *o* (iz *l*-a, n. p. *angjeoski*, *gjavaoski*), povsod že *l* na mesto pričakovanega *o*. V novejših tujkah je to seveda brezizjemno in se je *l* celo vtihotapil v nekatere besede, kjer bi ga ne pričakovali, na primer v besedi *malta* iz n. 'Mauth', če beseda ni naslonjena na *malta* iz n. 'Malter, Mörtel', kar pač ni zlepa mogoče že zavoljo razločevanja pomenov. Podobno je razlagati tudi *l* v besedi *šudio*, gen. *šudjela* itd. v Dobrovniku; ben *giudèò* (na španjski *judío* ni misliti, prim. *šilj* iz ital. *giglio*) je dobil v Dobrovniku najprej obliko **šudèò*, **šùdeo*, ki se je naslonila na druge podobne na *eo*, n. p. *angjeo* ter prevzela potem v kosih padežih *l*, kakor da bi prvotno deblo bilo **šudêl*. — Kakor se torej Srb ali Hrvat sedaj nič ne briga za staro pravilo, enako se slovenski narod ne briga za pravilo šestnajstega stoletja; kakor je je prestopil glede *l*-a, za katerega govori sedaj *u* (*ø*), tako sedaj tudi v tujkah ohranja čisti *l* pred soglasniki; vzrok, da mu je zamrl čut za zoprnost skupine *telt, talt, tolt* itd., je pač iskati v tem, da je tudi v mnogih domačih besedah vsled izpada kakega *i* prišel čisti *l* pred soglasnik in se je rabil tudi v sorodnih besedah: *deklca* iz *deklica*, *dekla*, *naglca* iz *naglica*, *nagla*, *preslca* iz *preslica*, *vagalca* iz *vagalica*, *okroglica* iz *okroglica*, *kobilca* iz *kobilica*, *kolko* iz *koliko*, *tolko* iz *toliko*; primerjati je tudi zgoraj med izjemami navedene tvorbe št. 2—4. Potemtakem sta torej Pleteršnik in Levec prav storila, da v novejših tujkah pišeta pred soglasniki *l* in ga učiata tako tudi izgovarjati. Interesantno se mi zdi tudi to, da se je v srbščini ali hrvaščini prav kakor pri nas pojavil čisti *l* za *o* na koncu besed najprej v množnem rodilniku substantivov na *l*, *la*, *lo*; prim. Rešetar, Primorski lekcioniari XV. veka (Rad 136, str. 106, 107).

§. 14. in 15.

V točki 14. uči Levec: „Kadar ne veš, ti je li na koncu besed pisati *l* ali *v* (*u*), tedaj postavi besedo ali v

ženski spol ali pa v množino, in takoj se ti pokaže prava oblika.“ To pravilo ni natančno, ker je deloma preobilo; po njem si ne bo mogel gorenjski in koroški Slovenec nič pomagati, ker bo mirno pisal *dava*, *obuwa* namesto *dala*, *obula*. Gorenjec in Korošec moreta iz podaljšanih oblik spoznati, ali jima je pisati *v* ali *l*, samo tedaj, kadar jih podaljšata s samoglasnikoma *e* in *i*: *dav* — *dale*, *dali*; *obuw* — *obule*, *obuli*. Iz Levčevega pravila je torej izbrisati besede: „ali v ženski spol, ali pa“ in pa „v ženskem spolu *bela*, *dala*, *obula*, *prava*, *sdrava* in“. Sploh se mi zdi, da bi se bilo tukaj držati pravila Janežiča, ki je pisal v slovnici, 3. izd., §. 26, 3 popolnoma prav tako:

„Na koncu besedí se pisme *l* návadno podomače izrekuje kakor *v*, piše se pa le *l*. Ako dvomiš, kaj bi pisal — *l* ali *v*, nategni besedo na *e* ali *i*, in brž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej n. pr. v zadregi pri besedah: *vesev*, *delav*, *orev*, *prav*, pritekni jim *i*: *veseli*, *delali*, *orli*, *pravi* in pokaže se ti prava pisava: *vesel*, *delal*, *orel*, *prav*.“

Levec se je dal v svojem pravilu deloma zapeljati Sketu, kateri je koncizni in dobro premišljeni Janežičev nauk pokvaril, ko je namesto Janežičevih samoglasnikov *e* in *i* postavil v pravilo kar vse samoglasnike sploh, pišoč: „podaljšaj besedo s kakim samoglasnikom“ in „pritakni jim samoglasnik“! Tudi bi bilo potrebno, dati Gorenjcu in Korošču navodilo, kako se mu je ravnati, kadar govori *va*, *vo*, *vu* in ne *vé*, bi li pisal *v* ali *l*; takrat mu je postaviti besedo v oblike, v katerih prihaja za dvomnim glasom *e* ali *i*. Seveda bi mu bilo vtisniti v spomin izjeme: *gwále*, *cérkle*, *búkle*, *brítile*, *ugnítle*, *šétle*, *ta mítile* itd.

Tudi točka 15. se mi ne zdi prav vbrana in pre-mišljena, ako Levec uči: „Kadar ne veš, bi li na koncu besed, pred soglasniki in za njimi pisal *l* ali *lj*, tedaj piši *l*, če narod izreka *v* (*u*), *lj* pa takrat, če narod izreka čisti *l*.“ To pravilo bi veljalo vse samo za Gorenjca in Korošca; zapadni Štajerec bi pa po njem pisal *mljatiti*, *mljeti*, *bljato*, *pljatno* itd., česar seveda ni maral pravopisec priporočati. Najboljše pravilo za š o l o je podal doslej

Navratil v svoji „Kurze Sprachlehre der slovenischen Sprache, Laibach 1850“ na str. 12. in 13. Ker je ta slovnica dandanes prav redka, hočem tukaj ponoviti nje pravilo, omissis erroribus correctisque corrigendis, po slovensko:

„Omehčani *l* (*lj*) pišemo:

1. zlasti za ustniki (*b, m, p, v*): *gibljem, sibljem, semlja, kaplja, opravljam, ošivljujem* itd. Vendar se v korenskih delih besed (izvzemši besede *bljujem, pljujem, pljuča, pljuskati* in izpeljanke iz njih in iz varijant njih korena: *bljusga, pljusga*) ne piše *lj*, torej: *blato, bled, mleti, mlatiti, platno, plot, vleči, vlačiti* itd.;

2. vedno pišemo *lj* pred končnico *-am, -ati* glagolov V. vrste 1. razreda, kadar je pred *l*-om še kak soglasnik, in pa pred končnico *-ujem, -evati* glagolov VI. razreda: *jecljam, jecljati, jecljal, pihljam, -ati, -al; prepeljujem, prepeljevati, -ljeval*;

3. pred končnicami *-iv, -ivost*: *potrpešljiv, potrpešljivost, posabljiv, -ivost; šaljev* (iz *šalljev*) itd.; v končnici *-ljaj*: *bodljaj, metljaj, smetljaj, stogljaj* itd.; dalje imajo skupna imena, katerih osnova se končuje na *l*, vselej *lje*: *selje* od *sel*, *ogljje* od *ogel*. Pri drugih s končnico *lje* (*ije*) izpeljanih besedah od imen na *-lv, -lo, -la* je prav tako pisati *lj*, kateri se v starejših tvorbah izreka omehčano kakor *l*: *veselje*, v mlajših in izposojenih pa kakor *l-j*, to je *l* in *j* záse: *sošalje* (primerjaj točko 10. Pravopisa);

4. pred končnico *-en* trpnega deležnika glagolov IV. vrste z izpeljankami vred: *beliti — beljen; izvoliti — izvoljen, izvoljenec* itd.;

5. na koncu zlogov, kadar se *l* sliši tudi v izreki tistih krajev, kjer se čisti *l* izreka navadno kakor *u*: *kralj, boljšati, kavelj* itd. Toda to ne velja, če je *i, é* odpal na koncu: *al, dol, nikol* za *ali, doli, nikoli*.

6. v oblikah sedanjikovega debela glagolov: *meljem, steljem, poljem, pošljem*;

7. v končnici *ulja*: *hodulja*;

8. v posameznih besedah: *beljak, brljav, brljusga, Celje, čeljust, dalja* (adj. *daljni*, ne *dalnji*), *dalje, ključ*,

kljuka, kljun, kljuse, kruljav, ljub, ljud, nedelja, peljati, Poljak, polje, ulj, vkljub, volja, šelja; glede besed na *lja, la* in *elj*, potem gledé tujek glej, kar je rečeno zgoraj. Te bi bilo posamez naštetí v slovarčku.

§. 17.—23.

Ker govori pravopisec o pregibnem (polglasnem) *e* šele v točki 18.—21. ter imamo v zgledih *ubošec* in *glušec* opraviti ravno s pregibnim in ne pravim *e*, bi bilo zglede *ubog, gluh* itd. v § 17. zameniti z drugimi, n. p.: *drug, družē, družica, drusi* ali *ubog, neboše, ubošica, ubosi* in *siromah, siromaše, siromašiti, siromasi*.

V točki 18. bi bilo za „poluglasni *e*“ pisati „polglasni, zdaj mehki, zdaj trdi *e*“, s čemer bi se nadomestnik starih polglasnikov določneje označil v razliko od vedno mehkega *e* za stari *e, ē, ě*.

V točki 20. graja Ilešič besede: „legati, legal, ležniv, ležnivec, toda *láž, leži*“ in misli, da je ta beseda najnesrečnejši zgled za menjavo *e—ā* v odsevu starega polglasnika. Levec se je gledé te besede in besede *čast* ravnal deloma po naukih Škrabčevih; deloma pravim zató, ker v slovarčku pripušča zoper pravilo §. 20. oblike z *e* in z *ā*. Škrabec se ravna v tem oziru po zapadnem izgovoru (Cvetje X. 8) in se sklicuje na pisavo Truberja in drugih starih pisateljev. Po njegovem mnenju se je pri izpeljankah besede *čast* prenesel *ā* iz oblik, v katerih ima dolgi povdarek, tudi v oblike, v katerih nima povdarka: zgodilo se je torej ž njimi isto. kar v kranjščini v še nekaterih drugih primerih, n. p.: *dan — danica — daniti se, lan — lanu — lanen, mah — mahu — mašiti — mašina* ‘Lederfleck’, *maša — maševati, panj — panju — panjača, sat — satorje — satjé, svast — svasti, tast — tastú, vas — vasi — vasovati, tánjšati — stanjševati*, potem tudi *sánje — sanjáti* (na Gorenjskem: *sajne, sajnát*), *manjši — manj — smanjševati — manjšina*, posebe zase stoji *maščevati*. Škrabec hoče vsled oblike *častiti*, v kateri je *ā* prenesen iz oblik kakor *čast*, pisati tudi *čaščen, čaščenje* dasi se sploh med

Slovenci govori *č^hščen*, *č^hščenje*, *češčen*, *češčenje*, in razlaga *e* zadnjih dveh besed kakor preglas iz *a*, češ, kratki *a* se mora za *j*, *č*, *š*, *š* po češkem načinu „spremeniti v *e*“, „kakor se sliši tudi *jěs* za *jas*, *tjě* za *tjà*“. Ta razlaga oblike *češčen* se mi ne zdi verojetna zato, ker nahajamo *č^hščen*, *češčen* poleg *častiti* tudi v narečjih, katera ne spreminjajo *a* za mehкими soglasniki v *e*, n. p. v gorenjskih in štajerskih narečjih; Gorenjec pravi (v Ihanu) *poč^hšjàna*, Štajerec pa *češena*. In če se je *a* spremenil v *e* v *češčen*, zakaj se ni zgodilo isto v *častiti*, kjer je *a* prav tako nepovdarjen in torej kratek? Zato mislim jaz, da imamo v *češčen* (na zapadu izrekano s polglasnikom, na Štajerskem z *e*) ohranjeno še staro obliko, ki odgovarja pravilni slovenski, na *čast* še ne naslonjeni obliki *č^hščen* in da je torej dandanašnji pisati *čast* — *častiti*, toda *češčen* — *češčenje*. Da se tukaj polglasnik ni mogel okrepiti po vplivu oblike *čast* v polni *a*, vzrok temu tiči pač v tem, da je zlog *češč* že preveč oddaljen od zloga *čast*, ker se strinja ž njim samo v prvem soglasniku, v tem ko je bila pri glagolu *č^hstim*, *č^hstiti* razlika samo v polglasniku, ne pa tudi v naslednjih dveh soglasnikih *st*. Prigovarjal bi morda kedo, da štajerski *češen* sploh nič ne dokazuje, toda pozabiti ni, da tudi na Štajerskem, in to na vzhodu, nahajamo namesto pričakovanega *čest*, *čestiti*, *čestiven* povsod le oblike z *a* in samo v trpnem deležniku *e*. Pri ogrskih Slovencih pa se je v vseh izpeljankah še ohranil polglasniku odgovarjajoči *e*: či se što vídi med vami, ka Bogá čestí i svoj jezik ne drži na vüzdi, toga Boža čést je marna (Jak. I. 26.). Pri Küzmiču je besedo brati še večkrat, dasi ne pogostoma; poznejši prekmurski pisatelji pišejo rajši *poštenje* ali *hvala* ali *dika*, kakoršen je ravno pomen. Odkod *a* v *čast*, *častiti*, *častiven* na vzhodnem Štajerskem? Misliti bi se sicer dalo na vpliv kranjščine, ker so bile rabljene v cerkvi za tolmačenje evangeljev kranjske preloge (prve evangelje v vzhodni štajerščini je izdal šele Dainko l. 1817.), vendar se mi zdi verojetnejše, da so na predrugačbo vplivale druge besede na *ast*: *mast*, *podmast*, *past*, *rast*, *oblast*, *slast*; naslombe na nje niso

mogle ovreti besede kakor *vest. povest*, ker je *e* v njih drugačen kakor v prvotno štajerskem *čest*. S tem bi bil rešen tudi prigovor Peruškov na strani 37. in 38.

Težavnejša je stvar pri besedi *laš* in njenih izpeljankah. Na zapadu se je vsaj deloma še ohranil stari polglasnik, prim. o tem opomnje Oblakove v Letopisu 1890, str. 190. ns.; tudi koroški izgovor *leša, lešniv, lešnivc* (Guttsmann) še kaže refleks polglasnika; vendar se ne more tajiti, da se je tudi že na zapadu začel prenašati *a* iz oblik, v katerih je povdarjen, v oblike z nepovdarjenim tem zlogom, v Cerknem n. p. govore *lašnivc*, toda *l_bgá* (*l_bgala*) in *l_bša*. Popolnoma pa je tudi v nepovdarjenih zlogih prodrli *a* za pričakovani *e* na Štajerskem tako na vzhodu kakor na zapadu, potem pri Prekmurcih in v Medžimurju, kjer nahajamo le oblike z *a*: *laš, la-gati, lašljiv, lašljivec*. Na vpliv kranjščine tukaj seveda ne moremo misliti, ker je ona sama ohranila polglasnik, ki se v teh besedah kajpada navadno izraža s samoglasnikom *a*; tak vpliv bi si smeli tudi misliti le za štajersščino, nikar pa ne za prekmurščino ali medžimurščino. Oblak dvoji po pravici v spisu „Něšto o medjumurskom narječju“ (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena I. 45), da bi bilo to prodrlo iz hrvaškega knjižnega jezika in da „ovo *a* nije postalo vjerojatno uplivom kasnijih dolazaka i seoba u obližnje predjele sa srpsko-hrv. juga.“ Na naslombo na kake druge, podobno se začenjajoče besede pa tudi ni misliti, ker primernih takih besed ni, če nečemo v poštev jemati morda besed *lagoj* — *lagojina, lagov* — *lagovija, lagoda* — *lagoden*, ‘schlecht — Schlechtigkeit (Bosheit)’, katere pa niso znane na zapadnem Štajerju in bi tudi najbrž ne vplivale na besedo *laš*, ki ima na tretjem mestu *š*. Razvil se je torej *la* v navedenih besedah najbrž sam od sebe brez kake naslombe. Najverojetnejše je, da se je zlog *la* razvil iz zlogotvornega *l*, t. j., da je pri nas kakor v češčini (*leš, lši, lhati*) nastalo najprej *l_bš*, **lši*, **lgati*, in da se je v poslednjih dveh primerih konsonantični *l* okrepil v vokaličnega, to je, da je postal *l̥*, v tem ko se je podobni

skupini v besedi *l_bšica* prišlo v okom s tem, da je nastopila metateza v *šlica*; tako je jezik imel potem poleg *l_bš* tudi *l_ši*, *lgati*. Na Kranjskem in Koroškem, sploh na zapadu, je nastalo iz tega, ker so se tudi zadnje oblike prislonile na *l_bš*, vselej *l_bš*, *l_bši*, *l_bgati*, drugod pa so oblike *l_ši*, *lgati* vplivale same na *l_bš* tako, da je tudi iz te nastalo *l_š*. Iz tega se je potem razvil *la* po potu, ki je še nerazjasnjen, kakor mnogotero drugih refleksov zlogotvornega *l*, prim. ziljski *sloza*, *dlogo*, štajerski in prekmurski *sklojsa* poleg *susa* in štajerski zlasti za naš primer interesantni *sklaza* (Miklošič Vergl. Gr. I. 306): iz *l* je najbrž kakor drugod nastal *ol*, v začetku besede pa se je kakor v starih skupinah *olt* prevrgel v *la*; primerjaj enake sekundarne metateze v *slanovrat* iz *solnovrat* za *sl_bnovrat_b* in *klonica* iz *kolnica*. Konsonantični *l* v obravnavanih besedah debela *l_üg* kaže tudi srbski ali hrvaški *ošujak* 'marec' poleg *lašak*, t. j. ležnjivi mesec; sicer pa se je tudi v hrvaščini ali srbščini konsonantični *l* ojačil v *l_b*, kar je tam dalo *la*. — Ta razlaga bi seveda veljala le za štajersščino in prekmurščino. Sprejemati jo tudi za kajkavski *laš*, *lašen*, *lašljiv*, *lagati* nikakor ni neobhodno potrebno; kajkavščina nam kaže namreč *a* za stari polglasnik namesto pričakovanega *e* tudi sicer, in to poleg *čast* in *častim* še v teh besedah: *badnjak*, *baš*, *dan* (poleg starejšega *den*), *današnji*, *danas*, *danica*, *lan*, *lanen*, *tast* itd., v katerih govoré Štajerci in Prekmurci, ako so jim te besede znane, samo refleks *e*. V kajkavščini smemo torej, kakor v teh besedah, tako tudi pri *laš*, *lagati* misliti brez spotike na vpliv knjižne hrvaščine ali narodne štokavščine ali čakavščine.

Ilešičeva graja Levca zavoljo besed *legáti*, *lešnjív*, *leši* se naslanja, kakor smo videli, na vzhodno slovenščino, po kateri bi bilo res pisati *lagati*, *lašnjív*, *laši*. Dolenjski in sploh kranjski izgovor je še ohranil polglasnik za *l_{om}*, dasi starejši pisatelji pišejo zanj *a*, ki je prav tako nenatančen izraz kakor današnji *e*; priličevanje na poudarjeni *a* je sicer začeto, toda v večini še ni prodrlo; torej ne kaže drugega, kakor tudi v pravopisu ostati pri dosedanji

kranjski izreki in pisati v skladu z drugimi primeri z Levcem *legati*, *lešnjiw*, *leši*.

V drugih podobnih besedah je naglas v nekih narečjih že preskočil na deblo in ker je potem dotični zlog dolg, so se dotične oblike zenačile: *gániti*, *gánilo*, *dáhniti*, *dáhnilo*, kakor v sedanjiku *gánem*, *dáhnem*. Toda to naglaševanje je še jako mlado in še ne vpravičuje pravopisca, da bi smel po njem vravnovati pravopisna pravila, dokler se vpira takemu naglaševanju kranjščina, podlaga knjižnega jezika, in to tem bolj, ker ta naglašuje v tem oziru tako, kakor so Slovani naglaševali sprva. Ilešiču se zdi tako naglaševanje „rovtarsko“ (9), njegov „estetični“ in „blagoglasni“ čut se kar stresa, ko sliši govoriti Kranjca *dehníl*, *geníl*, *premekníl*. Morda ga zona mine, če zasliši podobno „rovtarski“ govoriti tudi Rusa: *doch-núl*, *peregnúl* in *peremknúl*? Saj mu vendar niso tudi Turgenjev, Tolstoj in enaki Rusi le „rovtarji“?

Dovoljeno mi bodi, pristaviti na tem mestu še dvoje opomenj.

Prašati se moramo, ali je z Levcem in Pleteršnikom pisati *lešniw*, *lešniwec* ali pa *lešnjiw*, *lešnjiwec*. Prvo bi bilo izvajati iz *lěšn* s sufiksom *iw*, toda taka tvorba bi bila popolnoma osamljena, ker se *iw* ne prideva adjektivom; pa tudi tvoreb na *njiw* nima jezik, ker moramo za *ljubesnjiw*, *prijasnjiw*, *kasnjiw* pisati pravilno *ljubesniw* (iz ljubezen), *prijasniw* (prijaznъ, subst. f. g.), *kasniw*. Narečja, ki razločajo *n* in *nj*, pa govoré odločno za *lešnjiw*; odkod torej ta *njiw*? Jaz sodim, da je tvorba *lešnjiw*, poznana samo Slovencem in še to ne vsem, ampak samo „napanonskim“, nastala iz kontaminacije oblik *lašen* in *lešljiv*, da je torej *nj* vpravičen.

Zgoraj smo videli, da govoré Prekmurci in Štajerci *lagati*, *lašljiv*, česar bi pri njih nepričakovali, ker je pri njih refleks nepovdarjenega slovenskega polglasnika (nastalega iz ѣ in ѵ) praviloma *e* in ne *ъ*, kakor na zapadu. Vendar imamo tudi v prekmurščini nekaj primerov, ki se protivijo temu pravilu, t. j. za polglasnik imamo *a*: *ergao* (vrgel), *nesao* (nesel), *mogao* (mogel), *erkao* (rekel), *prišao* (prišel),

odišao (odšel), *najšao* poleg *najšo* (našel), *pasao* (pasel), *grisao* (grizel); tako tudi *sam* poleg *sem*. Nepravilnost se v teh primerih dá razložiti z delovanjem analogije: *sam* (poleg *sem*) je naslonjeno na mnoge glagole na *am*, *ati*, kar se je zgodilo tudi z glagolom *šenjam* (ženjem), kateri je vsled te naslombe v sedanjiku prešel v V. vrsto tudi v oblikah, ki se izvajajo iz nedoločnika: *šenjati* itd. Po deležnikih *dejłao*, *posłao*, *plesao* ... so pa nastali deležniki *nesao*, *ergao*, *mogao*, *erkao*, *prišao* ... in enako tudi *sačao*, *sačali*, *prijao*, *prijali*, *najao* (toda *vseo*, ker je *e* bil povdarjen) od glagolov *-čęti*, *-jęti*. Tudi vzhodnještajerski *šau* (ki ga ni staviti na isto stopinjo z deležnikom *šal* t. j. *šłł* naših prvih pisateljev), je nastal enako po oblikah *dau* (dal), *stau* (stal). Ko so se enkrat ustanovile oblike *nesao*, *ergao*, *mogao*, jih je mogla v zadnjem zlogu kakor pri glagolih V. in VI. vrste zadeti kontrakcija, sedaj v *o*, sedaj v *a*. Med Prekmurci kontrakcija še ni zelo prodrła, vendar se nahaja, n. p. *najšo*, *prišo*, *mogo*, *ergo*, *neso*, *paso* ...; bolj navadna je kontrakcija v *o* v Štajercih in razlagati si jo moramo po asimilaciji nepovdarjenega *a* k nastopnemu, sprva konsonantičnemu *o*; poleg te kontrakcije imamo tudi kontrakcijo v *a*, izvirajočo iz povdarjene vrstne spona *a* in nastopnega konsonantičnega *o*: *đu*, *áo*, *á*. Ta *a* se je potem razširil na Štajerskem tudi na glagole z nepovdarjeno vrstno spono *a* in na glagole drugih vrst: *bia*, *hvalia*. Kontrakcija v *a* je v Prekmurcih sicer redka, pa se vendar nahaja: *sáča* (začel). Po kontrakciji je pač pri Prekmurcih nastal tudi pri glagolih II. vrste particip na *o*: *potegno* iz *potegnoo*. Ker je imela prekmurščina potem precej deležnikov na soglasnik in *o* (v moškem spolu), je nadomestila s končnico *o* po analogiji tudi končnico *io* (iz *čo* in *io*), kadar ta ni bila povdarjena, tako da imajo tam sedaj tudi glagoli III. vrste (brez debel na šumevce in *ě*) in IV. vrste končnico *o*: *vido* (videl), *goro* (gorel), *velo* (velel), *šelo* (želel), *viso* (visel), *šivo* (živel), *sbüdo* (zbudil), *dejlo* (delil), *droubo* (drobil) ... O kaki kontrakciji se ne more seveda tukaj govoriti, ker je nemogoča; *io* bi dalo

po vokalizaciji konsonantičnega *o* v novejšem času po glasoslovnih pravilih kvečemu *jo*.

Da bi bila točka 21. „Pravopisa“ posebno srečno koncipirana, nikakor ni mogoče trditi. Prvič ne moremo o soglasnikih, med katerimi se naštevajo 'sičniki' in 'šumniki', reči, da so razdeljeni po govorilih, ker bi potem tudi v njih imenu kakor pri nebnikih, goltnikih, zobnikih, ustnikih in jezičnikih pričakovali v podstavi ime dotičnega artikulacijskega organa ali mesta; drugič pa nahajamo v isti tabeli soglasnike *č, š, ž* dvakrat (med nebnički in sičniki), kar nikakor ne priča, da je taka razdelitev primerna, dasi se že dolgo vlači po naših slovnica. Tudi izraz po izreki v točki 22. je premalo določen. Dalje je v točki 23. razločati med zvenečimi soglasniki *g, b, z, ž, d*, pred katerimi nikedar ne more stati nem soglasnik, in med tistimi soglasniki, ki se glede zvenečnosti strinjajo s samoglasniki tako, da stoje pred njimi kakor pred temi lahko nemi in pa tudi zveneči soglasniki. Ti so: *r, l (lj), n (nj), m* in pa *v* (sekundarno tudi *j*): *sram — srak; slama — slat, pljevati — bljevati, snaga — snoj, prošnja — prašnji, smeh — smaj, svoj — zvon, (sjati = sējati, zjati = zijati)*. Da je predlog *s* po analogiji večine prodrl to pravilo: *složiti, smešati* (Pravopis 99—101), to nič ne dé, to je samo mala izjema. Glavno je, kako more učenec prav pojmiti pravilo točke 96.; če se mu to ne pové, bo pisal za *dekla* po pravopiščevem pravilu § 23. *degla*, za *metla* pa *medla* in podobne stvari.

Gospod Milivoj Ivanov se otresa (v Edinosti št. 198) nad Levčevo terminologijo za soglasnike, ki je pa v resnici ni Levec stvaril, ampak jo je samo posnel iz prejšnjih slovničarjev. Ivanovu ni po godu *goltnik*, češ, to je 'gol-tanec', ni mu všeč *sobnik*, ker pomenja ta beseda tudi 'Zahnkraut', zadovoljen tudi ni s *sičnikom* in s *šumnikom*, ker bi prvo bajè bilo to, kar nemški 'Zischotter', drugo pa to, kar *šumnik* 'Waldhüter', da ga razlikujemo od *šumárja* 'Förster'. Čudno se mi zdi, da se g. Ivanov ni zagnal tudi v *nebnička* in *jesičnika*; saj ta zadnji

pomenja vendar tudi 'Schwätzer' in za prvega bi se tudi dal po njegovem zgledu skovati kak primeren nemški pojem, n. pr. 'der Himmelträger'; če si je on izmislil 'šumnik = Waldhüter', 'sičnik = Zischotter', zakaj bi komu drugemu ne bilo dovoljeno isto? Ob enem se g. Ivanov postavlja na naravnost smešno stališče: iz pridevnika izvedeni samostavniki sme po njegovem mnenju imeti edino en pomen; v bodoče bo treba po njegovem iz našega slovarja pometati vse take besede, ki imajo več pomenov. Tako bomo besedo *belica*, pod katero je navel Pleteršnik tele pomene: 'weisses Schaf, weisse Ziege, Steinmarder, Ringelnatter, Weissfisch, Art Weizen, männlicher Hanf, Weisskirsche, Taffetapfel, Weissbirne, weisse Pflaume, Art Feige, Art Olive, Art Rebe; das Ei; der Lutter bei der Erzeugung des Wachholderbranntweins, das Bleiweiss' — torej 17 pomenov, to besedo bomo po receptu gospoda Ivanova rabili v bodoče samo v enem pomenu, kakor bi na vsem belem svetu bila samo ena edina stvar bela! In vendar narod, ki rabi besedo *belica* v raznih pomenih, ne pride v zadrego, ker ti ugame pravi pomen že iz konteksta; če se mu pa potrebna zdi podrobnejša določba, pristavi takemu samostavniku še ime vrste, s čemer je odpravljena vsaka dvojba: ovca *belica*, koza *belica*, kuna *belica*, kača *belica*, figa *belica*, črešnja *belica*, oljika *belica* itd. Tako mislim, smemo tudi za *sobnik*, če tudi pomenja 'Zahnkraut', in za *goltnik*, če tudi res kje pomenja 'goltanec', kar pa dvojim, vendar prav dobro reči *glas sobnik* za *glas sobni*, *glas goltnik* za *glas goltni* in okrajšano v slovnici, kjer se govori o *glasovih*, naravnost *sobnik*, *goltnik*. Gledé tvorbe same pa sta *sičnik* in *šumnik* pač toliko vredna, kolikor Ivanova *sičnik* 'Zischotter' ali podobne besede na *nik* za nomina actoris: *vodnik*, *spovednik*, *tošnik*, *vosnik* in enake.

Ker ni g. Ivanovu všeč Levčeva in starejših slovnicarjev terminologija soglasnikov, predlaga on sam dvojno; prvič svetuje, naj bi te glasove označevali s pridevnikom pred besedo 'soglasnik' in torej govorili: *goltni soglasnik*, *nebn* *soglasnik*, *ustni soglasnik*, *zobni soglasnik*, *jezični*

soglasnik, sikavni soglasnik, šumevni soglasnik; drugič pa nam resno predlaga, naj pravimo za to „goltnenci, nebnenci, sikalci, šumelci, ustnenci, jezičnenci“, ter opravičuje to imenitno terminologijo z besedami: „Izražam jim imena trpnoj oblikoj, ker glasi niso samotvorci, nego so proizvod naše volje pomočjo odnosnih občil.“ Že ta edini stavek, pisan v čudoviti slovenščini, je znak nepopisne jezikovne zmešanosti, da ne rabim hujše besede. ‘Goltnenci, nebnenci, usntenci, jezičnenci’ — to so g. Ivanovu trpne oblike. Kedaj je neki rabil pošten Slovenec prehodnike ‘goltniti, jezičniti, nebniti, ustniti’ in more li od neprehodnikov delati trpno obliko? Dalje, so li tudi tvorbe ‘sikalci, šumelci’ imena, „izražena trpnoj oblikoj“? In kaj naj rečemo pridevnikom, kakor so ‘šumevni, zobni ali zobneni, ustni ali ustneni’ soglasniki, ki jih je tudi nasvetoval g. Ivanov? In tak človek se spotika nad Levčevo lepo terminologijo in imponira celo nekim našim časnikom! — G. Ivanov nas tam tudi podučuje, kako nam je sloveniti tujko *analogija*, ni pa pomislil, da je pomen ‘analogia’ v današnjem jezikoslovju nekoliko drugačen, kakor v filozofiji, in da ga jezikoslovci rabijo pravzaprav napačno. Ker pak mi ne bomo mogli ovreči rabe, že vkoreninjene pri jezikoslovcih vsega sveta, je pač najbolje, da ostanemo pri tujki in vrnemo g. Ivanovu njegov nauk.

§. 44—49.

Zlasti štajerski pisatelji greše v pridevniški končnici srednjega imenovalnika za mehкими soglasniki in pišejo *vročo lice* namesto *vroče lice*. Naše slovnice premalo opozarjajo na to dijalektično posebnost, zato bi jo bilo zlasti za šolo poudarjati nekoliko bolj. Tudi bi bilo pri točki *b* §. 26. opozoriti v opomnji na podobno štajersko posebnost, da se v zvezi s srednjimi samostalniki za vse govori *vso* (*vso nazočo lystvo*, Šerf, Padno zdig 38) in se vse rabi le brez samostalnika: vse dam, vse je ne dobro (Dainko, Lehrbuch 140 d.). To je tem bolj potrebno, ker se tako včasih bere tudi v knjižnem jeziku.

Levčeve opomnje o zevi ali hijatu (§. 30—36.) potrebujejo nekoliko pojasnila in razbistrila. Nekateri jeziki hijat prenašajo t. j. za samoglasnikom se more brez težave izrekati neposredno še en samoglasnik, drugi pa se ga ogibajo. Med te spadajo slovanski in baltiški jeziki in je spadala zlasti stara slovenščina, kakoršno so govorili v Macedoniji v dobi svetega Cirila in Metoda in neposredno pred njo. Kmalu pa se je tudi v nji pojavil hijat, kjer bi ga v starini ne pričakovali, zlasti je pod posebnimi pogoji izpal soglasnik *j*, ki sicer zapira hijat: *dobraago* iz **dobrajego*, *dělaaši* iz **dělaješi* itd. V teh primerih se je zev pa kmalu zopet odpravila s krčenjem. V drugih starih primerih jo nahajamo v zvezah prefiksov z glagoli in v sestavljenkah kakor *poustiti*, *goloasъ* ..., ker se take tvorbe niso štele za enotne besede.

Že stari slovenščini sta služila v zaporo hijata samoglasniška konsonanta *i* in *u* (*j* in *v*), prvi za jasnimi samoglasniki (*i*, *e*, *o* in *a*), drugi za temnimi. Povod tej rabi tiči v glagolih, kjer je za *i* (*j*) odločeval sedanjik s končnico *-je-* (*pribješi*, *pješi*, *daješi*, *dělaješi*, *sješi*, t. j. *pribiješ*, *piješ*, *daješ*, [*dělaš*], *seješ*: v teh besedah hijat ni odpravljen z *j*, kakor misli Levec, ampak sedanjikovo deblo je sploh nastavljati z *bje-*, *pje-*, *daje-*, *dělaje-*, *sje* [*sjeie-*]); za *u* (*v*) pa je odločeval nedoločnik glagolov VI. vrste, kjer se *je* iz **daru-ati* moralo razviti *darovati* in je v navidež zapiral zev med *o* in *a*, v resnici pa se je *-ov-* razvil iz starega predslovanskega *-ou-* glasoslovno, in pa deležnik na *uos*. Iz takih oblik sta se *j* in *v* začela potem posnemati v zaporo zevi sploh; ščasoma se več ni dobro pazilo na značaj sprednjega samoglasnika, tako da imamo poleg *rakovęť* tudi *raکوęť*, poleg *podajati* tudi *podavati* itd. Nedoločnike na *-jati* so spodrinili številnejši nedoločniki na *-ovati*, *-avati* in *-y-vati* (*pokry-vati*). Že iz navedenega je razvidno, da premnogo soglasnikov *j* in *v* med samoglasniki ne služi v glagolih v zapiranje hijata, ampak izvira iz starejše dobe ter je vpravičenih v etimologiji. Tako se o hijatu tudi ne more govoriti pri samostalnikih na *-vec*, *-avec*, *-ivec*, ker ti niso

izpeljani neposredno s sufiksom -ьсь- iz nedoločnikovega debela glagolskega, ampak je iz tega bil najprej narejen pridevnik na -вь (iz predslovanskega -uos). Kajpada ne moremo takega pridevnika dokazati v jeziku za vsako tvorbo na -vec; pa tega tudi ni treba, ako pomislimo, da jeziku zadostuje, če ima toliko in toliko vzorcev, da si po njih naredi potem nove tvorbe. In kako krepko razširjeni in vkoreninjeni, ne nastali iz -lec so bili in so samostalniki na -vec, kaže štaj. *zavec* iz *zajec*, kjer si v ne moremo razlagati drugači kakor s prenašanjem oblik.

Zapira-li današnja naša slovenščina hijat tudi še s soglasnikoma *j* in *v*? V sredi besed pač ne najdemo izlepa danes primera, ki bi se za *v* dal primerjati s stsl. *раковѣтъ* (rokovet). Pa tudi za *j* ne bo izbira velika in vprašanje je, ali smemo take primere sploh staviti na strani starim, kakor *dajati*. Vzemimo n. p. besedo *ideja*, ki se je pri nas prevzela gotovo še le v novejši dobi. Tu pač ne smemo trditi, da je hijat med -ea odpravljen pri nas s tem, da smo posneli *j* iz starega zakona o zapiranju hijata in ga vrinili med samoglasnika. Zgodilo se je to pač drugači, namreč po analogiji besed, ki se končujejo na -*ea*, pa bodi si njih *e* in *j* kakoršnega koli izvira, n. p.: *meja*, *preja*, *seja*, *breja*, *nestēja* ... Kjer oblika ni vpila po zenačbi, smo tudi ostali kar pri tujem -*ea*-, n. p. v besedah *ideal*, *idealen*, *idealizem*. Enako kakor v besedi *ideja* smo odpravili hijat v *korifeja*, *epopeja* ... V resnici se odpravlja s soglasnikom *j* ali *v* pri nas danes zev med dvema zaporedoma stoječima besedama tako, kakor v starem jeziku, le v narečjih, kar je kajpada v nekaterih besedah prišlo tudi v knjižni jezik. To je tudi povod tako zvani labijalizaciji začetnega našega *o* in *u* in pre-jotaciji začetnega *i*. Danes govorimo — seveda ne povsod — n. p. *jirati* za n. *irren*, *jirhov* za n. *irchen*, *jime*, *jiskra*, *jigla* ... namestu oblik brez *j*. Enako govorimo *uorati* (*vorati*) za *orati*, *vučiti* za *učiti* ... Sam od sebe se ta *j* (*i*) in *v* (*w*, *u*) ni vtihotapil; samoglasniški začetek je bil odstranjen, ker so te in enake besede stopile za besede, ki so se končavale na samoglasnik; in to je bilo povod, da se je

odpravil ta — če hočemo tako reči — stavkov hijat enako, kakor se je svoj čas odpravljaj hijat v besedah. Zlasti vidimo to v kajkavščini: jonda so mu jone rekle, jondi si bom speval jod svete Trojice, ne jostavljajte ... Tako tudi pri zapadnih Slovencih: ti se jiraš za ti se iraš, po jirhovini za po irhovini ... prevorati, prevor za preorati, preor, návuk (št. návük, navik). Ta v se v narečjih spreminja pred ozkim *o* celo v *gw*, kar daje naposled *g* prav tako, kakor prvotni v pred samoglasnikom *o*: *ôni* 'ille' je nastalo *vôni* (*vuni*, *wuni*), dalje *gwuni*, *guni* (Tam na gunkrej Rimia Je 'na vôfcet biva SNP. I. 494; prim. *zgon* iz *zgvon*, *zvon*); enako iz *razor* po roditelju *razvôra* itd. ... *razgwôra*, *razgôra*, potem *rdzgor* na Krasu (ne *razgôn*, kakor je zaznamoval za Kras Pleteršnik). Glej Škrabec v Cv. XIII. 4 (3).

Hijat se torej odpravlja v knjižnem jeziku le redkoma in le izjemoma. Zlasti ga ohranjamo v domačinkah, če ima vsaki del sestavljenke svoj, če tudi le postranski povdarek, n. p. jûžnoavstrálski, ràdoúk ... Dalje nam ni zoprni, če ima v sestavljenki povdarek začetni samoglasnik drugega sestavnega dela: zaúpati, zaímek ... Naposled ga prenašamo, če se nepovdarjenemu začetnemu samoglasniku v sestavljenkah ne pritika zunaj sestave v omikanem govoru noben soglasnik (*j*, *v*), ki sicer zatika zev: zaigráti, preorati, preiskáti, neenák ... V tujkah ohranja slovenščina hijat v skupinah: *ae* (tetraeder), *ao* (kakáo, kaolín), *ea* (teater), *eo* (teolog), *oa* (boa), *oo* (zoolog), *ua* (januar), *ue* (duet), *uo* (duodecimalen), *uu* (duumvir).

Drugači si pomaga jezik v domačinkah le v sestavah glagola *idem*, kjer *i* prehaja v *j* v zvezi z *na*, *po*, *prě*, *za*, ponekod tudi z *u*: *najdem*, *pojdem*, *prějdem*, *zajdem*, *ujdem*. Drugod se za zadnje govori *uidem* ali bolje izraženo *uïdem*; *pridem* pa je že stara skrčenka. Da bi v *sej*, *delaj* zatikal *j* zev (*dělai, *sěi), kakor uči Levec (§. 35), ni dobro rečeno. V stari slovenščini se glasi imperativ dělaji, sěji (iz *dělajoi, *sejoi), v množini dělajite, sějite; po imperativih brezsporne sprege dažď, věžď, jažď, ko je onemel, je odpal *i* najprej v ednini (dělaj, sěj), potem pa

po teh novih edninskih imperativih tudi v množini (dělajte, sějte). — V tujkah se spreminja pri nas *au* in *eu* v *av*, *ev*: Avstralija, Avstrija, pavka, Evropa, Evgen . . . Podobno velja o tujem *ai*, *ei*, *oi*, *ui*, ki prehajajo pri nas, če *i* ni povdarjen, v *aj*, *ej*: Kajn, prozajik, prozajist, kalejdoskop. V tujkah s končnim *ia*, *ie*, *io*, *iu*, s povdarjenim in z nepovdarjenim *i* se jezik izogiblje hijata: Marija, Avstrija; Klijo, džiju - džicu. To se pa godi tudi v skupinah sredi besed, ki imajo na prvem mestu nepovdarjen *i* (torej v skupinah *ia*, *ie*, *io*, *iu*); Levec sam navaja v §. 32. *diják*, ki seveda ne odgovarja latinskemu *diaconus*, ampak srednjelat. *diacus* za g. *διάκων* (prim. *ῥέσος*, *δράσος*, *Χάρος* za staro *ῥέσων*, *δράσων*, *Χάσων*, G. Meyer, Türkische Stud. I. 92). V §. 468. uči tudi, da slovenščina pozna hijat v deblu v gore navedenih skupinah *ia*, *ie*, *io*, *iu* ter predpisuje *alodialen*, *amoniak*, *biblioteka*, *Gabriel*, *genialen*, *jezuit*, *kolonialen*, *konzistorialen*, *mozaik*, *oficial*, *oficialen*, *ordinariat*, *patriarh*, *patrimonialen*, *perioda*, *piarist*, *pionir* . . . Že to, da mora v nastopnem §. 469. pripuščati pisavo *komedijant*, *gimnazijalec*, *gimnazijalen*, *gvardijan*, *milijon*, *milijarda*, *misijon*, *misijonar*, *škorpijon*, *tercijal* in *tercijalka*, nam kaže, kako malo je podprt nauk njegov. Besede *Gabriel* in *patriarh* so se vendar prav tako vdomačile, kakor naposled naštete, prim. ime *Škabrijež* pri Sv. Gori goriški in *patrijarh* v nar. pesmi (Trije so patrijarhi). Najbolj pa govori za *j* to, da se niti v jezikih, od koder imamo te besede (v nemščini, laščini), *i* ne izreka kakor zlogotvorni *i*, ampak ko *j*. Primeri, kar piše v §. 993. M. Trautmann (Die Sprachlaute im allgemeinen und die Laute im Englischen, Französischen und Deutschen insbesondere, Lpzg. 1884—86, str. 278): „(In untreffigen [nepovdarjenih] Silben ist fremdes i): 3) stimmhaftes *j* und stimmloses *j* vor vocalen, und zwar stimmhaftes *j*, wenn ein stimmhafter, und stimmloses *j*, wenn ein stimmloser consonant vorausgeht: praemie, linie, union, familie, Lydien, explosion, Livius usf., hostie, Apia, pression, motion, patricier usf. Anstatt des stimmhaften *j* wird jedoch ein mittellaut zwischen dem stimmhaften *j* und *i* und ge-

radezu *i* gesprochen; auch *ij* kommt vor: familije, vitrijol usf.“ Isto velja o francoskem *i* v nepovdarjenih zlogih. Tudi italijanščina ne pozna tukaj zlogotvornega *i* (ampio, doppio, se izreka v dveh zlogih). Če torej ne govoré čistega *i* v navedenih primerih tisti narodi, ki so nam dali te tujke, zakaj naj bi ga vanje vpeljali mi, ki nam je hijat mnogo bolj neprijeten kakor njim? Pisati nam je torej v takih zvezah (*ia, ie, io, iu*) povsod *j*, ker ga res govorimo. Kvečemu bi se vprašalo, ali tudi *i* pred njim. Ker ima mnogo teh besed v drugih oblikah skupino *-ij-*, in sicer po pravici (n. pr. komedija, gimnazij, alodij, socij, kolonija, biblija, genij, konsistorij, ordinarij), zato mislim, da nam je povsod pisati *-ija* za tuji *ia*, *ijo* za tuji *io*, *ije* za tuje *ie*, *iju* za tuji *iu*: torej *alodijalen, amonijak, biblijoteka, genijalen, kolonijalen, konzistorijalen, mozajika, oficijal, oficijalen, ordinarijat, perijoda, pijarist, pijonir, socijalen* itd. Hijat se torej v tujkah odpravlja pri *au, eu* in pri *i + a, e, o, u*. S tem je tudi vse pravopisno pravilo mnogo olajšano.

Po Miklošiču (VG. I. 187, 189) našteva Levec med zaporniki hijatu tudi soglasnik *n*, n. p. *sniti* iz starega **sъ-iti*, *sneti* iz *sъ-ęti*, *snesti* iz **sъ-ęsti*, *do njega* iz *do-jega*. Neprimernost tega nauka sta omenila že Perušek (str. 29) in Ilešič (str. 17). Prvi je gledé *n* v *sъn-* (*sъniti, sъnęti*) in *въn-* (*въniti, въnęti*) opozoril po pravici na učenje slovanske slovnice, da ta *n* ne zatika zevi, ampak da je samo končni soglasnik starih predlogov ali prefiksov *sъn-*, *въn-*, ki odgovarja gr. *σύν* in lat. *in* (nauk J. Baudouina de Courtenay). Ilešič dvoji o tem, pač brez potrebe; res je samo, da bi Perušek ne bi smel za *sъn-* v sporejanje navajati latinskega *cum*, pač pa naj bi bil poleg *sъn-* in *въn-* omenil še *кън-* (iz **kom*, **kon*, sti. *kām*; prim. Delbrück, Vergl. Syntax I. 730, 739, 769). Popolnoma po pravici pak se je uprl Ilešič Perušku gledé mnenja, da je „*n* v *njega njemu* prišel v odvisne sklone po analogiji imenovalnika *on*, ki je pri nas stopil na mesto stsl. *i*“. Podobno kakor Perušek je razlagal ta *n*, kolikor jaz vem, neki ogrsko-hrvaški „gramatik“ Glavanić v Horvathovem

„Kerst.-Katolics. kalendaru na l. 1865“ v razgovoru o „hèrvackom pravopiszu“ na str. 76. Stvar je razlagati kajpada drugači, kakor je danes sploh znano: *kъn-jemu*, *sъn-jimъ* se je začelo ločiti v *kъ-njemu*, *sъ-njimъ*. Ta *n* je začel potem nastopati tudi po drugih predlogih in se je sploh ustanovil, kakor bi bil celovit del zaimka tretje osebe od začetka sem; zakaj tudi naš štajerski *jega*, *jemu* ni stari *jega*, *jemu*, ampak iz *njega*, *njemu*, kjer se je mehki *ń* (nj) po srednji stopinji *ńj* prelil v *j*. Ilesič meni na omenjenem mestu, da je ta *n* „evfoničen“ ali „parasitičen“, kakor je mislil še Miklošič, ne pa posnet iz omenjenih treh predlogov ali prefiksov (*sъn-*, *vъn-*, *kъn-*); sklicuje se za svoje mnenje na opomnje Matije Murka v Archivu XIV. 94—101. Toda ko je pisal Murko tisti članek, tedaj še ni bil izdal Gebauer I. zvezka svoje imenitne historične slovnice češkega jezika, kjer se je odločno potegnil za Baudouinov nauk in je v §. 299. in 172. primerno razložil pač vse oblike, ki so prej Murka odvrčale, da bi bil pripoznal Baudouinovo razlago za pravo. Kar se tiče č. *není*, katera je tudi nagajala Murku, primerjaj mojo razlago v Archivu XI. 464, od koder jo je prevzel Gebauer v svojo slovnico (III. 2. § 224.) in je zdaj splošno pripoznana.

Opomnje o krčenju (kontrakciji) se tičejo nekih primerov, ki nikakor niso tako gladki, kakor misli mnogo naših slovničarjev z Levcem vred (§. 37). Glavno pravilo za krčenje je, da zmaga od obeh samoglasnikov, ki iz katerega koli vzroka trčita vkupe, vselej tisti, ki ima glavni ali vsaj postranski povdarek. Tako mora iz *stojáti*, *gospojá*, (sbhrv. *gospògja*, t. j. *gospodjà*) *pojás* (sbhrv. *pòjás*), *Dobrojé-polje* nastati *státi*, *gospá*, *pás*, *Dobré-polje* s tem, da se po izpadu soglasnika *j* priliči prvi samoglasnik drugemu, povdarjenemu. Krčenje iz dveh skoraj enakih samoglasnikov imamo po izpadu *j* v štajerskem *prémle* iz *prějemlje* (Šerf 31), brez izpada *j* pa iz popolnoma enakih samoglasnikov v stsl. *něsmъ*, *něsi*, *něstъ* itd., kjer je *ě* skrčen iz *ee* že preden je pristopil *j* na začetek glagola. Tém stsl. oblikam ustrezajo naše stare, ki jih

pišejo protestantovski pisatelji in njih nasledniki do polovice 18. stoletja ter izražajo *ě* ali *z é* ali *z ej*, kar odgovarja tedanjemu pravopisu in izgovoru. Še le v 18. stoletju začenja za *něsem* ali *nejsem* nastopati *nisem*, najprej pri gorenjskih, koroških in zapadnoštajerskih pisateljih. Odkod *i* za *ě* (*é*)? Navadno se misli, da je *ni* nastal iz *ně* glasoslovno, kakor imamo *divica* iz *děvica*. Toda pri tem se pozablja, da *dvě*, *obě* s povdarjenim končnim *ě* daje le *dvé* (*dvej*), *obé* (*obej*) (Gutsmann *dvie*), in da *ě* iz *ě*, *ai*, *oi* na koncu besed ne prehaja v *i*, prim. *dave*, *dreve*, *jutre*, *mene*, *tebe* v narečjih, kjer še ni popolnoma prodrla analogija mehkih debel tako zelo kakor v samostalnikih, kjer imamo *i* za *ě*: *ribi* (iz *rybě*) po *zemlji*. Da je namreč v zadnjem primeru *i* res analogičen in ne glasosloven, kaže srbsko vzhodno narečje, kjer imamo za pričakovani *e* (*ribe*) le *ribi* in kjer vendar ne moremo govoriti o ikanju. Naš *nisem*, *nisi*, *ni* torej ne more biti iz *něsmъ*, *něsi*, *ně* z *ě* za *ě*, ker samo *ě* iz *oi* prehaja v *i* (vlbci, *λύκοι*, lupi). Tudi bi bilo nedoumno, kako bi se se to staro pravilo moglo pri nas držati do 18. stoletja! Iskati nam je torej drugačnega vira. Jaz mislim, da je naš *nisem*, *nisi*, *ni* nastal po analogiji glagola *nimam*, *nimaš*, *nima* itd. Kaj more namreč nastati iz *ne-imam*, *ne-imaš*, *ne-ima*? Povdarek je bil prvotno na zadnjem zlogu glagolovem. Negacija ga je vlekla k sebi. Zgoditi pa se je moglo dvoje: prestopil je ali popolnoma na njo ali pa si ji samo približal. V prvem primeru (prim. štajerski *nédem* = *ne-idém*, *némrem* = *ne-morem*) je iz *né-imam* nastalo *némam*; če se je pa povdarek negaciji le približal, tedaj je prestopil na *i* in iz *ne-imam* je moralo nastati *níam*, *nímaš*, *níma*. Prvo se je zgodilo na Dolenjskem, Notranjskem (Vipavskem) in Benečanskem, drugo pa po Gorenjskem, Koroškem, zapadnem Štajerskem, Goriškem, Krasu in v Reziji. Če pa smo v teh krajih imeli *nimam*, *nimaš*, *nima*, je mogel tam zlog *ni* stopiti tudi namesto zloga *né* (ali *nej*) pri glagolu *sem* 'esse', in tako smo prišli do *nisem*, *nisi*, *ni*, ki se je potem po pisateljih dotičnega kraja razširil tudi v knjigo in tam spod-

rinil stari *něsem*. Čudno je namreč to, da imamo *nísem* itd. le tam, kjer imamo tudi *nímam*. Če se je pak enkrat iz *nímam* uvel *ni* v *nísem*, ni moglo nič braniti, da se ta *ni* za *ne* ne bi uvel v nekaterih narečjih tudi v negirani *hočem*, *hčem*, *čem*, to je *něčem* (kar je starejše od *nočem*; na Cerkljanskem se govori *nejčem*, kar kaže, da imamo opraviti tu z *e*, ne z *ě*, prim. *pějč* = *pešt*) ter to premenil v *ničem*, *ničeš*, *niče*, kar se sliši po Goriškem in Krasu. Ker torej *ni* 'non est' ni nastalo glasoslovno iz starega *ně* (*něšt*), je bil brez prave podlage ves tisti prepir pred štiridesetimi leti, ali nam je pisati *né* ali *nej* ali *nīj* ali *ni*. Glasoslovno vpravičen je *nesem*, *nesi*, *ne*, kot analogna oblika pa tudi *ni*; popolnoma nevpravičen je *nij*, in če bi pisali *nej*, bi smeli po pravici pisati tudi *dejte* za *dete*, *lejp* za *lep*, *mejsto* za *mesto*.) — Zanimivo je, da tudi v vzhodni Srbiji poleg *nesam*, *nesi* govore *nisam*, *nisi*, kar je pač razlagati drugači, kakor pri nas; da bi se bil *i* razširil iz zapadnega govora, kakor misli Daničić (Oblici 100), sicer ni misliti, toda pomniti je, da je ikavščina v posameznih selih porazsejana tudi med ekavci.

Razlaga besed *nekdo* iz *ne ve se kdo*, *nekaj* iz *ne ve se kaj*, *nekateri* iz *ne ve se kateri* itd. je nemogoča, dasi jo je že Kopitar nastavil (*ne věmъ*) in se je je trdno držal Miklošič (*ne vě*). Zakaj naj bi bil namreč tu odpal se brez sledu? Tudi je pomisliti, da je stsl. *někъto* gotovo starejši od *vě* za *věštъ*. Primerjati se da latinski *nae*, *nē* 'ja, fürwahr', gr. *ναί νή* 'fürwahr' (Brugmann V. G. I. 91) in bi torej *někъto nekaj* pomenjalo: 'pač kdo' 'pač kaj'. Tudi *dokaj* ni najbrž razlagati iz *kdo vě kaj*; mogla bi se sicer oblika razlagati po stopinjah **dověkaj* < **dojkaj* < *dokaj*; toda preveč nenavadno bi bilo to, zlasti, če pomislimo, da je zadnji *j* primeroma pozno pridejan in se je gotovo prej govorilo *ka*, tako da bi pričakovali **dojka*. Beseda

¹⁾ Kar uči glede nekaterih teh oblik g. Ivanov v „Edinosti“ št. 212, ni v redu. Štajersščina pozna *nísem*, *nímam*, na vzhodu le *sem ne* poleg *nemam*. Čuden je njegov razlog, zakaj je *nečem* boljše od *nočem*. „Ker je zanikanje krepče, nego istinita volja!“ zatrjuje Ivanov. Habeat sibi sapientiam istam!

dokaj je znana, kolikor vem, le Gorenjcem; drugod rabijo v istem pomenu *dosti*, na Tolminskem pa *kajt* (kajti): *kajt* ldi, *kajt* žita, *kajt* dnarjev. Ta *kajti* ni iz *kakoti*, kakor vzhodnoštajerski *kajti* 'denn', ampak je skrajšan iz *tolikajti* (*telikajti*) > *tlkajti* > *tkajti* > *kajt*. Na Krasu se govori za to *trkáj* 'soviel' in v gorskem zakonu beremo *tulikaj* sagornikom (Letopis Sl. Mat. 1889, 60). Govori se dandanes za *tulikaj* tudi skrajšani *tkaj*; ker pa se skupina *tk* težko izreka, slutim, z ozirom na gorenjski *tko-tok* (tako), da je namesto začetnega *t* od besede *dosti* bil zlog *do* izposojen in da je tako nastal gorenjski *dokáj*, *dókaj*.

V „Pravopisu“ je poglavje o vrinjevanju polglasnika *e* v končnih soglasniških skupinah nekoliko preozko in ne prav natančno. Levčev nauk se v tem oziru pretesno drži stare slovenščine, ki je imela drugačna pravila, ker so se v nji vse besede končavale na samoglasnike, h katerim moramo prištevati tudi polglasnika *ѣ* in *ь*, dasi jim današnji slovničarji po razvadi nadevajo ime polglasnikov. V novejših slovanskih jezikih pa sta ta glasova na koncu besed in pa, če sta bila v dveh ali več zlogih zaporedoma, na lihem mestu povsod onemela (Havlíkovovo pravilo). Tako so nastale soglasniške skupine, ki jih jezik zlasti na koncu obravnava drugači kakor v stari dobi, ko je bil še polglasnik ohranjen na koncu ali v sredi takih skupin. Stsl. *voskъ* se je izrekalo *vo-skъ*, t. je dvozložno in meja med zlogoma je bila za prvim samoglasnikom (*o*); *pěskъ* pa se je izrekalo trizložno: *pě-sъ-kъ*. Ko sta polglasnika onemela po Havlíkovem pravilu, se je glasila prva beseda v roditelju *voska*, druga pa *pěska*; toda zadnja je v imenovalniku še ohranila *ѣ* med soglasnikoma *s* in *k*: *pěskъ*. Analogija kosih padežev, kjer sta se besedi glasili enako, je potem zahtevala vrinek polglasnika tudi v imenovalnik *voskъ*, in tako je nastalo *vosъkъ*, ker smo imeli *pěskъ*. Kar se je zgodilo tukaj, to je nastopilo tudi drugod, dasi tam ni bilo v prvotnih skupinah nikakega polglasnika. Primerjaj zastran tega, kar sem pisal glede besede *větvrъ* itd. že zgoraj na str. 9—11. Na tak način dobivajo končne in težko izgovorljive soglas-

niške skupine danes polglasnik, kjer bi ga po starem jeziku ne pričakovali. Zategadelj pišemo dandanes za staro *blisk* (*blisk*), *blisek* ('turški blisek, ki nam hoče vzeti Sisek'), za *tisk* — *tisek*, za *mozg* — *mozeg*, za *mezg* pa *mezeg* itd. itd. Tega dejstva Levec ni dovolj vpošteval v „Pravopisu“; da je na to pomanjkljivost opozoril in hkratu skušal spraviti stvar v pravila, to je po moji misli največa zasluga, ki si jo je pridobil s svojo brošuro g. R. Perušek. Razen nekaterih vspelih opomenj so namreč drugi njegovi priговori zoper „Pravopis“, posebno pa glavni del njegove brošure, ki se peča z vprašanjem „bravec ali bralec“, ponesrečeni in bi bili lahko ostali tudi neobjavljeni. Za vprašanje o vrinjevanju polglasnika v končne skupine pa je Perušek res zadel pravo pot in vspešno pokazal, katere soglasniške skupine so na koncu besed izgovorljive (1, 2), katere ne (3). Pomanjkljiv je njegov nauk samo glede nekih skupin, kjer imamo v prvem delu *j* ali *v* (†), in glede nekaterih drugih, ki jih hočem v nastopnem posnetku njegovih nastavkov navesti tu spodaj pod 1. *d-k*. Izgovorljive skupine loči Perušek zopet v take, ki jih nikedar ne smemo ločiti (1), in pa v take, med katere smemo vtikati polglasnik (2).

Soglasniške skupine, ki smejo stati na koncu besed, so té-le:

1. Neločljive, ki vanje nikedar ne smemo vtikati polglasnika:

- a) *st, zd, št, šč*: (*cesta*) mn. rod. *cest*, (*brazda*) *brazd*, (*pošta*) *pošt*, (*gošča*) *gošč* ...
- b) *mb, mp — ms, mš, mz, mž*: (*opomba*) *opomb*, (*lampa*) *lamp*, — (*čremsa*) *črems*, (*sremša*) *sremš*, *gamz* ...
- c) *ns, nš, nž, nč, — nt, nd*: (*črensa*) *črens*, *punš*, *činž*, *kinč*, — *fant*, *moment*, (*brunda*) *brund* ...
- d) *jd, jt, js, jž*: (*brajda*) *brajd*, (*lajta*) *lajt*; *rajs* (*zavor*), *rajž* ... (prim. 2.d);
- e) *vd, vt, — vs, vš, vž, — vh*: (*pravda*) *pravd*, (*flavta*) *flavt*, — *ravs* in *kavs*, *ravš* (*Rhododendron*), (*mevža*) *mevž*, — (*Pavha*, *Pavlova žena*) *Pavh* ...
- f) *ld, lb, — lh* (v tujkah): *sołd*, *fałd*, — (*małha*) *małh* ...

- g) ht*: noht, ajmoht... *h) kt* (v tujkah): fakt, akt, pakt...
i) lg, ng (v tujkah): (alga) alg, (štanga) štang...
k) rp, rf (v tujkah): karp, karf, (larfa) larf...

2. Izgovorljive skupine, katere pa smejo z ozirom na neka narečja, na hrvaščino in staro slovenščino in pa na vpliv analogije, ločiti končna soglasnika s polglasnikom, zlasti če bi oba soglasnika postala na koncu nezveneča in bi se s tem otežilo razumevanje njih razmerja do drugih oblik:

- a) n, l, r, m + c, k*: kanc in kanec, opank in opanek, bełc in bełec, opałk in opałek, jark in jarek, jarc in jarec, premc in premec, premk in premek...
b) l + n, l + m, r + n, r + m: šoln in šolen, palm in palem, parn in paren, jarm in jarem...
c) s, š + k, p: (deska) desk in desek, (hruška) hrušk in hrušek, zasp in zasep, (češpa) češp in češep, lišp in lišep... Soglasnika *z, ž* se morata v enakih skupinah pred nezvenečim *k, p* (in na koncu tudi v skupini *zg, žb*) spremeniti v *s, š*, pred polglasnikom pa se vnovič pokazujeta: (opazka) opazk (reci opask) in opazek, (izba) izb (r. isp) in izeb, mezg (r. mesk) in mezeg, mozg (r. mosk) in mozeg, (zdražba) zdražb (r. zdrašp) in zdražeb...
d) j + soglasnik (razen *d, t, s, ž*): (gajba) gajb (r. gajp) in gajeb, (srajca) srajc in srajec, (fajfa) fajf in fajef, (sajha) sajh in sajuh, (zajka) zajk in zajek, zajm in zajem, (cajna) cajn in cajn...
e) v se pred soglasniki spreminja v bilabijalni *v* (*w, u*) ali pa (na vzhodu) v *f*; ako ga hočemo ohraniti labijodentalnega, je vselej treba vriniti polglasnik: slawc, delawc, delawk (slafc, delaafc) ali pa slavec, delavec, delavek (od delavka)...

Za knjižni jezik je v vseh primerih št. 2. priporočati vtikanje polglasnika.

3. Vse druge skupine so neizgovorljive, zato se mora vanje vedno vtikati polglasnik, n. p. *db*: naredba — naredeb, *tb*: svatba — svateb, *kn*: okno — oken, *kv*: cerkva — cerkev, *mh*: čremha — čremeh, *pc*: rod. kupca — im. kupec, *sm*: pesma — pesem; *sn*: basen itd.

Napačen se mi zdi v Peruškovem pravilu nauk, da je pisati le *form*, namestu *forem*, *firm* nam. *firem*; če pravimo *biremski* (boter), je pač tudi prav *forem*, *firem* itd. Glede izpeljanek iz samostalnikov na *-ьba* s sufiksom *ьнѣ* in nadaljnim *-икѣ* je paziti na prvotni akcent podstave in na Havlikovo pravilo. Srbskohrv. *drùžba*, *slùžba* kaže na prvotno naglaševanje *družbà*, *službà*; to je dalo s sufiksom *ьнѣ* **družb'ьnyi*, *služb'ьnyi*, kar je moralo pri nas roditi *družábni*, *služábni* in *družábnik*, *služábnik*. Od *narédba*, sbhrv. *náredba* (t. j. *nārèdba*) pa bi mi imeli, če bi beseda bila domača, *naredben*, *narédebni* in od tega *narédebnik*. Enako je presojati besedi *stavbeni* in *stavbenik*. Naša *stávba* je še le nova beseda, prevzeta iz češčine (*stavba*, *stavebný*, *stavebník*); naš akcent se je tukaj ravnal po češkem in tudi v sbhrv. bi se najbrž glasila beseda *stávba*, ko bi jo narod poznal; zategadelj bi bilo pri nas prav: *stávebni* in *stávebnik*.

§. 50—143.

Tukaj obravnava Levec najprej *jotacijo* ali jotovanje (§. 51). Beseda *jotacija* je spravila g. Ivanova zopet v nemalo jezo („Edinost“ 199); zoper njo se je oglasil s temi besedami: „Oblikovanje ženskih samostavnikov priponoj ‘acija’ je povsem neslovansko in bi ne smeli nikdar rabiti v naši knjigi besed kakor: germanizacija, italijanizacija, jotacija, konštatacija, likvidacija, organizacija, škontracija, škrutinacija itd. itd., kajti grozno žalijo slovansko uho — in drugi Slovani jih tudi nimajo.“ Koliko je na tem resnice, razvidimo kmalu, če pogledamo, kako je res pri drugih Slovanih.

Da te tvorbe niso v češčini redke, pokaže vsakemu le površen pregled katerega koli češkega slovarja; Gebauer jih v svoji zgodovinski slovnici (III. 1., str. 249) našteva kar 32 in pristavlja ‘atp.’ (= in tako dalje). Ne manj mnogobrojne so take izposojenke v poljščini; v slovarju Boock-Arkossyjevem jih najde g. Ivanov samo z začetnim zlogom *re* ne manj kakor 101 na samo 6 stranéh! Z istim začetkom jih najde v vsakem ruskem slovarju

najmanj 20, koliko pa jih je še sicer! Tudi tistih, katere našteva g. Ivanov, je zabeleženih več, n. pr. likvidacija, organizacija, germanizacija (neko znano, ruski pisano delo češkega slavista se zove: Germanizacija baltijskih Slavjanъ!); nekaterih kajpada ruščina ne pozna, pa jih tudi v Slovencih nihče ne rabi in jih je g. Ivanov pobral najbrž iz kakega lista, ki piše „najčistejšo slovenščino“. Pretvarjanje tujek na *tion*, *sion*, *gion* v tujke s sufiksom *cija*, *zija*, *gija* je torej v slovenščini popolnoma opravičeno, podprto ter znano še bolj kakor nam drugim Slovanom, torej ne more biti neslovansko. Varovati bi se ga morali mi, če bi sploh ne imela analogija nikakega oporišča za nje. Potemtakem je smel tudi Levec za nemški 'Jotation' reči 'jotacija'.

Ker sem že pri tvorbah na *ácija*, hočem opomniti še to, da so začeli v najnovejšem času rabiti iz njih izpeljane pridevnike v obliki *ačni*, n. p. legitimačni list, senzačno poročilo itd. To je očitvidno posneto po vzoru češkem (legitimační, senzační...), kjer se končuje podstava takih adjektivov vselej na *ace* za naš *acija*: legitimace, senzace... in je torej tako izpeljavanje res mogoče in pravilno. Pri nas pa moramo kajpada izhajati od prvotnejše oblike *acija*, ki se ne dá tako skrócić kakor v češčini, kjer je iz *acia* nastalo najprej *acie*, potem *acě* in naposled *ace* tako, da se je ta končnica v drugem delu (*cija*) popolnoma zenačila s prvotno končnico *ca* (v sufiksu *ьca*, *ica*). Potemtakem so pri nas pridevniki na *čni* (*čen*) opravičeni pri ženskih samostalnikih samo tedaj, kadar se í končujejo v imenovalniku na *ca*, ne pa tudi pri tistih, ki se končujejo na *cija*. V primerih kakor *senzačni* hočejo torej naši slepo posnemajoči pisatelji opravičeno končnico *acija* krivično skrajšati v *aca*: senzaca, legitimaca, kar vendar nikakor ne gre. Na drugi strani pa hočejo zopet drugi (Perušek 38) opravičeno tujo končnico *anca*, *enca* razširiti v *ancija*, *encija*, češ, ta oblika je prvotnejša. To je sicer res, ali vprašanje nastane, ali smemo sprejete tujke svojevoljno mi dandanašnji porivati nazaj v obliko, ki bi jo ali so jo imele v latinščini. To je zoper

jezikovne zakone! Da je moja trditev resnična, nam kaže sufiks *-anca* sam. V srbščini ali hrvaščini in v slovenščini se je vsled mnogih tujek, ki se tako končujejo, okrepil v živo končnico tako, da dela ali je delal do nedavna narod ž njim nove domače tvorbe. Po ital. *speranza* je napravil Hrvat ali Srb svoj *ufanca* od *ufati se* in *uzdanca* od *uzdati se*, po *abbondanza* svoj *obilanca* od *obil(an)*; enako tudi *obećanca* iz *obećati* (M. Držić 409, 410). Slovenci imenujejo dolgovezno, vsebine tešče govorjenje izza kakih tridesetih let *govoranca*. Narod torej tukaj ni posegel nazaj v staro latinščino, ampak je ostal pri tisti končniški obliki, ki jo je videl v mnogih tujkah: kerjanca, pitanca, aroganca, financa ... Česar pa narod ne dela na polju deblotvorja, to tudi ni dovoljeno filologom; zategadelj pišimo *ancija* samo v besedah, ki so naravnost iz latinščine — če jih je res kaj —, *-anca*, *-enca* pa v besedah, ki so ali neposredno iz romanskih jezikov ali posredno v tej obliki iz nemščine, torej le *aroganca*, *financa*, in dajmo vendar slovó filološki *aroganciji* in našim slabim *financijam*.

V isti številki „Edinosti“ se spotika g. Ivanov nad izrazom *pretekli* (tvornopretekli, trpnopretekli deležnik) ter meni, da je *preteči* le toliko kakor *prehiteti* 'sorpassar correndo, überholen' in pa 'in die Quere laufen', torej pomenja „tvorno trpnopretekli deležnik“ toliko, kakor „das thätige leidende in die Quere gelaufene Mittelwort“. G. Ivanovu teče le voda, olje in vino, teče mu še tudi „škaf, bačva in čutara, ali nikdar ne čas“, ki le beži in mine. Njemu je potemtakem *pretekli čas*, *pretekli teden*, *tekoče leto* — vse le po švabščini narejeno. Jaz dvojim o tem. Tudi Romanom čas teče; bolj po švabščini bi mi celo dišalo: *škaf, čutara teče* za dobro slovensko *pušča*, dasi nikakor ne trdim, da je tudi ta *teče* preloga švabskega 'rinnen', ker pozna ruščina *teči, teča* 'Leck im Schaffe, Faße'. Pa tudi starejši slovanščini ni neznan glagol *teči* o času; to nam dokazuje v Miklošičevem staroslovenskem slovarju na str. 748 prijavljena beseda *prëtečenije*, kjer beremo te-le zveze, o katerih vendar nihče ne more trditi,

da se ne tičejo časa, namreč: po *prêtečenii* šestimъ mѣ-
secemъ, in pa: po *prêtečenii* petimъ lѣtomъ. G. Ivanov
vendar ne bo trdil, da sta martirologija, v katerih jo je
Miklošič našel, prevedena iz — švabščine? Dalje vprašam,
ne pravi li tudi Latinec *nox currit*, *senectus currit*, *ferox*
aetas currit, in ni li izraz *curriculum vitae* rabil že sam
Ciceron, ki mu vendar ne bomo očitali germanizmov. Ker
Italijanu teče reka (il fiume corre), zato mu teče tudi čas,
in ž njegovim *correva l'anno 1833* primerjamo prav lahko
našega Prešerna verz „Je od vesel'ga časa teklo leto“. Da
bi bil naš rek „leta tečejo, nič ne rečejo“ tuj, pač ni
mogoče, kakor tudi ne odgovor slovenskega dečka, ki ti
na vprašanje, koliko mu je let, čvrsto odgovori: „sedmo
tečem!“ To je popolnoma slovenski. Namesto „tekoči
mesec, tekoče leto, pretekli teden, preteklo leto“ predlaga
g. Ivanov izraze: „hiteči mesec, bežeče leto, minoli teden,
lansko leto ali lani“. Toda edini izraz *lansko leto* ali *lani*
je res slovenski in dober, vsi drugi pa niso nič prida in
jih naš narod ne bi niti razumel; veliko slabši so od tistih,
ki jih g. Ivanov kritikuje in graja. Če bi se že narod iz-
ognil izrazu *tekoči mesec* ali *tekoče leto*, bi rekel rajši
ta mesec, *to leto*, ali če hoče čas še posebe poudariti,
prideva še: *še ta teden*; za *pretekli teden* ali *mesec* pa
bi izbral rajši *prejšnji teden*, *zadnji teden*, *oni teden*, za
bodočnost bi pak rabil zaimek *drugi*: *drugi teden*, *drugi*
mesec, *drugo leto* ali *drugoč*. Ostanimo torej pri *pretekli*
čas za *perfekt*, ker nam je beseda *minoli* že premalo v krvi.

V §. 82. b. „Pravopisa“ je črtati besedo *volcje* in *volk*,
ker mladino moti, ki ne vidi tukaj nikakega *volci*. —
Prav tako bi bilo črtati §. 83 in 239, ki nas uči, kedaj
smemo goltnike v pridevniški deklinaciji spreminjati v sič-
nike, ter nam predpisuje pravilo, da se to godi le v ednin-
skem mestniku in množinskem imenovalniku. Stvar je
nekoliko drugačna, pa zastran štirih, petih besed, ki imajo
poleg tega tudi današnji sklanji ustrezne oblike, pač ni
potrebno, mučiti ž njimi mladino, ampak ji je priporočati,
da naj povsod piše le goltnike. — Tudi je omeniti, da
dandanes v besedah *číslo*, *jasli*, *gosli* ne iščejo jezikoslovci

več starega sufiksa *tlo*, ampak da izhajajo iz *-slo*, *-slb*, pred katerim se končni korenski zobnik prilikuje nastopnemu *s-u*.

Zoper nauk §. 124, da se prilikovanje opušča pred končnico *-ček*, je g. R. Perušek na str. 29 zelo dobro opomnil, da je nesrečno koncipiran in nejasen, ter da je pisava *kosček*, ki jo priporoča Levec v slovarju (košček ima †) le plod „sive teorije“. Narod se prilikovanja ni zbal, ampak je je zvršil (ne izvršil) popolnoma pravilno; če bi je bil opustil, to bi se nam zdelo neprimerno in zoprno. Popolnoma prav je torej le *brušček* (od brus, pravzaprav brusec), *krešček* (od krēs — krěsec), *klašček* (od klas — klasec), *lašček* (od las — lasec), *lišček* (lisec), *Mozešček* (Mozes — *Mozesec), *obrešček* (obrestek), *oklešček* (oklestek), *prašček* (prasec), *ščasoma* (s časom); enako je z *šč* pisati vse besede, ki jih ima Pleteršnik pod *sč-* (II. 461, 462).

Pravilo, da bi v glasovnih skupinah *dl*, *tl* (§. 137.) izpal *d*, *t* v *l*-participu glagolov zobniškega razreda I. vrste z dolgim korenskim samoglasnikom, ne velja, kakor kaže primerjanje s srbskim naglaševanjem: *plěo*, *plěla*, *pāo*, *pāla*, t. j. slov. *plět*, *pléla*, *păt*, *pāla*. Ravno nasprotno je torej res, ali še bolje rečeno, tukaj je vzrok izpadu iskati popolnoma kje drugod; primerjaj stsl., srbskohrvaške itd. oblike.

Glede izrivanja soglasnika v skupinah *čr*, *žr* je opomniti, da ne velja to samo za Gorenjce in Dolenjce, ampak tudi za velik del Notranjcev, ki govore *čeda*, *čednik*, *čevo*, *čez*, *žebelj*. Primerjaj v Janezu Svetokriškem (Vipavcu) IV: zhěfs hudizhe 86, zhěfs ta druge 90, zhes Pharaona 94, in v Kastelcu, Bratovske bukvice: zhēs 18, 54; fhibli 54, shible 47 (Zavadlal, Die Sprache itd. 16; tam navedeno shellu 417 seveda ne spada sem.) Tudi cerkljanska in tolminska narečja izmetajo *r*: *čiz*, *čiwa*.

O vrinjevanju soglasnikov (§. 141) je treba popraviti točko: „Med *pt*, *bt* se pri korenskih glagolih v nedoločniku in namenilniku vriva *s*, n. p. tepsti, sopsti, grebsti“. Glasiti se mora: „Pri korenskih glagolih na *b*, *p*, ki bi

morali pred nedoločnikovo in namenilnikovo končnico *ti, t* izgubiti končni korenski soglasnik, se je po glagolih nesti — nesem, pasti — pasem vrnil s za korenem in pred končnico: tepsti...“ S tem je stvar hkratu prav razložena. — Točka 2. (§. 142) ne govori več o vrinjevanju, ampak o pristavljanju soglasnika *j*, torej je črtati številke 1 in 2. G. Ivanov, zagovornik instrumentala na *oj*, misli (v „Edinosti“ št. 200), da nam dandanes v adverbijih na *e* in *a* na koncu ni pisati soglasnika *j*, ker so ti prislovi pravilni brez njega; *j* se po njem sliši na koncu le „vsled nekega naglašanja“. Ker so naši prvi pisatelji (razen Krelja) skoraj pri vseh adverbijih (razen prislova na *-ma*: vekoma), pridevali ta *j*, ker so dalje oblike z *j* dandanes navadne v veliki večini našega naroda (le v beneških Slovencih in v soški dolini se jih je mnogo ohranilo brez *j*), zato mislim, da ne kaže izpreminjati sedanje pisave, ker bi nekatere besede sploh ne bile tako razumljive večini. Potemtakem je torej vselej pisati *kedaj* ne *keda*, *ondaj* ne *onda*, ker ravno s tem dobi ta zadnja malo znana beseda novejših knjig popolnoma slovensko lice. Vsemu našemu govoru se zategadelj bolj prilega *tedaj* kakor *teda*. Da bi bil naš *torej* iz *toreje* (*tožežde), kakor uči Levstik (Slov. Spr. 138), ni verjetno, ker tega ne pozna noben slovanski jezik; tudi v *torej* imamo le *tore* s pritaknjenim *j*, ki ga v prislovih tako pogostoma srečujemo.

Stvarno kazalo.

(ѣ, ъ na koncu alfabeta.)

A pred začetnim zlogovnim *r* 14.
-acija, -aca, -ancija, -anca, tvorbe
s temi končnicami 125–127.
Agitacija zoper Levčev Pravopis 3–5.
Aktiv s se v izražanje pasiva
je slovanski 22, 23.
„als“ nemški, kako se sloveni
26, 27.
-al v mn. orodniku na -mi se go-
vori š čistim *l* 80.
-alъ sufiks 98.
ao iz *il* postaja *o* v prekmur-
ščini 110.
Aoristični sedanjik 15–17.
a pred končnim *l*-om 85.
ar za začetni zlogovni *r* 14.
-au iz *alъ*, *blъ* na vzh. Štaj. 61.
-ava, samostalniki s to končnico
17, 19, 20.
-avec, tvorbe s to končnico niso
naravnost iz nedoločnikovega
debla 114, 115.
-avt, sufiks 100.
-ba gl. *ѣba*.
„Blagoglasnost“ v jezikovnih
razlagah 31; njen pojem raz-
tezen 73.
(bt), pt postaja (bst), pst v ust-
niških glagolih I. vrste 129.
-ček, končni s samostalnikov se
pred to končnico vselej spre-
minja v š 129.
čr- postaja č- na Kranjskem in
Tolminskem 129.
č iz *tj* v slovenščini starejši ko
č 72.
-dl, -tl v partic. glagolov zob-
niškega razreda I. vrste 129.

Dolenjščina podstava knjižn.
jeziku 3.
Dovršniki, njih aoristični in
historični sedanjik 16, 17; gla-
golniki od njih 17, 19, pri Bol-
garih še le iz najnov. dobe 19.
Dovršnost ali nedovršnost pri
tvorbah s -tva, -ba, -nja ni
označena 20, 21, pač pa pri
tvorbah s -telj 21.
-ec gl. *ѣць*.
-ek gl. *ѣкъ*.
-el, nemški sufiks za dimin. in
drugačne tvorbe, postaja *ѣl*,
ѣl', *el'* 98.
-el v mn. orodn. pred -mi se go-
vori š čistim *l* 80.
-el' gl. *ѣл'*.
-enca, -encija tvorbe s temi konč-
nicami 125–127.
e premični (pregibni) gl. Pol-
glasnik premični.
er za začetni zlogovni *r* 14.
„Evfoničen *n*“ 118, 119.
ě pred končnim *l*-om 85.
ěkъ sufiks je črtati iz slovan-
skega debloslovja 12.
Glagolnik od dovršnikov in
nedovršnikov 21; v konkret-
nem pomenu 21.
Goltniki v pridevniški sklanji,
kedaj postajajo zobniki 128.
gv, v se razvija pred *q*, *u* 116.
Havlikovo pravilo 122, 125.
Hijat gl. Zev.
Historični sedanjik 16.
h pred začetnim zlogovnim *r* 14.
Hrvaščina in sorodni jeziki, ke-
daj se nam je ozirati nanje 3.

-ia, -ie, -io, -iu je vselej pisati *ija*,
ije, *ijo*, *iju* 117, 118.

-icъ, ta sufiks bolj razširjen,
kakor je soditi po Miklošiču
88, 89.

Imperativ, zakaj je odpal
končni *i* 116, 117.

-ilъ postane *ao*, *o* v prekmur-
ščini 110; -il v mn. orodn.
pred -mi se govori š čistim *l* 80.
i pred končnim *l* 85.

-ivec, tvorbe s to končnico niso
iz nedoločnikovega debla 114,
115.

„Izmišljeni“ vezniki: kot 27
do 31; toda 32.

j, njega pristavljanje na koncu
besed, zlasti prislovov 130.

Knjižni jezik produkt zgo-
dovinskega razvoja 2, 3; naš
sloni na protest. pisateljih (do-
lenjščini) 2, 3, ne na gorenjščini
74; vpliv narečij nanj 2, 3.

ko iz *kako* 30.

Končnice trde v pridevniki-
h nam. mehkih 113, IV.

Krčenje (kontrakcija) 119.

Labijalizacija začetnega *o*,
u 115.

la iz *l* in sekundarnega *ol* 108.

l ali *lj*, *la* ali *lja*, kaj je pisati
86—102.

-lati, izpeljanke od te nedoloč-
niške končnice se govore š
čistim *l* 81.

-la v samost. s to končnico se
v gen. pl. in v izpeljankah go-
vori čisti *l* 80, 81.

l „blagoglasnejši“ ko *u* 73—75.

l čisti (= srednji), drugim Slo-
vanom „bolj umljiv“ ko *u* 75,
76—78; kje ga govori narod
72; koliko duš ga govori 72;
njega „posestno stanje“ 70 do
72; ostanki v štajersčini in
kajkavščini 61.

l čisti se govori: a) v gen. pl.
subst. na -la, -lo 63, 66, 80;
b) v mn. orodn. pred -mi sub-
stantivov na -al, -ol, -ul, -el,
-il 80; c) v izpeljankah od
subst. na -la, -lo 80, 81; d) v
izpeljankah od glagolov s tro-
zložnim nedoločnikom na -liti,
-lati, lēti 81; e) v diminutivih
od subst. na -lo 81, 82; f) v
tujkah in njih izpeljankah 82,
83; g) spol, vlek, čulek, šču-
lek, deželni, deželski . . 83.

— — sekundarni pred soglas-
niki, kako se je razvil 102.

— — za *u* v šolski izreki 68, 69.

-lec, samostalniki s pregibnim *e*
te končnice 13; nomina actoris
s to končnico redke, navadno
je za nje pisati -vec 115.

-leti, izpeljanke od glagolov na
to končnico se izrekajo š či-
stim *l* 81.

l, gorenjski in koroški izgovor,
kader je trd 49—70, 74, 75.

l in *v*, kedaj se pišeta 102, 103.

-liti, izpeljanke od glagolov na to
konč. se izrekajo š čistim *l* 81.

l izreka čista z „ozirom na šolo“
78.

l izrekati ko *u* (w) je „rovtarsko,
rustikalno, gorjansko“ 73.

l iz *u*(v) 102, IV.

-ljaj, samostal. s to končnico 20.

-ljec, samost. s pregibnim *e* te
končnice 13.

lj, kedaj ga je pisati nam. *l* 86
do 102, 104—105.

-lъ sufiks (*hrakelj*) 98; k njemu
ne spada *bodlъ* 98.

l končni in predsoglasniški, se
izreka ko *l*, *u*, *l* 41, 42; kedaj
ko *l* 79, 83; kje 41, 42.

l narodne izreke v tujkah, ali
ga je pisati *l'* (psaljem) 100, 101;
kaj govori zoper to 101.

-*lnica*, kako se ta končnica izreka 83.

-*lo* v delanje nom. actionis 22; v subst. s to končnico se v gen. pl. in v izpeljankah izreka čisti *l* 80—82.

l postaja *o*, *a*, *u* preko *u* v štajersčini in hrvaščini 60, 61.

l postaja *o*, *a*, *ja* 61.

l postaja *u* (w), je li res novotarija 69; bolj slovanski je od elanja 77.

l „prihrani se delo, če se izreka čisto“ 79.

l, ruski izgovor 77.

l, slovničarji starejši o njega izreki 48—70.

l trdi a) ostaje pri nas pred vokali redkoma *l*, na Gorenjskem in Kor. daje *u*, drugod *l* 46, 47; — b) postaja na koncu in pred soglasniki ali *l* (redko), *u* (navadno), *l* (redko) 46—50; — c) prodril je zanj popolnoma *u*, *l* še le kesno (v 17. in 18. stol.) 49, 50, 79; — d) v najnovejši dobi se je začel govoriti zanj čisti *l* po češkem vplivu 68, 69.

l trojni praslovanski je pri nas pred vokali a) *l(u)*, *l* in *l'* (*lj*), — b) *l* (iz *l* in *l*) in *l'* (*lj*) 46.

l v praslovanščini trojen: *l* (trdi), *l* (srednji), *l'* (*lj*, omehčani) 42 do 44; tuj vpliv na delovito zenačbo trojnega *l* ni mogoč 44—46.

-*mec*, samost. s pregibnim *e* te končnice 13.

Naglas *dehníl*, *geníl* „rovtarski“ 109.

Narečja in knjižni jezik 2, 3.

-*nec*, samost. s pregibnim *e* te končnice 13.

Nedovršniki gl. Dovršniki, Dovršnost.

-*niv* ali *njiv* 109.

-*nja*, tvori nom. actionis 19.

-*njec*, samost. s pregibnim *e* te končnice 13.

Nomina actionis 17—22.

n v sklanji besed na *elj* 98; v zvezah *sněsti*, *sneti*, *sniti*, *do njega* 118, 119.

Obalování = z' jezikam zavalenim 48.

Odpad *i*-ja v imperat. 116, 117. *o* iz *l* v hrvaščini 76.

-*ol* v mn. orodn. pred *-mi* se izreka š čistim *l* 80.

-*ost*, s tem sufiksom je delati premnogokrat tvorbe nam. glagolnika od dovršnikov 22.

Pasiv s se ni germanizem 22 do 23.

„Piši kakor govoriš“ ali „Govori kakor pišeš“ 56—58, 65.

Polglasnik *e* postaja *a* in ostaje *a* tudi nepovdarjen 105.

Polglasnik premični, pred *l*-om 84—86; pred *r*-om iz nom. ali gen. v pridevniki za *r* 7; sekundarni 11, 122; v končnih soglasniških skupinah 9—13, 122—125.

Polglasnik *ɤ* v prekmurščini in vzhodnji štaj kot *a* 109, 110.

Pomen samostalnikov z istim sufiksom more biti mnogoter 112.

Popolnost pravopisa težavna 1—3.

„Posestno stanje“ čistega *l* 70—72.

Pregibni *e* gl. Poglasnik premični.

Prejotacija začetnega *i* 115, *o* v kajkavščini in sicer 115, IV.

Približevanje hrvaščini večje z *l* > *u* ko š čistim *l* 54.

pri, je li germanizem 24—25.

Pripovedni sedanjik 16.

-pt-, (-bt-) postaje -pst-, (-bst-) v ustniških glagolih I. vrste 129.

ŕ ali er v nekorenskih zlogih 5, 6; pri Prekmurcih 6, pri kajkavcih 7, 8.

-rec, -rek, samost. s pregibnim e te končnice 12.

ŕ zlogovni iz skupine *trat* 10; iz r^ъ, r^ь, kaj iz tega 9.

Rovtarska pravorečnost 3, 73 do 75.

ŕ sekundarni 10; v začetku besed nepriljubljen (>er, ar, hr) 14.

r za končnimi soglasniki 10, 11.

Se z aktivom v izražanje pasiva 22, 23.

-slo, ne -tlo je sufixs v čisto 128, 129.

Soglasnikov razdelitev in terminologija 111—113.

Soglasniške skupine končne izgovorljive, v katere se priporoča vtikati polglasnik 124; neizgovorljive, v katere se mora vtikati polglasnik 124; neločljive, pa izgovorljive 125, 124.

Soneti brez rim 24.

Stara slovenščina, kedaj se je ozirati na njo 3; zvrševanje besed v nji 9, 122; zlogovanje.

Stavkov hijat 110.

šau = š^ъ na Štajerskem 110.

t postal k, preden se je l spremenil v o^ъ 82.

-telj, nom. actoris s to končnico imaj pomen dovršnosti ali nedovršnosti 21.

Terminologija gramatična 111—113, 125.

Trpna oblika s se ni germanizem 22—23.

-tva, -tev v tvorbo nom. actionis 17, 19, 20; tvorbe od neprehodnikov ne pomenjajo dejanja 20.

-ul v mn. orodn. pred -mi se izreka s čistim l 80.

-va, samostalniki s to kočnico 20.

-vec (v—ъсѣ), tvorbe s to končnico niso iz nedoločnikovega debela 114, 115.

Velevník gl. Imperativ.

v in l, kedaj pisati prvega, kedaj drugega 102, 103.

v iz g 116.

Vrinjevanje polglasnika v končne soglasniške skupine 9 do 13, 122—125.

-zavati, tvorbe 38.

Ze v (hijat) 39, 40; kako se zapira 114, 115; odkod j in v za to 114; pri nas dopuščena kedaj 116; se odpravlja 117; v stavku 110.

-ziv, samost. nanj so iz hrvaščine 40.

-živati, tvorbe 38.

Zlogi, kako se ločijo v stari, kako v novi slovenščini 9, 122.

-zov, samost. nanj so nove in tuje tvorbe 40.

žr postaja ž na Kranjskem in Tolminskem 129.

-ъкѣ v samost s končnim C+^ъ 12; v tvorbo nom. actionis 19.

-ъба (ba) v tvorbo nom. actionis 17, 19, 20; pri kakovšnih glagolih 21.

-ъсѣ pri samostalnikih s končnim C+^ъ 12, C+^ъ 13, C+^ъ 13, C+^ъ 13, C+^ъ 13, C+^ъ 13, C+^ъ 13.

-ъл'ъ, pod ta sufixs ne spada več v Miklošičevi slovnici naštetih besed 97.

Besedno kazalo.

(Sprejete le v kakem oziru važnejše besede.)

Admiral 99. akoravno 34. „als“ 26, 27. analogija 113. „An-
gelegenheit“ 36. angeljec angeljca 13. antvelja 94. aprilj 99. asla
87. aštrželj 99. atljās 96. — **B**aklja 94. bala 95. bałda 99. bałha 99.
barigla 95. bažiljka 100. befelj 99. beljak 96. Beljak 97. bełec 84.
belica 111. berla 95. biljfa 100. binklja 96. bivol 82. bodljā 98. bo-
gomil 82. botrek botrka 12. bradelj, bradla, bradljača 96. brencelj
97. britla (-tva) 96. brla 96. brisaljka, brislja 91. brizglja 91. brzi-
kaljka 91. brzlja 90. brušček 129. budlja 90. bula 83, 86, 94. —
Cegeł, cegłec (cegełca) 98. cegljec (cegeljca) 98. celjak 96. cilj 99.
coklja 95. cula 96. cvekla 96. — **Č**ast, -iti 105. čebrec čebrca 12.
čebula 83, 95. čeravno 34. češplja 34. češčen 106. čłowěk 12. čolja
94. črnkulja 91. črnjak 96. — **D**asiravno 34. deček, dečla, dečlja,
dekaj, dekle, deklič, -ic, detič 87—89. dełec 84. dijak 117. dilja 94.
dober 11. Dobrépolje 119. dognati 35. dokaj 121, 122. dokler 32.
doł 83. dopuščenje 18. drobely 98. dromlja 94. družabni, -k 125.
duplja 90. — **F**aglja 94. feljčar 100. feljék 12. fijola 95. firma 125.
flajšter 96. fljos 99. foljk 100. forma 125. fosał 99. frajl(j)a 94. fulja
94. Furlan (Ferljan) 99. — **G**abrec gabrca 12. gajžlja 94. gałge 99. Ger-
man 15. glagol 82. gl(j)ajt 96, 99. godlja 92. goljdinar 100. gospa 119.
gostilnica 84. govoranca 127. grablje 91. gre (se) za to 38. grmolje
IV. grolja 94. guni 116. — **H**alja, haljina 93. hilja 94. hip, -ec 32. hmelj
86. hrakelj 97. hraniłnica 84. hrtalec 14. hrzati (rzati) 14. — **I**dealen,
ideja 115. izgubiček 38. izhod 38. izid 37, 38. — **J**agla 87. jagłec IV.
jarmec jaremca 13. jasla 93. jedrce 7, 9, 10. jełce 99. — **K**adenje (ka
dilo) 21. kajti (mnogo) 122. kak 31. kakor 27. kakti 26, 30, 31. kamela
83, 95. kanał 99. kandla 94. kebrek, kebrka 12. kedaj 130. kełder
100. kełdrec kełdrca 12. kełžih 100. kijklja 94. klajboz 96. klašček
129. (kmica 82, IV.) ko 27. kodelja 89. kodi, kod 29. koklja 90. kolba
100. kołčaj 82. kolek 83. kołek 82. kołter 100. komun (tolmun) 82.
kopeł 83. koral 99. korałda 100. košček 129. kot 25—31. kòti 28.
kozla 93, 95. kozłec (kozolec), kozołca 13. krešček 129. krevljec
kreveljca 13. krhelj 97. kruglja 94. kruklja 94. kula 96, kuzelj,
kuz(u)ja 93. — **L**ašček 129. laž laži 105, 107—109. legati, ležnjiv,
ležniv 105, 107—109. lih 34. lilja 94. listék 11. lišček 129. liter 9.
lit(e)rski 8. l(j)adljec ladeljca 96, 99. ljuljka 99. loter 99. lula 96.
lušten 99. — **M**acola 95. macołt 100. małha 100. malovela 95. małta
102, IV. mandelj, mandla 95. masljec maseljca 98. meł 98. mełtrga 100.

meter 9. miš 83. mirozov 40. modrec, modrca 12. molj 86. možicelj 98. mrlec mřelca IV. mula 95. — **N**agel 83. narédebni, -k 128. navdušenost (navdušenje) 22. navzdol 34. naz, nās 33, 34. nazdrť 10. nečem nejčem 121. nédem 120. nekaj, nekateri, nekdo 121. némam 120. némren 120. nésem, nési, né 119—121. nešplja 92. ni = ně (něstř) 120. ničem 121. nimam 120. nisem, nisi, ni 119—121. niz 33. nočem 121. -- **O**bećanca 127. obiř 83. obilanca 127. obrešček 129. odziv, -zov 38. ogenj 11. Oger, og(e)rski 7, 10. oklešček 129. okrilja 92. onako 34. ondaj 130. orglje 95. orlec oreřca 13. ostec oseřca 13. — **P**ās 119. pasterek, pasterka 10. patrola 95. perec 12. perla 94, 95. petlja 90. pičeř 98. pilja 94. pilpoh 100. piltaćice 100. pirdlja 95. pisék 11. pištola 95. plotar 99. podeř 83. pogibeř 83. pokriv 39. pošter 100. pomol 82. poprec poprca 12. posojiřnica 84. poštenje 18. poteka 12, IV. poveljenje 19. pozdravljenje 19. poziv, pozov 38. prašček 129. pravilni 82. praziljka 100. prefeljek 99, 100. pregelj 86. preklja 90, 91, IV. prem, premda 34. přemle = prejemlje 119. přeprosto 37. preteći, pretekeř 127. pretla 90, IV. prevzetje 19. přez 34. pristavъ IV. prizavati 39. priziv, prizov 38. priznanje 18. prost 36, 37. pulver 100. pušljec pušeljca 13, 98. — **R**aglja 90, 94. rakla 94, 95. rapla 95. ravno 34. raz 33. razkol 82. razgon; razgor razor 116. rebula 96. recelj 97. reglja 90. rekelj 98. rezelj 98. riz 33. robin-a, -je, robkati, robiti 50, 51. rogelj 97. roglja 91. rojenje 18. rucelj 97. ruk(u)lja 94. — **S**ablja 96. sest(e)rski 6 d. skatula 96. sklaza 108. sklojza 108. škodla 96. skula 94. slano vrat 108. sloza 108. služabni, -k 125. smrkelj 97. sokoř 84. sořd, sořdat 100. spol 58. spoznanje 18. srdela 96. star 36. stāti 119. stavebni, -k 125. stolni 82, 84. stvarjenje 18. svedrec svedrca 12. svila 82. — **Š**ala 94, 96. šaljdo 100. ščasoma 129. šeflja 94. šempla 96. škabel 99. škala 96. škatla 96. škiliti, škiljav 96. škodela 96. škriljak 96. šola, šolski 83. špegeř 98. špila 94. špilj 86. špitař 99. špriklja 94. Štajerec, štajerski 12, 8. štařt 100. štanjgeljt 100. štaplja 94. štala 94. štebala 96. šteřca, štreřca 100. štola 96. štoklja 93. šublja 94. šula 94. švelja 89. — **T**abla 95. tadeř 98. talec 82. talba 82. teći, tekoč 127. tedaj 34, 130. tkaj 122. tkařec 84. toda 32. topoř 84. torej 130. trkaj 122. tulec 81, 83. tulikaj 122. — **U**fanca 127. ugovor 41. uzdanca 127. — **V**adlja 90. vajet 99. vař 70, 80. valék 11. vařpot 100. velj(e)b 100. velmoř 82. veter, vetrni 9—11. vetrec, vetrca 12. vgovor 41. vihár, vihér, vihrъ 11. vinski 35. vintla 96. vižeř, viželj 97. volcje 128. volk(u)lja 91. vpliv 39. vprašanje 18. vso = vse 113. — **Z** = raz 33. za 'als' 27. zadeva, zadevati 36. zajk(u)lja 91. zarezařka 91. zavec 115. završetek 38. zgon 116. zibeř 83. zola 94. — **Ž**aganje 'Sāgespäne' 21. žalba 100. žilj 102. žl(j)ajf 96. žořnir 100. žořt 100. žrebelj 86. žudio 102. žuřca 100. žveglja 94.

Imensko kazalo.

Agustich 6. Asbóth IV. — Baudouin de Courtenay J. 42, 47, 50, 71, 77, 78, 118, 119. Belè 4. Bohorič 46. Brugmann 36, 121. — Cankof 19. Cigale 35, 37, 41, 67. — Dainko 50, 60—62, 113. Dalmatin 11, 87. Daničić 25, 39, 121. Delbrück 118. Držić M. IV. — „Edinost“ 60. Erjavec 90. — Fuček 28, 29. — J. G. 69. Gebauer 119, 125. Glavanić 118. Gutsman 53—56, 59, 85—86. — Habdelić 28, 91, 95, 96, 97, 99. Havlík 122, 125. Hipolit 48, 49, 50, 53, 54, 55. Hošovákij F. 76. Hus J. 44. — Ilesič 4, 5, 8, 14, 50, 69, 78, 79, 84, 105, 108, 109, 118. Ivanov Milivoj 4, 5, 13—17, 22—25, 27, 28, 31—38, 40, 41, 112, 113, 121, 125, 126, 130. — Jagić 60. Janez Svetokriški 50, 129. Janežič 32, 50, 66—68, 86, 88, 103. Jarnik 64. K. Jireček IV. — K. 4, 50—69. — Kastelec Mat. 50, 129. Klodič 11. Kopitar 49, 56—59, 65, 121. Kossics 6. Krelj 49, 130. Kurelac 7. Kűzmics 6, 39, 61, 106. — Lamurski 3, 16, 24, 34, 36, 37, 41. Lavrič K. 71. Lekše 69. Leskien 10. Levec 1—5, 8, 12, 15, 17, 22, 23, 35—38, 41, 42, 52—55, 63, 74, 79, 84, 86, 90, 94, 102, 103, 105, 108, 109, 113, 114, 117—119, 122, 123, 125, 126, 129. Levstik 33, 36, 67, 68, 70, 130. Linhart IV. — Majar M. 3. Malavašič 65—67. Maretić 16, 18, 29, 33, 39. Marn J. 68. Megiser 39, 53, 54, 92. Metelko 32, 33, 48, 62—64. Meyer G. 117. Miklošič 6, 8, 11, 12, 14—17, 34, 36, 39, 47, 88—90, 92, 93, 97—98, 118, 119, 121. Mikuličić 29. Milčetić 4, 52, 73—76, 78. Murko A. 35, 37, 64—65. Murko M. 119. Mussafia IV. — Navratil 18, 48, 104. Nemanić 28, 29, 89. — Pastrnek 55. Perušek 4, 5, 8, 10, 15, 17, 19, 52, 73—75, 77, 86, 90—93, 97, 107, 118, 123, 129. „Philologus“ 4, 5. Pleteršnik 2, 5, 8, 12, 33, 79, 90, 102, 109, 116. Pohlin 3, 51—53, 55, 59. Prellwitz IV. — Ravnikar M. 38. Ravnikar-Požencan 28, 81. Rešetar 101, 102. — Sanders 36. Sket 50, 68, 103. Sommaripa Al. da 49, 50. Starè 68. Stritar 8, 70. Strohal 28. V. S. 69. Svetec 69. Šafařík 15. Šerf 31, 113, 119. Škrabec 2, 3, 5, 6, 8, 14, 16, 47, 50, 59, 69, 76, 77, 100, 105, 116. Šuman 8, 68. — Trautmann 117. Truber 89, IV. — Valjavec 7, 11, 18, 27, 38. Vodnik 48, 59. Volkmer 61, 62. Vondrák IV. — Zavadlal 129. Zelenko 56. Zubatý 10, IV.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000239499

00000239499

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

543056